

DRUŠTVO PSIHOLOGA SRBIJE

66. NAUČNO-STRUČNI SKUP

KONGRES PSIHOLOGA SRBIJE

KNJIGA REZIMEA

Futurizam
u psihologiji –
psihologija u zoni
budućeg razvoja

ZLATIBOR, 30. MAJ – 2. JYH 2018.

Knjiga rezimea

Futurizam u psihologiji –psihologija u zoni budućeg razvoja

PROGRAMSKI ODBOR

Kopredsednici:

prof. dr Jelena Vranješević

doc. dr Boris Popov

Članovi:

prof. dr Vesna Gavrilov Jerković

prof. dr Dušica Filipović Đurđević

prof. dr Darko Hinić

doc. dr Gordana Đigić

doc. dr Dejan Pajić

prof. dr Tamara Džamonja Ignjatović

doc. dr Mirjana Beara

Sekretari:

msr Ljiljana Plazinić

msr Nikola Stevanović

ORGANIZACIONI ODBOR

Predsednik:

Duško Babić

Članovi:

Jelena Mitrašinović Brašanac

Ljubinka Vojinović

Dejana Kićanović

Centar za primenjenu psihologiju

Izdavač publikacije i organizator skupa:

Društvo psihologa Srbije, Đušina 7/3, 11000 Beograd

tel: 011/3232-961, 3035131 i tel-faks: 011/3239-685

dpscnp@sezampro.rs

www.dps.org.rs

Štampa:

Centar za primenjenu psihologiju

Tehničko uređenje:

Stefan Ignjatović

Tiraž:

300 primeraka

SREDA, 30.5.2018.

16:00 – 17:00	SVEČANO OTVARANJE I DODELA NAGRADA
17:00 – 18:00	KOKTEL
18:00 – 19:15	PLENARNO PREDAVANJE Ivana Milojević - Budućnosti psihologije i psihologija za (bolju) budućnost: interdisciplinarni dijalog
19:30 – 20:30	VEČERA
20:30 – 21:30	MOJ POGLED NA PSIHOLOGIJU (gost: Ružica Rosandić)

ČETVRTAK, 31.5.2018.

9:00 – 10:15	PLENARNO PREDAVANJE Marina Ajduković: Kako psihologija može doprinijeti izlasku djece i mladih iz „začaranog“ kruga siromaštva?				
10:15 – 10:30	PAUZA				
	SALA 1	SALA 2	SALA 3	SALA 4	SALA 5
10:30 – 12:00	SIMPOZIJUM Doprinos psihologije u oblasti socijalne zaštite (voditelj: Tamara Džamonja Ignjatović)	USMENA SAOPŠTENJA Psihologija obrazovanja, 1. deo	OKRUGLI STO Pravna psihologija: mogućnosti i ograničenja ulaska u zonu budućeg razvoja (voditelj: Sanja Radetić Lovrić)	USMENA SAOPŠTENJA Mentalno zdravlje, 1. deo	USMENA SAOPŠTENJA Socijalna i ekološka psihologija
12:00 – 12:15	PAUZA				
12:15 – 13:45	SIMPOZIJUM Uključivanje dece migranata u obrazovni sistem: izazovi i mogućnosti (voditelj: Tanja Ranković)	SIMPOZIJUM Put ili putevi kojima se ređe ide: koliko se, ko i kako menja u psihoterapiji (voditelj: Vesna Gavrilov Jerković)	OKRUGLI STO Kvantni pristupi i psihologija (voditelj: Bojana Škorc)	USMENA SAOPŠTENJA Psihologija rada, 1. deo	USMENA SAOPŠTENJA Razvojna psihologija
14:00 – 15:30	RUČAK				

	SALA 1	SALA 2	SALA 3	SALA 4	SALA 5
15:30 – 17:00	OKRUGLI STO Budućnost razvoja oblasti primenjene psihologije - „Gostovanje u tuđoj kući“ (voditelji: Tamara Džamonja Ignjatović i Vesna Gavrilov Jerković)	OKRUGLI STO Međunarodna komparativna analiza kvaliteta obrazovanja u regionu: šta nam je zajedničko, a šta možemo da naučimo jedni od drugih? (voditelj: Dragica Pavlović Babić)	USMENA SAOPŠTENJA Psihologija obrazovanja, 2. deo	USMENA SAOPŠTENJA Mentalno zdravlje, 2. deo	USMENA SAOPŠTENJA Opšta psihologija i psihologija ličnosti

17:00 – 17:45

PROMOCIJA KNJIGA

17:45 – 18:00

PAUZA

18:00 – 19:15

PLENARNO PREDAVANJE

Veljko Jovanović: Budućnost psihologije između molekula i socio-kulturnog konteksta

19:30 – 20:30

VEČERA

20:30 – 21:30

PROMOCIJA TESTOVA

PETAK, 1.6.2018.

9:00 – 10:15

PLENARNO PREDAVANJE

Nataša Jokić Begić: Negdje ispod duge: psihologija transpolnosti

10:15 – 10:30

PAUZA

	SALA 1	SALA 2	SALA 3	SALA 4	SALA 5
10:30 – 12:00	OKRUGLI STO Školski psiholog u zoni budućeg razvoja - novi ZOSOV, novi poslovi (voditelj: Marina Pavlović)	SIMPOZIJUM Sajber psihologija - nove karakteristike upotrebe Interneta (voditelj: Darko Hinić)	SASTANAK SEKCIJE Sekcija psihologa u socijalnoj zaštiti	RADIONICA Terapija posvećenosti i prihvatanja (ACT) - Razumevanje i primena osnovnih koncepata (voditelji: Dragan Žuljević i Nikolija Rakočević)	RADIONICA Psiholog u preduzetništvu - od naučene bespomoćnosti do konkurentnog biznisa (voditelj: Boris Popov)

12:00 – 12:15

PAUZA

	SALA 1	SALA 2	SALA 3	SALA 4	SALA 5
12:15 – 13:45	USMENA SAOPŠTENJA Psihologija obrazovanja, 3. deo	SIMPOZIJUM: Sajber psihologija - upotreba Interneta i veza sa specifičnim psihološkim pojavama i poremećajem upotrebe Interneta (voditelj: Darko Hinić)	OKRUGLI STO Ekstremizam i radikalizam kod mladih (voditelj: Milja Krivokuća)	SIMPOZIJUM Psihologija mladih i mladi o psihologiji u najmlađem gradu (voditelj: Mirjana Beara)	USMENA SAOPŠTENJA Klinička psihologija i psihoterapija
14:00 – 15:30	RUČAK				
15:30 – 17:00	OKRUGLI STO Inkluzivno obrazovanje, procedure i mesto psihologa u procedurama (voditelj: Dejana Kićanović)	OKRUGLI STO Mentalno zdravlje u zoni budućeg razvoja: psihoanalitička perspektiva (voditelj: Aleksandar Kontić)	OKRUGLI STO Neuro-marketing – novo čitanje starih psiholoških znanja (voditelj: Marijana Kristić)	USMENA SAOPŠTENJA Psihologija rada, 2. deo	RADIONICA Budućnost psihologije u Srbiji - pokretači, trendovi, scenarija i vizije (voditelji: Ivana Milojević i Mirjana Beara)
17:00 – 17:45	POSTER PREZENTACIJE				
17:45 – 18:00	PAUZA				
18:00 – 19:15	PLENARNO PREDAVANJE Brian Nosek: Shifting incentives from getting it published to getting it right				
19:30 – 20:30	VEČERA				

SUBOTA, 2.6.2018.

	SALA 1	SALA 2	SALA 3	SALA 4	SALA 5
9:00 – 10:30		RADIONICA Hajde da radimo na sebi – Asertivnom komunikacijom do uspeha (voditelji: Valentina Ninić i Darja Radović Krčmar)	SASTANAK SEKCIJE Sekcija vojnih psihologa		
10:30 – 12:00					
12:00	SVEČANO ZATVARANJE				

SADRŽAJ

PLENARNA PREDAVANJA.....	7
SIMPOZIJUMI.....	13
OKRUGLI STOLOVI.....	52
SESIJE.....	67
RADIONICE I SEMINARI.....	130
PROMOCIJE.....	135
SASTANCI SEKCIJA.....	137
POSTERI.....	139

PLENARNA PREDAVANJA

SHIFTING INCENTIVES FROM GETTING IT PUBLISHED TO GETTING IT RIGHT

Brian Nosek

Department of Psychology, University of Virginia

The currency of academic science is publishing. Producing novel, positive, and clean results maximizes the likelihood of publishing success because those are the best kind of results. There are multiple ways to produce such results: (1) be a genius, (2) be lucky, (3) be patient, or (4) employ flexible analytic and selective reporting practices to manufacture beauty. In a competitive marketplace with minimal accountability, it is hard to avoid (4). But, there is a way. With results, beauty is contingent on what is known about their origin. With methodology, if it looks beautiful, it is beautiful. The only way to be rewarded for something other than the results is to make transparent how they were obtained. With openness, I won't stop aiming for beautiful papers, but when I get them, it will be clear that I earned them.

NEGDJE ISPOD DUGE: PSIHOLOGIJA TRANSPOLNOSTI

Nataša Jokić-Begić

Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu

Suvremena znanost razlikuje pojam spola i roda. Spol se odnosi na biološka obilježja s kojima je osoba rođena. Rod je složena psihološka i socijalna kategorija koja podrazumijeva rodni identitet, rodno izražavanje, i rodne uloge. Spol i rod su kod najvećeg broja ljudi međusobno usklađeni te je osoba spolom i rodom ili „muško“ ili „žensko“. Postoji, međutim, jedan relativno mali broj ljudi kojima rod i spol nisu usklađeni. Ova neusklađenost može i ne mora dovesti do snažnog osjećaja patnje, koji se stručno naziva *rodna disforija*. *Rodna disforija* odnosi se na nezadovoljstvo ili stres uzrokovan nepoklapanjem rodnoga identiteta osobe i biološkog spola. Kod nekih osoba se radi o vrlo intenzivnoj i trajnoj potrebi prilagodbe tjelesnih karakteristika rodnom identitetu i tada govorimo o transpolnosti. Osjećaj nelagode i nepripadanja spolu u kojem je osoba rođena se može javiti u ranom djetinjstvu (između druge i četvrte godine života), ali kod većine se takve djece tijekom odrastanja spolni i rodni identitet usklade. Procjene učestalosti rodne disforije u odrasloj dobi se razlikuju kako među zemljama, tako i među razdobljima kada je istraživanje provedeno, što upućuje na kulturalne čimbenike koji nesumnjivo igraju ulogu u spremnosti osoba koje proživljavaju rodnu disforiju da potraže pomoć. Dosadašnji podaci pokazuju učestalost od 0,005% do 0,014% kod odraslih osoba rođenih s muški spolom, te 0,002% do 0,003% kod osoba koje su rođene s ženskim spolnim karakteristikama (DSM-5, 2013).

Rodna disforija još uvijek izaziva kontroverze u stručnoj javnosti. Iako je neusklađenost rodnog identiteta sa biološkim spolom poznata još iz pretpovijesnih vremena, odnos društva je određivao stupanj i vrstu patologizacije koja mu je pridavana. U nekim kulturalnim kontekstima se na rodnu nenormativnost gledalo sa štovanjem, a pojedinci su zauzimali cijenjeno mjesto u društvenoj hijerarhiji. U suvremenom zapadnom društvu se na rodnu nenormativnost donedavno gledalo kao na oblik psihopatologije. Zadnjih se desetljeća ovaj odnos mijenja i rodna se disforija sve rjeđe smatra psihopatološkim stanjem, a sve češće varijacijom koja samo ponekad zahtijeva medicinsku skrb.

Prva operacija promjene spola je učinjena u Njemačkoj 30-tih godina prošlog stoljeća. Od tada se u razvijenim zemljama problemu transpolnosti pristupa vrlo ozbiljno, prema detaljno razrađenom protokolu. Rezultati istraživanja sustavno pokazuju kako dolazi do poboljšanja kvalitete života kod osoba koje su se odlučile na tzv. tranziciju spola, odnosno usklađivanje tjelesnih karakteristika rodnom identitetu. Čitav postupak zahtijeva dobru koordinaciju psihološke, medicinske i pravne struke.

U predavanju će biti prikazan fenomen transpolnosti i proces tranzicije spola kroz kliničku i istraživačku perspektivu, uvažavajući biopsihosocijalni model. Kulturalni kontekst umnogome određuje razinu tzv. manjinskog stresa koji direktno utječe na psihičko zdravlje ovih osoba, te će biti prikazane regionalne osobitosti odnosa društva prema transpolnim pojedincima. Naglasak će, osim toga, biti stavljen na psihološke rizične i zaštitne čimbenike kod same osobe, članova obitelji, ali i šire društvene zajednice. U predavanju će biti ponuđene i praktične smjernice za rad s djecom i odraslim transpolnim osobama.

Ključne riječi: spol, rod, transpolnost, standardi skrbi, regija

BUDUĆNOSTI PSIHOLOGIJE I PSIHOLOGIJA ZA (BOLJU)

BUDUĆNOST: INTERDISCIPLINARNI DIJALOG

Ivana Milojević

direktorka *Metafuture* - konsultantske kuće za predviđanje i planiranje

Da li se i kako može smisleno govoriti o budućnosti psihologije kao i o budućnosti uopšte? Može li se budućnost uopšte „znati“? Da li je to „prazan prostor“ otvoren za sve moguće opcije ili je budućnost već „kolonizovana“ i unapred ograničena? Koje su dodirne tačke između psihologije i studija budućnosti – interdisciplinarne oblasti koja se bavi proučavanjem verovatnih, mogućih i poželjnih budućnosti? Može li ova oblast nešto ponuditi psihologiji i psiholozima, kada su u pitanju aktuelne dileme i praktični problemi kao i kada je u pitanju zona budućeg razvoja psihološke discipline?

Razmotrićemo ova i druga pitanja tokom plenarnog predavanja koje će se fokusirati na teorijske i praktične pristupe u okviru savremenih studija budućnosti. Predavanje će dati kratak pregled istorijata, definicija i savremenih primena studija budućnosti i razmotriti zašto su one korisne i kako se sve mogu upotrebiti u okviru različitih psiholoških pristupa. Takođe, daćemo pregled pokretača odnosno vodiča promena („drivers of change“) kao što su, na primer, savremene informacione i komunikacione tehnologije i njihova primena, globalizacija i anti-globalizam, demografske, političke, ekonomske, ekološke, društvene i kognitivne promene i razmotriti njihov trenutni kao i mogući uticaj na psihologiju. Predavanje će uključiti i kratak interaktivni-radioničarski segment tokom kog će se primeniti nekoliko metoda iz studija budućnosti na specifičnu problematiku, izabranu u dijalogu sa učesnicima kongresa.

Ključne reči: studije budućnosti, trendovi, društvene promene, scenariji, poželjne vizije

KAKO PSIHOLOGIJA MOŽE DOPRINIJETI IZLASKU DJECE I MLADIH IZ „ZAČARANOG“ KRUGA SIROMAŠTVA?

Marina Ajduković

Studijski centar socijalnog rada

Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Tema dječjeg siromaštva više nije značajna samo za socijalni rad, socijalnu politiku i sociologiju, već sve više i za psihologiju i neuroznanosti. Opravdano je pitanje kako senzibilizirati (1) psihologe praktičare u socijalnoj zaštiti, zdravstvu, obrazovanju i odgoju da koriste suvremene znanstvene spoznaje o tome kako se mogu olakšati nepovoljne razvojne posljedice siromaštva i potaknuti izlazak iz „začaranog“ kruga siromaštva djece i mladih i (2) psihologe istraživače da više doprinesu razumijevanju kakve posljedice ima odrastanje u siromaštvu i riziku od njega za psihosocijalni razvoj djece i mladih. U izlaganju će se prikazati (1) razvoj indikatora ugroženosti djece zbog materijalnog siromaštva, (2) nalazi longitudinalnog istraživanja o odnosima ekonomskih teškoća obitelji, psihosocijalnih problema i obrazovnih ishoda za adolescente u vrijeme ekonomske krize, te (3) suvremene epigenetske i neuroznanstvene spoznaje o djelovanju siromaštva na dječji razvoj. Upozorit će se na složenost efekata odrastanja u siromaštvu kao što su osjećaj srama i stigmatizacije, izloženost vršnjačkom nasilju, povećani internalizirani i eksternalizirani problemi i niže obrazovne aspiracije. Također će se osvrnuti na istraživanja o povezanosti ekonomskog statusa i razvoja prefrontalnog korteksa koja svjedoče da je razvoj prefrontalnog korteksa djece vrlo osjetljiv na faktore okoline, kao što su stres, nedostatak kognitivne stimulacije, loša prehrana, (ne)dostupnost i kvaliteta zdravstvene zaštite. Razlike se očituju u slabijem dječjem radnom pamćenju, rješavanju problema i drugim izvršnim funkcijama. Problematizirat će se „treća misija“ profesionalne zajednice psihologa u oblikovanju javnih politika i inovacija u radu s djecom i mladima koja odrastaju u siromaštvu ili riziku od siromaštva.

Ključne riječi: siromaštvo djece, razvoj prefrontalnog korteksa, obrazovni ishodi, mentalno zdravlje i rizici

BUDUĆNOST PSIHOLOGIJE IZMEĐU MOLEKULA I SOCIO-KULTURNOG KONTEKSTA

Veljko Jovanović

Odsek za psihologiju, Filozofskog fakulteta u Novom Sadu

U savremenoj psihologiji je primetno nekoliko stanovišta o prirodi psihologije kao nauke, u čijem temelju se nalaze različita shvatanja o tome šta znači biti ljudsko biće i koje su suštinske odlike ljudske aktivnosti i ponašanja. Jedan od značajnih problema psihologije, koji je primetan danas, a obeležio je i celokupnu njenu istoriju, jeste mali broj kritičkih analiza i preispitivanja epistemoloških, ideoloških i političkih pretpostavki na kojima je zasnovan određeni pogled na psihologiju kao nauku i ljudsku delatnost. Tokom izlaganja, bavićemo se doprinosom socio-istorijskog i političkog konteksta razvoju i učvršćivanju dominantnog shvatanja psihologije kao vrednosno-neutralne nauke, zasnovane na pretpostavkama materijalizma, empiricizma, naturalizma i redukcionizma. Analizom ovakvog, najčešće prihvaćenog stanovišta o psihologiji, i suprotstavljanjem u odnosu na alternativna shvatanja psihologije (na primer, kritičke psihologije, interpretativnih pristupa, kulturne psihologije), postavimo pitanja o budućnosti psihologije kao nauke i profesije. U izlaganju biće razmatrano kako određene (najčešće implicitne) filozofske pretpostavke primenjene na izučavanje čoveka, mogu da utiču na načine na koje ćemo objašnjavati i/ili razumevati čoveka kao ljudsko biće, koje ciljeve ćemo predstavljati pred psihologiju, kakvu ulogu će psihologija imati u društvu, kakav odnos će psiholog imati prema društvenim problemima i sl. Na kraju izlaganja sledi pesimističan zaključak o budućnosti psihologije, ako zadrži pravac razvoja u kojem se trenutno kreće, i optimističan zaključak o budućnosti psihologije ukoliko krene da kritički preispituje prikrivene ideologije koje se trenutno nalaze u njenoj osnovi.

Ključne reči: teorija psihologije; filozofija nauke; kritička psihologija

SIMPOZIJUMI

DOPRINOS PSIHOLOGIJE U OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE

VODITELJKA:

Tamara Džamonja Ignjatović

Fakultet političkih nauka i Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu | tamara.dzamonja@gmail.com

Različite oblasti psihologije, počevši od razvojne, socijalne ili kliničke psihologije, do psihometrije koja se bavi razvojem mernih instrumentata namenjenih specifičnim zahtevima procene, predstavljaju nespornu teorijsku i praktičnu doprinosa psihologije razvoju prakse socijalnog rada. S druge strane, u okviru studija psihologije, teme vezane za oblast socijalne zaštite se malo obrađuju u kurikulumima studijskih programa, što psihologe čini nedovoljno pripremljenim za rad u ovoj oblasti. Takođe, ni u okviru socijalne zaštite nisu dovoljno prepoznate mogućnosti potencijalno plodne saradnje ovih dveju oblasti. Iz tih razloga, ovaj simpozijum je posvećen prepoznavanju nekih specifičnih doprinosa psihologije razvoju prakse socijalnog rada kada je u pitanju briga o deci, adolescentima ili starima, rad sa posebno vulnerabilnim grupama, kao što su migranti, žrtve porodičnog nasilja i sl. Za ovu temu značajan je i razvoj mernih instrumenata namenjenih proceni specifičnih karakteristika i potreba različitih korisničkih grupa kao što su mladi u sukobu sa zakonom ili osobe sa otežanim funkcionisanjem, u cilju planiranja individualizovanog tretmana i evaluacije ishoda preduzetih aktivnosti.

Ključne reči: socijalna zaštita, porodično nasilje i deca, procena funkcionalnosti, migranti, mladi u sukobu sa zakonom

ODNOS PREMA INTEGRACIJI AZILANATA U HRVATSKO DRUŠTVO

Dean Ajduković

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu | dajdukov@ffzg.hr

Helena Bakić

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Zagreb

Nikolina Stanković

Hrvatski Crveni križ, Zagreb

Jelena Matić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Azilanti su osobe koje su zbog opravdanog straha od progona zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj socijalnoj grupi ili političkog mišljenja napustile svoju zemlju i dobile međunarodnu zaštitu (azil) u nekoj, za njih, sigurnoj zemlji. Niz traumatskih iskustava koja su preživjeli čini ih vulnerabilnima i zbog kojih mogu imati teškoća u uključivanju u svakodnevni život u lokalnim zajednicama primateljicama. S druge strane, azilanti su redovito izloženi visokoj razini psihološkog distresa zbog okolnosti u kojima žive i reakcija sredina u kojima žive, kao što su siromaštvo, loši stambeni uvjeti i prehrana, zdravstvene teškoće, jezične i kulturološke prepreke, izloženost predrasudama i diskriminaciji, otežani pristup tržištu rada. Socijalna integracija azilanata u društvo je jedini konstruktivni način koji može dovesti da toga da mogu brinuti za sebe i obitelj i doprinositi društvu. Važno je i kako domaće stanovništvo vidi te ljude i kakve socijalne interakcije je spremno prihvatiti. Stoga je cilj ovog istraživanja utvrditi odnos građana Zagreba prema azilantima. Provedeno je anketno istraživanje na 1.866 stanovnika (dob 17 do 65, žena 53%,) različitog socijalnog položaja (učenici strukovnih srednjih škola i gimnazija n=579, studenti različitih usmjerenja n=815, odrasli građani n=387, stručnjaci pomagačkih struka n=85) koje je uključivalo mjerenje stavova prema azilantima i njihovim pravima, realne i simboličke međugrupne prijetnje od njih, socijalne distance, odnosa prema oblicima integracije u hrvatsko društvo i podržavanje njihovih zajamčenih prava. Korišteni su instrumenti odličnih metrijskih karakteristika, a prikupljanje podataka je provedeno grupno (učenici, studenti i stručnjaci) i individualno (odrasli građani). Pokazalo se da postoje umjereno izražene predrasude prema azilantima, osrednja razina percipirane prijetnje od azilanata, pri čemu je realna veća nego simbolička prijetnja, i srednje visoka podrška pravima koje azilanti imaju. Spremnost na ograničenu socijalnu bliskost je velika, tako da bi preko 90% ispitanika prihvatilo azilante za kolege, susjede, prijatelje, ali ne bliže od toga. Velika većina ispitanika (90%) podržava integracijski nasuprot asimilacijskom modelu (7%). Preko polovice (55%) precjenjuje broj azilanata u zemlji i 49% misli da broj treba ostati isti (za smanjenje je 25%). Studenti i stručnjaci su najotvoreniji u pogledu socijalne integracije, slijede odrasli građani, a mladi su u tom pogledu najrestriktivniji. Pri tome su učenici strukovnih škola restriktivniji od gimnazijalaca. Na temelju ovog istraživanja je moguće izraditi smjernice za unapređenje odnosa lokalnih zajednica prema integraciji azilanata, a ovi provjereni instrumenti mogu služiti praćenju promjena tokom vremena i evaluaciji socijalnih intervencija.

Ključne reči: socijalna integracija, azilanti, stavovi prema azilantima

PRIMENA FES-BSM SKALE U PROCENI FUNKCIONALNE EFIKASNOSTI KORISNIKA USLUGA SOCIJALNE ZAŠTITE

Miroslav Brkić

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu | brkicmiroslav@ikomline.net

Dragana Stöckel

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Sandra Perić

Komora za socijalnu zaštitu

Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, predviđeno je da pružaoci usluga određuju stepen podrške u odnosu na celokupno funkcionisanje korisnika. Definisana su četiri dominantna stepena podrške, pri čemu prvi označava najmanju, a četvrti najveću sposobnost samostalnog funkcionisanja.

Skala procene FES-BSM kreirana je u cilju razvoja naučno zasnovane, multidimenzionalne i pouzdane skale procene koja bi predstavljala operacionalizaciju zakonske norme i istovremeno bila primenljiva za sve korisnike u sistemu socijalne zaštite.

U procesu njenog kreiranja sprovedeno je istraživanje kako bi se utvrdile psihometrijske karakteristike skale što je ujedno i preduslov za njenu praktičnu upotrebu. Uzorak su činila 304 korisnika sistema socijalne zaštite u Srbiji iz 5 kategorija: deca bez roditeljskog staranja, deca sa problemima u ponašanju, osobe sa invaliditetom, osobe sa mentalnim teškoćama i stariji.

Rezultati eksploratorne faktorske analize za ordinalne varijable ukazuju da četvorofaktorska struktura najbolje fituje podatke ($RMSEA=.06$, $SRMR=.02$, $CFI=.99$ i $TLI=.99$). Kao domeni za procenu intenziteta podrške faktori izdvojeni su: mobilnosti (MOB), aktivnosti dnevnog života (DA), instrumentalne aktivnosti dnevnog života (IDA) i funkcionisanje u socijalnom okruženju (SOC). Pouzdanost procene između procenjivača tumačena je u zavisnosti od opsega u kojem se nalazi kapa koeficijent: prihvatljiva u opsegu od .41 do .60; dobra u opsegu od .61 - .80 i veoma dobra ako je u opsegu od .81- 1.00. Rezultati istraživanja su pokazali da se intersubjektivna saglasnost na nivou skale, kao i pojedinačnih stavki kreće u rasponu kapa koeficijenta od .78 do .83. U odnosu na određivanje dominantnog stepena podrške saglasnost procenjivača za svaku grupu osim dece bez roditeljskog staranja (80%) kreće se oko 90%, što predstavlja veoma visoku saglasnost između procenjivača.

Rezultati istraživanja, a kasnije i njena primena u praksi pokazali su da je skala pouzdano sredstvo za procenu funkcionalne sposobnosti korisnika, odnosno određivanje dominantnog stepena podrške korisnika. Njenom upotrebom prevladavaju se ograničenja kategorijalnog pristupa, omogućava individualizaciju procesa planiranja, primenljiva je za sve ciljne grupe i mogu je koristiti svi stručni radnici u sistemu socijalne zaštite.

Ključne reči: socijalna zaštita, funkcionalna efikasnost, stepeni podrške, SF-BSM skala

NEVIDLJIVI SVEDOCI: POZICIJA DECE U SITUACIJI NASILJA U PORODICI I ODLUČIVANJA O RODITELJSKOM STARANJU

Tanja Ignjatović

Autonomni ženski centar, Beograd | tanja@azc.org.rs

Predmet rada je analiza prakse stručnjaka u centru za socijalni rad i sudu prilikom procena i odlučivanja o merama zaštite od nasilja u porodici tokom i nakon razvoda partnera koji imaju maloletnu decu. Uzorak čini dokumentacija u 62 sudska predmeta, a korišćene su kombinovano kvalitativne (analiza sadržaja) i kvantitativne metode. Najznačajniji rezultati su prikazani u odnosu na tri teme. Prvo, pozicija dece u situaciji nasilja u porodici govori da su deca u gotovo svim slučajevima (95%) prisustvovala nasilju oca prema majci, svako treće dete bilo je direkta žrtva nasilja, u svakom trećem slučaju dete je korišćeno protiv majke, a u svakom četvrtom slučaju ženama je prećeno u vezi sa decom. Drugo, interrelacijske veze između nasilja prema ženama i zlostavljanja dece ukazuju na dva tipa veza: fizičko (učestalo i kontinuirano) nasilje prema ženi povezano je sa direktnim nasiljem prema deci, dok su taktike manipulacije decom povezane sa kontrolom i izolacijom partnerke, i služe istoj svrsi, a eskaliraju kada ona pokazuje autonomiju. Treće, procena posledica nasilja i bezbednosnih rizika za decu, potvrđuje izostanak njihovog sistematskog ispitivanja i dokumentovanja: samo u trećini analiziranih predmeta registrovane su negativne posledice dečjeg svedočenja nasilju u porodici, a rizici po decu od prethodnog i aktuelnog nasilnog ponašanja oca pominju se tek u svakom četvrtom predmetu. Majke su tražile mere zaštite od nasilja u porodici i za decu u svakom trećem slučaju, dok ih nisu inicirali po službenoj dužnosti ni centar za socijalni rad, ni sud. Predlagani su „slobodni“ režimi viđanja deteta sa ocem, koji je nasilan prema njihovoj majci, u svakom trećem slučaju ili „standardni“ režimi, takođe u svakom trećem slučaju. Sve navedeno upućuje da kod stručnjaka nije u dovoljnoj meri razvijena pretpostavka o povezanosti nasilja protiv žena i zlostavljanja dece, i da se roditeljstvo nasilnog roditelja često neopravdano favorizuje u odnosu na pitanja bezbednosti dece, ali i žena. Unapređenje razumevanja povezanosti ovih pojava i profesionalnih procena nužna su pretpostavka postupanja u skladu sa najboljim interesom deteta.

Ključne reči: deca, nasilje u porodici, roditeljsko staranje, bezbednost, praksa stručnjaka

PSIHOSOCIJALNA OBUHVATNA PROCENA KAO DOPRINOS UNAPREĐENJU PRIMENE VASPITNIH NALOGA U SRBIJI

Tamara Džamonja Ignjatović

Fakultet političkih nauka i Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu | tamara.dzamonja@gmail.com

Izricanje krivičnih sankcija maloletnicima zbog izvršenja krivičnih dela često ima negativne psihološke posledice na njihov razvoj, dok s druge strane, ima mali uticaj na promenu ponašanja u prosocijalnom pravcu. Primena vaspitnih naloga, kao alternative krivičnim sankcijama, ima za cilj podršku razvoju i uključivanju mladih u zajednicu. Počeci primene ovih diverzionih mera u Srbiji praćeni su i istraživanjima koja imala za cilj procenu kvaliteta sprovođenja vaspitnih naloga i efekata njihove primene na socijalnu integraciju i ponašanje maloletnika. Na osnovu kvalitativne metodologije zasnovane na intervjuima vođenim sa 121 maloletnom osobom uzrasta 14-18 godina, (88.4% muškog pola) i 80 njihovih roditelja u četiri grada u Srbiji: Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Kragujevcu, zaključeno je da se u najvećem broju slučajeva (76.86%) na vaspitne naloge upućuju adolescenti koji nemaju značajne problema u ponašanju i školovanju ili odnosima sa vršnjacima, a samo manji broj dece (15.66%) dolazi iz konfliktnih porodica. Takođe, značajan je i podatak da u periodu od 6 meseci praćenja posle ispunjenja vaspitnih naloga, nijedan ispitanik nije ponovio krivično delo. Pored ohrabrujućih nalaza, koji govore u prilog tome da su vaspitni nalozi uvremenjena preventivna intervencija kojom se bitno umanjuje rizik od produbljivanja problema u ponašanju i daljeg vršenja krivičnih dela, mogu se postaviti i neka pitanja. Ukoliko samo 1/4 mladih iz uzorka ima neke specifične probleme u ponašanju, a kod tek 1/6 njih se evidentiraju porodični problemi, da li je primena vaspitnih naloga predstavljala „višak“ intervencije u nekim slučajevima? Na slično pitanje upućuje i naizgled izuzetno povoljan podatak o odsustvu recidiva koji se uobičajeno javlja u većem broju slučajeva. Ovome treba dodati i podatak da oko 15% mladih suštinski nisu preuzeli odgovornost za sopstveno ponašanje, negirajući značaj dela, ličnu krivicu ili učešće u situaciji. Sve to ukazuje na važnost daljeg unapređenja postupka u odnosu na procenu indikacija za upućivanje na vaspitni nalog na osnovu specifičnosti potreba, snaga i rizika deteta i porodice. To bi doprinelo svrsishodnosti i individualizaciji postupka primene vaspitnih naloga i pratećih aktivnosti usmerenih na dete i porodicu. U radu se prikazuje model procene mladih u sukobu sa zakonom baziran na YASI modelu koji uključuje 8 ključnih aspekata procene rizika i snaga koja omogućava planiranje adekvatne intervencije prema „meri“ mlade osobe, praćenje i evaluaciju ishoda preduzetih aktivnosti, kao i racionalnije usmeravanje društvenih i stručnih resursa.

Ključne reči: vaspitni nalozi, procena potreba i rizika, indikacije za izricanje vaspitnih naloga, maloletni učinoci krivičnih dela

STARENJE U MESTU

Zoran Vesić

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu | zvesic@gmail.com

Srbija je zemlja sa izrazito starim stanovništvom. Procenat starijih od 65 godina iznosi 19,17% u ukupnoj populaciji, dok će 2041. iznositi između 23,6% i 25,2%. Održavanje nezavisnosti starih osoba, uz kvalitetno starenje u svom okruženju, predstavlja imperativ u budućnosti iz više razloga. Starenje u mestu se definiše kao „mogućnost da osoba živi u svom domu i zajednici bezbedno, nezavisno i komforno, bez obzira na starost, prihode ili postojanje bilo koje vrste nesposobnosti“.

Cilj rada je da se predstavi savremeni pristup brige o starijim osobama sistematskim pregledom teorijskih i akcionih modela i istraživanja u oblasti starenja u mestu kako bi se ispitalo da li starenje u mestu ima prednosti nad institucionalnim smeštajem u odnosu na očuvanje kognitivnih funkcija, prevenciju nastanka depresije i sposobnost brige o sebi i obavljanja dnevnih aktivnosti, kao i implikacije na finansijsku održivost pružanja ove vrste usluge.

Starenje u mestu ima značajan uticaj na zdravstveno stanje. Studije, koje su ispitivale uticaj okruženja na kognitivne funkcije starijih, pokazale su da znatno brže dolazi do propadanja kod osoba u ustanovama za smeštaj starih lica, u odnosu na one koji „stare u mestu“ kod kojih postoje bolji rezultati u obavljanju aktivnosti važnih za svakodnevno funkcionisanje, a učestalost nastanka depresije je manja. Propadanje kognitivnih funkcija i problemi u obavljanju dnevnih aktivnosti najčešći su uzroci smeštanja u domove za stara lica. Promovisanje principa starenja u mestu je važno i sa stanovišta smanjenja troškova pružanja dugotrajne nege.

Ključne reči: starenje u mestu, dugotrajna nega, kognitivne funkcije, nezavisnost, svakodnevno funkcionisanje, depresija, finansijska održivost

RAZVOJ LISTE ZA PROCJENU UGROŽENOSTI PSIHOSOCIJALNE DOBROBITI DJETETA U SITUACIJAMA KONFLIKTNOG RAZDVOJENOG RODITELJSTVA

Marina Ajduković

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu | marina.ajdukovic@pravo.hr

Polazeći od empirijskih spoznaja o kratkoročnim i dugoročnim posljedicama konfliktnih razvoda na razvoj djece te sve veći broj slučajeva konfliktnih razvoda braka, interes profesionalne zajednice za ovaj fenomen je sve izraženiji. I u posljednjoj verziji Dijagnostički i statistički priručnik za psihičke poremećaje (APA, 2013) u dijelu „Druga stanja koja mogu biti u središtu kliničkog interesa“ kao kategorija su prepoznata djeca „pogođena narušenim obiteljskim odnosima“.

U izlaganju će biti prikazan proces razvoja „Liste za procjenu ugroženosti psihosocijalne dobrobiti djeteta u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva“ (Ajduković, M., Blažeka Kokorić i Sladović Franz, 2018). U pravilu, radi se o roditeljima koji su u procesu razvoda/raskida zajednice 2 godine ili dulje i čiji odnos karakteriziraju: visoka razina srdžbe, neprijateljstvo, nepovjerenje, incidenti verbalne ili fizičke agresije, brojnost raznih sudskih postupaka te trajne poteškoće u komunikaciji i suradnji oko brige za djecu (Lahlah, 2018). U takvim situacijama, potrebno je da stručnjaci naprave sveobuhvatnu procjenu svih aspekata dobrobiti djeteta, pri čemu trebaju zadržati istodobno fokus i na štetnim ishodima po dijete i neodgovarajućim ponašanjima roditelja. No takvih instrumenata u svijetu nema. Polazeći od toga kao dio programa „Sustavna podrška obiteljima s djecom - Procjenjivanje i smanjivanje rizika za dobrobit djece“ koji se odvija u sklopu širih aktivnosti UNICEFAn - Ured Hrvatska „Za snažniju obitelj“, razvili smo Listu koja se sastoji od (1) Opći podaci i okolnosti procjene ugroženosti psihosocijalne dobrobiti djeteta, (2) Procjena neprikladnih i/ili manipulativnih ponašanja roditelja u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva i (3) Procjena ponašanja i funkcioniranja djeteta u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva.

Ova Lista nije dijagnostički već trijažni instrument koji treba pomoći stručnjacima u procjeni prisutnosti razine rizika za pojavu emocionalnog zlostavljanja djece u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva. Očekivane koristi od liste (1) Standardizacija procjena razine ugroženosti psihosocijalne dobrobiti djeteta i rizika od emocionalnog zlostavljanja djeteta u situacijama konfliktnog, razdvojenog roditeljstva, (2) Bolje planiranje mjera stručne pomoći roditeljima (jasnije razrađeni planovi kod izricanja mjera stručne pomoći. (3) Bolja trijaža za upućivanje u daljnje aktivnosti zaštite dobrobiti djeteta (npr. vještačenje kod pokretanja kaznene prijave na sudu za psihičko zlostavljanje), (4) Kvalitetnije oblikovanje stručnog mišljenja (jasnija i bolja utemeljenost) - pomoć sudu u procesu donošenja odluka, (5) Skraćivanje perioda u kojem je dijete izloženo visokoj razini nelagode i riziku od psihičko zlostavljanja.

Ključne reči: psihosocijalne dobrobiti djeteta, konfliktno razdvojeno roditeljstvo, psihičko zlostavljanje

UKLJUČIVANJE DECE MIGRANATA U OBRAZOVNI SISTEM – IZAZOVI I MOGUĆNOSTI

VODITELJKA:

Tanja Ranković

UNICEF | trankovic@unicef.org

Prema podacima UNHCR-a za 2016. godinu, 61% dece migranata je uključeno u obrazovni sistem (u zemljama niskog standarda taj procenat je 50%) u odnosu na 91% dece koja nisu migranti, a sa uzrastom se smanjuju mogućnosti koje deca migranti imaju kada je o obrazovanju reč. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 2016. godine usvojila Njujoršku deklaraciju za izbeglice i migrante (New York Declaration for Refugees and Migrants) koja ima za cilj zaštitu i podršku izbeglicama u procesu ostvarivanja svojih prava. Kada je reč o deci, jedna od važnih obaveza zemalja u koje migranti dolaze je da im obezbede kvalitetno obrazovanje (ukoliko je moguće odmah po dolasku u zemlju). Uključivanje dece migranata u obrazovni sistem veoma je važno sa stanovišta njihove psihološke dobrobiti: obrazovanje pruža doživljaj stabilnosti i „normalnosti“ u situaciji krize i neizvesnosti, podstiče rezilijentnost dece i njihovu sposobnost da se nose sa stresom, podiže samopouzdanje i jača njihove socijalne kompetencije. Upravo zbog toga, ostvarivanje prava na kvalitetno obrazovanje treba da bude sastavni deo podrške deci migrantima. Usled zatvaranja granica Evropske unije za prihvatanje migranata sa Bliskog Istoka i Afrike, Srbija je od „tranzitne“ zemlje postala zemlja u kojoj migranti borave i po nekoliko meseci ili godina, tako da je pitanje (formalnog) obrazovanja dece migranata postalo pitanje od izuzetnog značaja. S obzirom na to da je za adekvatno uključivanje dece u obrazovni sistem potrebna podrška i međusobna saradnja raznih zainteresovanih strana, cilj simpozijuma je da se kroz analizu različitih perspektiva razumeju faktori od kojih zavisi proces uključivanja dece migranata u obrazovni sistem u cilju unapređenja kvalitetne inkluzivne prakse.

Ključne reči: deca migranti, formalno obrazovanje, inkluzija, multiple perspektive

DECA MIGRANTI U FORMALNOM OBRAZOVANJU – UPIS U ŠKOLU, NASTAVA I UČENJE

Nataša Simić, Jelena Vranješević

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu | nsimic@f.bg.ac.rs

Boris Spasić

CIP Centar za interaktivnu pedagogiju

Istraživanje je rađeno u periodu od septembra 2017. godine do februara 2018. godine u okviru projekta *Inkluzija dece i roditelja u situaciji izbeglištva i migracije – procena potreba i podrška roditeljima* koji su u partnerstvu realizovali CIP – Centar za interaktivnu pedagogiju i organizacija Save the Children International u Srbiji. Cilj istraživanja bio je da se razumevanjem uslova i izazova za uspešno uključivanje dece migranata, kao i vrstama podrške koja je potrebna različitim akterima u obrazovanom procesu, definišu preporuke za unapređenje inkluzivne prakse i podstakne kreiranje sigurnog i podržavajućeg školskog konteksta za učenje i razvoj dece migranata. U istraživanju je učestvovalo 78 predstavnika iz pet beogradskih škola (nastavnici, stručni saradnici, direktori i pedagoški asistenti), dva predstavnika školske uprave, deset predstavnika nevladinih organizacija koje su angažovane u procesu uključivanja dece migranata u formalno obrazovanje, troje staratelja dece bez pratnje, 16 domicilne dece uzrasta od 7 do 14 godina, 29 dece migranata uzrasta od 7 do 18 godina, 16 roditelja domicilne dece i 13 roditelja migranta. U istraživanju su korišćene tehnike fokus grupnog intervjua i individualnog polustrukturisanog intervjua. Teme intervjua odnosile su se na izazove, primere dobre prakse i potrebnu podršku u procesu pripreme za upis u školu, u organizaciji i izvođenju nastave, na saradnju sa relevantnim akterima i institucijama, kao i na motivaciju za školovanje i očekivanja od škole (deca i roditelji iz migrantske populacije). Rezultati ukazuju na to da je za upis i integraciju dece u obrazovni sistem važno: a) prethodna priprema dece migranata za školu (prvenstveno usmerena na učenje srpskog jezika), b) informisanje i motivisanje roditelja migranata, c) blagovremeno informisanje domicilne dece i njihovih roditelja, d) podrška školama kroz jasna uputstva i protokole, obezbeđivanje prilagođenih nastavnih sredstava, kroz podršku mentora i obuke nastavnika. Kao najveći problem u pripremi, nastavnici ističu nedostatak posebnih materijala za decu migrante, dok ostali sagovornici navode i nedostatak osetljivosti nastavnika za specifičnosti te dece i za prilagođavanje nastave u odnosu na te specifičnosti (dominacija frontalne nastave), kao i niska očekivanja koja nastavnici imaju od dece migranata. Roditelji smatraju da bi trebalo da budu u većoj meri uključeni u proces obrazovanja svoje dece. Škole smatraju da imaju dobru saradnju sa školskom upravom, komesarijatom, centrima za socijalni rad i domovima zdravlja, a neke škole ne prepoznaju nevladin sektor kao potencijalni resurs.

Ključne reči: inkluzija, deca migranti, formalno obrazovanje, nastava

DECA MIGRANTI U FORMALNOM OBRAZOVANJU – SOCIJALNI ODNOSI I MEHANIZMI PREVLAĐAVANJA STRESA¹

Jelena Vranješević, Nataša Simić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu | jelena.vranjesevic@f.bg.ac.rs

Boris Spasić

CIP Centar za interaktivnu pedagogiju

Cilj istraživanja bio je sagledavanje izazova u procesu socijalne integracije dece migranata u školama kao i podrške koju u tom procesu dobijaju od odraslih i vršnjaka - kako u prevazilaženju stresa, tako i u procesu uključivanja u vršnjačku grupu i uspešne socijalne integracije. U istraživanju je učestvovalo 78 predstavnika iz pet beogradskih škola (nastavnici, stručni saradnici, direktori i pedagoški asistenti), dva predstavnika školske uprave, deset predstavnika nevladinih organizacija koje su angažovane u procesu uključivanja dece migranata, troje staratelja dece bez pratnje, 16 domicilne dece uzrasta od 7 do 14 godina, 29 dece migranata uzrasta od 7 do 18 godina, 16 roditelja domicilne dece i 13 roditelja migranta. U istraživanju su korišćene tehnike fokus grupnog intervjua i individualnog polustrukturisanog intervjua. Teme intervjua odnosile su se na uspostavljanje socijalnih odnosa i saradnju sa važnim akterima obrazovnog procesa, na izvore stresa i načine njegovog prevladavanja, kao i na podršku u procesu prevladavanja stresa i socijalne integracije. Većina predstavnika škola ističe da im je prioritet *socijalizacija* dece migranata, a ne sticanje školskog znanja. Nastavnici i lokalni roditelji smatraju da se deca migranti osećaju prijatno i prihvaćeno u školama, dok pojedini roditelji migranti pominju neke slučajeve isključivanja dece migranata od strane i vršnjaka i nastavnika. Iako većina lokalne dece pokazuje empatiju za situaciju svojih vršnjaka i interkulturalnu osetljivost, postoji izvestan broj vršnjaka koji ih i dalje diskriminišu (uglavnom dečaci) i/ili ignorišu. Po mišljenju lokalne dece, dečaci migranti su se bolje prilagodili i bolje su prihvaćeni od devojčica i to tumače kulturološkim razlikama i činjenicom da dečaci imaju priliku da se okupe oko zajedničkih igara. Deca migranti kažu da se najviše druže sa drugom decom migrantima i da je razlog uglavnom jezik. Smatraju da je pohađanje škole važno između ostalog i zbog toga što to predstavlja način da se strukturiše vreme i da se trauma i stres umanje. Po mišljenju predstavnika škole, mlađa deca ne pokazuju znake stresa, za razliku od starije dece. Kao jedini vid podrške nastavnici navode uvažavanje njihovog emocionalnog stanja i potreba prilikom realizacije nastave i mogućnost da deca dobiju podršku školskog psihologa. Roditelji i deca bez pratnje kao veliki izvor stresa navode strah za bezbednost u kampu.

Ključne reči: deca migranti, socijalni odnosi, stres, socijalna integracija

¹ Projekat *Inkluzija dece i roditelja u situaciji izbeglištva i migracije* – procena potreba i podrška roditeljima, CIP – Centar za interaktivnu pedagogiju i Save the Children International u Srbiji.

IZAZOVI UKLJUČIVANJA DECE MIGRANATA U ŠKOLE U SRBIJI

Sanja Grbić, Dragan Vesić

Institut za pedagoška istraživanja | sgrbic@ipi.ac.rs

Tinde Kovač Cerović

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Integracija dece migranata iz drugih zemalja, kultura i jezičkih područja predstavlja veliki izazov obrazovnim sistemima i onih zemalja koje već raspolažu izgrađenim merama integracije imigranata. U Srbiji su se škole srele sa ovim izazovom prvi put prilikom talasa migranata sa Bliskog Istoka i iz Centralne Azije i uključivanja dece migranata u škole u blizini izbegličkih kampova. Istraživanje predstavlja snimanje procesa prilagođavanja škola u koje su se deca migranata prvo počela uključivati u Srbiji, krajem 2016. i početkom 2017. godine kroz projekat UNICEF-a i Centra za obrazovne politike. Cilj istraživanja je bio da se zabeleže iskustva škola preko intervjua i šest fokus-grupa sa nastavnicima, direktorima i školskim psiholozima/pedagozima, kao i preko upitnika-skale interkulturalne kompetentnosti nastavnika, da se sagledaju i pozitivna i negativna iskustva, te da se na osnovu njih formulišu i preporuke za nastavak integracije dece migranata tokom narednih godina. U istraživanju su učestvovala tri škole iz Beograda, odnosno 44 nastavnika su odgovorila na upitnik, a ukupno oko 50 zaposlenih u školama koji su u neposrednom kontaktu sa decom migrantima je učestvovalo u fokus-grupama i intervjuima. Nalazi su ukazali na značajne razlike između skorova nastavnika na tri subskale Skale interkulturalne kompetentnosti – najviše skorove su postigli na subskali uverenja i vrednosti, niže na subskali motivacije a najniže na subskali samoregulacije, što govori o teškoći prevođenja pozitivnih uverenja u svakodnevnu praksu rada u multikulturalnom okruženju. U iskazima učesnika fokus-grupa jasno se izdvajalo pominjanje neočekivanih pozitivnih iskustava u toku procesa integracije dece migranata u škole, isticano je kako su deca migranata bila motivisana, disciplinovana, bez vidljivih znakova stresa; bilo je puno pozitivnih vršnjačkih iskustava; uključivanje dece migranata je imalo pozitivne posledice po domicilnu decu. S druge strane, škole su se suočile sa velikim brojem organizacionih prepreka, nedovoljnom podrškom i komunikacijom, a nastavnici su osećali da su oni poneli najveći deo tereta oko integrisanja dece migranata.

Ključne reči: deca migranti, transformacija škole, socijalna integracija

VRŠNJAČKI ODNOSI IZMEĐU DOMICILNE I DECE MIGRANATA U ŠKOLAMA U SRBIJI

Dragan Vesić, Sanja Grbić

Institut za pedagoška istraživanja | vesic.dragan88@gmail.com

Tinde Kovač Cerović

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Cilj istraživanja je da ispita način na koji se formiraju vršnjački odnosi između domicilne dece i dece migranata u školama u Srbiji i da se proces integracije dece migranata u škole u Srbiji osvetli iz vizure i na osnovu neposrednog iskustva dece. U istraživanju je korišćena i kvantitativna i kvalitativna metodologija: socijalna distanca je ispitivana adaptiranom Bodardusovom skalom, obavljani su razgovori u obliku fokus grupa sa decom migranata, a od domicilne dece su prikupljeni i analizirani njihovi relevantni narativi. Učestvovala su četiri škole iz Beograda, odnosno 35 dece migranata, 224 domicilne dece (od kojih je 128 ispitano skalom socijalne distance tokom 2017. godine, a njih 96 je ispitano 2018. godine i od njih su prikupljeni i narativi). Nalazi koji se odnose na socijalnu distancu pokazuju da je najveća distanca prema Romima, a ne prema migrantima, odnosno da je distanca prema migrantima statistički značajno veća nego prema Srbima, ali statistički značajno manja od distance prema Romima. Na osnovu razgovora sa migrantskim učenicima primećena je znatna razlika u perspektivama starijih i mlađih učenika. Mlađi učenici se u školi osećaju prijatno, na časovima im je zanimljivo, vole mnoge predmete u školi, učestvuju u aktivnostima sa domicilnim učenicima u školi, dok stariji učenici izražavaju nezadovoljstvo obrazovnom i socijalnom integracijom. Kako kažu, na nastavi je jezička barijera veliki problem, te je razumevanje kako sa nastavnicima, tako i sa domicilnim učenicima otežano. Narativi domicilnih učenika otkrivaju bogatu lepezu odnosa između ove dve grupe dece, u kojima dominira diskurs prihvatanja i uklapanja, prijateljstva, podrške i pomaganja (mada se u nekoliko narativa pominju i konflikti), emocija zadovoljstva ali i tuge, i različitih zajedničkih aktivnosti. Posebno su zanimljivi narativi u obliku pisma fiktivom učeniku u čiju školu će migrantska deca tek da krenu. Ova pisma otkrivaju bogate i nijansirane savete u pogledu toga kako se treba ponašati i šta treba raditi kada u školu dođu migrantski učenici, artikulirane na osnovu sopstvenog iskustva u sličnoj situaciji i često fokusirane na prevazilaženje predrasuda, dekonstrukcije stereotipa i izgradnju interkulture osetljivosti.

Ključne reči: vršnjački odnosi, deca migranti, socijalna interakcija, narativi

PRAĆENJE UKLJUČENOSTI I OBRAZOVANJA DECE MIGRANATA I IZBEGLICA U CILJU UNAPREĐENJA PODRŠKE ŠKOLAMA

Jelena Marković, Borislava Maksimović, Tanja Ranković

UNICEF | jelena_logos@yahoo.com

Snežana Vuković

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Istraživanje o uključenosti dece migranata/izbeglica u obrazovni sistem je realizovano u periodu od oktobra 2017. do februara 2018. godine u okviru projekta koji u partnerstvu realizuju UNICEF - Kancelarija u Srbiji, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Centar za obrazovne politike i Grupa za decu i mlade Indigo. Ciljevi istraživanja bili su: a) praćenje brojnog stanja i obuhvata dece migranata/izbeglica obrazovanjem, b) sticanje uvida u trenutno stanje, izazove i primere dobre prakse na nivou škola, c) kreiranje preporuka za unapređenje podrške nastavnicima i školama u koje su uključena deca migranti/izbeglice. Početkom februara 2018. godine na online upitnik je odgovorilo 140 nastavnika - odeljenjskih starešina i nastavnika razredne nastave osnovnih i srednjih škola iz 6 školskih uprava, kao i koordinatori STIO timova, tj. osobe zadužene za obrazovanje dece migranata/izbeglica na nivou škola iz 47 škola. Realizovane su i 3 fokus-grupe u kojima je učestvovalo 35 nastavnika, stručnih saradnika i članova STIO timova škola iz: Beograda, Pirota, Bele Palanke, Dimitrovgrada, Bujanovca i Vranja. Iako je obuhvat dece migranata/izbeglica osnovnoškolskog uzrasta formalnim sistemom obrazovanja u Srbiji visok, još uvek nisu sva deca uključena u sistem obrazovanja. Sve škole u kojima se obrazuju deca migranti/izbeglice uradile su mnogo na informisanju zaposlenih, roditelja i dece o uključivanju dece migranata/izbeglica u sistem obrazovanja. U najvećem broju škola urađena je procena raspoloživosti resursa za uključivanje dece migranata/izbeglica u cilju prilagođavanja organizacije nastavnog procesa, ali se u najvećem broju škola organizacija nastavnog procesa nije promenila zbog uključivanja dece migranata/izbeglica. Iako škole i nastavnici saopštavaju da je podrška koju su dobili u dosadašnjem radu sa decom migrantima/izbeglicama raznolika i značajna, smatraju da je i dalje neophodno unapređivati sistem podrške kako bi se uključivanje dece i njihovo obrazovanje odvijalo nesmetano i kvalitetno. Za decu migrante/izbeglice obezbeđuju se različite vrste podrški na nivou škola, kao i od strane KIRS, MPNTR i domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija i agencija. Sve škole ostvaruju saradnju sa predstavnicima lokalne samouprave i sa školskim upravama, smatraju da prostora za unapređenje saradnje ima na svim planovima i ističu da prvenstveno treba poboljšati koordinaciju između različitih organizacija/institucija. Saradnja sa roditeljima nije na zadovoljavajućem nivou po mišljenju nastavnika.

Ključne reči: praćenje uključenosti i obrazovanja dece migranata, podrška za zaposlene u sistemu obrazovanja

PUT ILI PUTEVI KOJIMA SE REĐE IDE: KOLIKO SE, KO I KAKO MENJA U PSIHOTERAPIJI

VODITELJKA:

Vesna Gavrilov-Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Nakon veka istraživanja, danas više nemamo sumnje da je psihoterapija uspešna u određenoj meri. Najveći broj osoba, u proseku negde do 75%, koje završe neku od psihoterapija, na kraju će izveštavati o boljem funkcionisanju. Međutim, daleko manje znamo o prirodi psihoterapijskog procesa. U poslednje vreme raste interes istraživača za pitanja koja se tiču samog toka promene, mehanizama preko kojih se sprovodi promena kao i pod kojim uslovima je terapija manje ili više uspešna. Nažalost, postoji značajan broj metodoloških ograničenja koja usporavaju napredak u ovoj oblasti i koja se uglavnom odnose na to da ovakva pitanja zahtevaju veoma kompleksne nacрте i velik broj ponovljenih merenja značajnog broja pretpostavljenih mehanizama i većeg broja indikatora promene. Pregled literature pokazuje da je ovakvih studija još uvek veoma malo ali da se i pored relativne neusaglašenosti rezultata mogu naslutiti izvesna pravila.

Na ovom simpozijumu će biti predstavljen deo rezultata višegodišnje studije, koja još uvek traje i koju u okviru većeg republičkog projekta Ministarstva za prosvetu, nauku i tehnološki razvoj sprovodi istraživački tim Odseka za psihologiju Univerziteta u Novom Sadu. U pitanju je longitudinalna studija sa šest ponovljenih merenja. Podaci su prikupljeni u Savetovalištu Centra za ratnu traumu Novog Sada. Studijom je do sada obuhvaćeno 174 klijenta ovog savetovališta koji su se samoinicijativno javili na tretman u trajanju od deset seansi i koji su pristali da učestvuju u istraživanju. Istraživanje podrazumeva prikupljanje podataka od klijenata dve nedelje pre početka tretmana, pre prve seanse, nakon treće i šeste seanse, nakon poslednje, desete seanse i tri meseca nakon završetka tretmana. Za potrebe ovog simpozijuma obrađeni su podaci dobijeni od 65 ispitanika koji su završili tretman i koji su prošli kroz pet krugova testiranja, završno sa testiranjem nakon poslednje, desete seanse tretmana. Rezultati će biti prikazani kroz četiri saopštenja. Prvo saopštenje se bavi pitanjem linearnosti terapijske promene, u drugom saopštenju autori se bave pitanjem izdvajanja različitih putanja terapijske promene, u trećem se obrađuje pitanje predviđanja putanja terapijske promene na osnovu stepena očekivanja klijenata na inicijalnom merenju a četvrto saopštenje se bavi pitanjem potencijalnih medijatora različitih putanja terapijske promene. Kroz izlaganja i razgovor sa slušaocima simpozijuma će se diskutovati metodološki, teorijski i praktični značaj dobijenih rezultata.

Ključne reči: psihoterapija, linearnost promene, putanje promene, prediktori promene, medijatori promene

PRAVOLINIJSKI ILI HOP-ON HOP-OFF DO PSIHOTERAPIJSKE PROMENE? ISTRAŽIVANJE LINEARNOSTI PSIHOTERAPIJSKE PROMENE

Vesna Garilov-Jerković, Milica Lazić, Dragan Žuljević, Veljko Jovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Istraživanja u psihoterapiji su uglavnom usmerena na pitanje uspeha tretmana. Ova istraživanja podrazumevaju nacрте sa dva ponovljena merenja stanja klijenta pre i posle tretmana. Ovako dobijeni rezultati govore da su psihološki tretmani uspešni i da je veličina efekta u proseku oko .70. U novije vreme, istraživači počinju da ukazuju na ograničenost ovakvih istraživanja, ističući da se na taj način gube informacije o procesu psihoterapije i da se ne obezbeđuje napredak discipline. Noviji nalazi pokazuju da, kada se prati proces terapije kroz učestala merenja, promena stanja klijenta ne mora biti linearna. Takođe, postoje i nalazi koji ukazuju da je promena višedimenzionalna i da rezultati zavise od toga koju dimenziju pratimo. Ovakva istraživanja su još uvek malobrojna i daju nedovoljno dosledne rezultate.

U ovom istraživanju, pažnju smo usmerili na testiranje efikasnosti, linearnosti i višedimenzionalnosti promene. Uzorak je obuhvatio 65 klijenata koji su kompletirali psihološko savetovanje od deset seansi pri Centru za ratnu traumu i koji su ukupno testirani pet puta: dve nedelje pre tretmana, pre prve seanse, nakon treće, šeste i desete seanse. Starost ispitanika je bila u rasponu od 18 do 63 godine, muških ispitanika je bilo 35%. U skladu sa faznim modelom, praćeno je više indikatora promene. Nivo emocionalnog distresa (ED) je meren putem instrumenta DASS-21, pozitivan afekat (PA) i negativan afekat (NA) putem instrumenta PANAS-X i zadovoljstvo životom (ZŽ) putem skale SWLS. Kada se ispituje razlika između inicijalnog merenja i merenja na kraju tretmana, vidimo da ispitanici u proseku postižu značajnu promenu na svim praćenim indikatorima, s tim da registrujemo veliku veličinu efekta na nivou promene NA (koenovo $d=.94$), i na nivou ED (koenovo $d=.90$), dok su promene PA i ZŽ statistički značajne ali u okviru male veličine efekta ($d=.38$ za PA i $d=.47$ za ZŽ). Daleko jasniju sliku o promeni dobijamo serijom analiza kriva latentnog rasta koje ukazuju da se različiti indikatori promene menjaju u funkciji protoka vremena po različitim obrascima. Rezultati ukazuju da se PA nedvosmisleno menja po nelinearnom, diskontinuiranom tipu, kao i da nelinearna promena ED dostiže marginalnu značajnost, dok se NA i ZŽ menjaju linearno. Analiza razlika u susednim tačkama upućuje da se najveće razlike uglavnom događaju na početku i pri kraju tretmana. Vrednosti varijanse dostižu nivo značajnosti što ukazuje na velika raspršenja individualnih putanja promene. Rezultati ovog istraživanja potvrđuju pretpostavke faznog modela da je promena višedimenzionalna i da se različiti indikatori menjaju po različitim obrascima što otvara nove mogućnosti za istraživanje i razumevanje prirode procesa psihoterapijske promene.

Ključne reči: psihoterapija, efikasnost, linearnost promene, višedimenzionalnost promene

DA LI ZAISTA SVI PUTEVI VODE U RIM? PRAĆENJE PUTANJA PROMENE KOD KORISNIKA PSIHOTERAPIJSKOG TRETMANA

Milica Lazić, Vesna Garilov-Jerković, Nikolija Rakočević, Veljko Jovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

U novije vreme, raste svest istraživača o tome da psihoterapija nema nužno pozitivne niti iste efekte za sve klijente koji je započnu te se registruje pojačan interes za izučavanjem ne samo efekata nego i načina na koje se ljudi menjaju. Cilj ovog istraživanja jeste da se proverí da li je moguće izdvojiti različite putanje promene i ako jeste, koji se tipični putevi promene izdvajaju. U skladu sa pretpostavkama faznog modela promene, praćeno je više indikatora promene: nivo emocionalnog distresa (Depression, Anxiety and Stress Scale) i komponente subjektivnog blagostanja (SB): pozitivan afekat (PA) i negativan afekat (NA) (Positive and Negative Affect Schedule) i zadovoljstvo životom (ZŽ) (Satisfaction with Life Scale). Uzorak je činilo 65 ispitanika (75% ispitanica, raspon godina od 18 do 63), korisnika besplatnog psihološkog tretmana od 10 seansi u Centru za traumu u Novom Sadu. Od početnih 174 ispitanika, u analize su uključeni oni ispitanici koji su u momentu obrade podataka završili tretman i prošli kroz pet merenja: dve nedelje pre tretmana, pre prve seanse, nakon treće i šeste seanse i na kraju tretmana. Rezultati analize latentnih profila potvrđuju da se u okviru svakog kriterijuma promene izdvaja po nekoliko putanja. U slučaju mera SB izdvajaju se po tri profila. Kod afektivne komponente izdvajaju se dve grupe koje napreduju tokom tretmana i jedna grupa koja se ne menja. Grupa koja se ne menja je grupa koja je na početku tretmana bila najlošije, imala je najviši nivo NA (22.4% ispitanika) i najniži nivo PA (38.4% ispitanika). U slučaju zadovoljstva životom je obrnuto. Do promene ne dolazi kod onih ispitanika koji su u početku imali visoko ZŽ (29.7%), dok ispitanici koji su pripadali profilima sa lošijim početnim skorovima, pokazuju tendenciju ka poboljšanju tokom tretmana. U slučaju emocionalnog distresa razlikuju se četiri putanje promene, od čega dva profila karakteriše početni povišen distres, dok je u slučaju druga dva profila početni distres nizak. Profili sa početnim visokim distresom imaju različite putanje promene: jedan profil pokazuje stabilan distres (P1 - 13%), dok drugi profil beleži najveći i kontinuiran pad distresa tokom tretmana (P2 - 28.8%). Kada su u pitanju profili sa početnim niskim emocionalnim distresom, jedan profil karakteriše pad distresa (P3 - 40.3%) dok u slučaju drugog profila dolazi do povišenja distresa tokom tretmana (P4 - 18%). U slučaju P3 profila promena je nelinearna i skokovita na početku tretmana a zatim stagnira na niskom nivou distresa. Za P4 profil je karakterističan naročit porast emocionalnog distresa pri samom kraju tretmana. Biće diskutovane teorijske i praktične implikacije rezultata.

Ključne reči: Putanje promene u psihoterapiji, analiza latentnih profila, fazni model promene, ponovljena merenja

OPTIMIZAM KAO DIJAGNOZA – POTPUNO NEVAŽNA STVAR ZA PROMENU UZNEMIRENOSTI TOKOM PSIHOLOŠKOG TRETMANA

Dragan Žuljević, Nikolija Rakočević, Milica Lazić, Vesna Gavrilov-Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Od momenta kada je prepoznato da se tokom tretmana ne menjaju svi klijenti na isti način, raste interes istraživača da se registruju faktori koji predisponiraju klijente na ovako različite ishode i putanje promene. Modeli opštih faktora promene sugerišu da bi očekivanja sa kojima klijenti ulaze u tretman mogli biti značajni prediktori ishoda tretmana i načina na koji se menjaju. U skladu sa tim, organizovali smo istraživanje sa ciljem da proverimo da li se grupe klijenata koji tokom tretmana ostvaruju različit obrazac promene opšte uznemirenosti razlikuju u vrednostima generalne self-efikasnosti, ličnog optimizma i specifičnih očekivanja ishoda tretmana pre početka psihološkog tretmana.

Organizovan je longitudinalni nacrt, pri kome su ispitanicima pre početka tretmana zadane mere generalne self-efikasnosti (Skala generalizovane self-efikasnosti - SGSE), ličnog optimizma (Skala ličnog optimizma - POSO) i specifičnih očekivanja ishoda tretmana (Skala očekivanja promene - ACES)), dok je mera opšte uznemirenosti (Skala depresivnosti, anksioznosti i stresa - DASS 21) zadavana kako pre početka, tri puta tokom trajanja tretmana i na kraju tretmana. Među ukupno 62 ispitanika, klijenta Centra za ratnu traumu u Novom Sadu, koji su priveli desetonedeljni tretman kraju, analiza latentnih klasa statistički značajno izdvaja četiri tipična profila promene opšte uznemirenosti – profil stabilnog distresa i blagog pogoršanja (11 ispitanika), profil stabilnog visokog distresa (8 ispitanika), profil početnog poboljšanja i stabilnog niskog distresa (25) te profil stabilnog linearnog opadanja distresa (18). Pripadnost ovim klasterima promene predstavljala nam je grupišuću varijablu u analizama varijanse koje su proveravale razlike u vrednostima generalnih i specifičnih očekivanja na samom početku tretmana.

Modeli analize varijanse pokazali su da se pripadnici klastera profila promene distresa pre početka tretmana razlikuju kako u generalnoj self-efikasnosti ($F(3)=4.54$; $p<.00$) i ličnom optimizmu ($F(3)=8.09$; $p<.00$), tako i u specifičnom očekivanju ishoda tretmana ($F(3)=7.83$; $p<.00$). Testovi međugrupnih kontrastiranja metodom najmanje značajnih razlika detektovali su pojedine značajne razlike u vrednostima generalnih i specifičnih očekivanja i to pretežno dva klastera sa visokim početnim distresom i niskim očekivanjima u kontrastu sa dva klastera sa niskim početnim distresom i visokim očekivanjima. Međutim, s obzirom da se oba ova para klastera u funkciji tretmana sve više razilaze u vrednostima distresa na one sa stabilnim distresom i one sa progresivnim sniženjem distresa, nemamo argumenata za pretpostavku da vrednosti generalnih i specifičnih očekivanja imaju potencijal u predviđanju putanje promene opšte uznemirenosti. Diskutovaćemo teorijske i praktične implikacije ovih nalaza.

Ključne reči: psihoterapija, profili promene opšte uznemirenosti, generalna očekivanja, specifična očekivanja

MEDIJATORI RAZLIČITIH PROFILA PROMENE DISTRESA TOKOM PSIHOLOŠKOG TRETMANA

Nikolija Rakočević, Dragan Žuljević, Milica Lazić, Vesna Gavrilov-Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Naše istraživanje, kao i neka ranija istraživanja, pokazuje da se ne registruju stabilni početni indikatori na osnovu kojih se mogu predvideti putanje promene u psihoterapiji. Ovo sugerise da se putanje promene mogu bolje predvideti dinamičkim faktorima. Međutim, istraživanja procesa koji se nalaze u osnovi različitih putanja promene ima malo. Cilj ovog rada je provera potencijalnih medijatora u okviru identifikovanih putanja promene distresa tokom psihološkog tretmana. Medijatori su selekcionisani u skladu sa modelom opštih faktora promene da je promena simptoma posredovana promenom u klijentovim očekivanjima. Uzorak je obuhvatio 62 klijenta na tretmanu u trajanju od deset seansi. Proveravana je medijaciona uloga pozitivnog i negativnog afekta (PANAS-X), specifičnih očekivanja ishoda tretmana (ACES), optimizma (POSO) i generalne self-efikasnosti (SGSE). Sprovedena je višestruka regresiona analiza mešovitenih efekata. Kod ispitanika koji pripadaju profilu inicijalno nižeg distresa, početnog poboljšanja te stabilnog niskog distresa (40.2% uzorka), se detektuje linearan rast pozitivnog afekta ($B=0.13$; $p<.01$), specifičnih očekivanja ($B=0.15$; $p<.01$) i generalne self-efikasnosti ($B=0.20$; $p<.01$), te nelinearna promena optimizma ($B=-0.02$; $p<.05$) i negativnog afekta ($B=-0.22$; $p<.01$). Kod ispitanika koji pripadaju profilu inicijalno višeg distresa i stabilnog opadanja distresa (28.8% uzorka) sa najvećim padom tokom tretmana, izmeren je linearni rast pozitivnog afekta ($B=0.14$; $p<.01$), specifičnih očekivanja ($B=0.17$; $p<.01$), optimizma ($B=.25$; $p<.01$) i generalne self-efikasnosti ($B=0.23$; $p<.01$), kao i nelinearna promena negativnog afekta ($B=-0.05$; $p<.05$). Kod ispitanika koji pripadaju profilu inicijalno nižeg distresa i pogoršanja u drugoj polovini tretmana (18% uzorka) se detektuje nelinearna promena pozitivnog afekta ($B=0.07$; $p<.01$) i generalne self-efikasnosti ($B=0.210$; $p<.05$), dok ne dolazi do značajne promene specifičnih očekivanja ($B=-0.00$; $p>.05$), optimizma ($B=-0.06$; $p>.05$) i negativnog afekta ($B=-0.06$; $p>.05$). Kod poslednje grupe ispitanika iz profila inicijalno visokog distresa koji ostaje stabilan do kraja tretmana (13% uzorka) ne dolazi do značajnih promena nijednog medijatora: pozitivnog afekta ($B=-.02$; $p>.05$), specifičnih očekivanja ($B=-.01$; $p>.05$), optimizma ($B=-.21$; $p>.05$), specifične self-efikasnosti ($B=-.11$; $p>.05$) i negativnog afekta ($B=-.04$; $p>.05$). Rezultati su u skladu sa pretpostavkama modela opštih faktora o značaju istraživanja dinamičkih posrednika promene. Diskutovaćemo poređenja identifikovanih profila promene na osnovu početnih vrednosti, stabilnosti trendova odnosno krajnjih vrednosti medijatora i distresa.

Ključne reči: distres, psihološki tretman, profili promene, medijatori, generalna i specifična pozitivna očekivanja

SAJBERPSIHOLOGIJA – NOVE KARAKTERISTIKE UPOTREBE INTERNETA

VODITELJ:

Darko Hinić

Prirodno-matematički fakultet, Filološko-umetnički fakultet, Univerzitet u Kragujevcu | dhinic@kg.ac.rs

Internet postaje neraskidiv deo svakodnevnog života savremenog čoveka. U interakciji koju čovek ima sa funkcijama i mogućnostima koje internet pruža, dolazi do nepovratnog menjanja njegovog načina komunikacije. Internet spaja karakteristike masovnog medija sa neposrednošću i interaktivnošću direktne komunikacije, istovremeno dajući joj „veo“ potencijalne anonimnosti i slobode izražavanja. Kako se širi uticaj interneta na svakodnevne aspekte života, tako rastu i dileme i pitanja, u naučnoj i stručnoj javnosti, o potencijalnim štetnim ili pozitivnim efektima ovog uticaja na ljudsko ponašanje i psihičke procese.

Simpozijumima ćemo pokušati, na jednom mestu, objediniti tematski slične, ali sadržinski komplementarne teme i radove. U prvom delu simpozijuma, dva rada, bave se opštim karakteristikama upotrebe interneta u specifičnim populacijama mladih osoba. Kod prvog, fokus će biti na studentskoj populaciji i načinima onlajn komunikacije, predstavljanja i stupanja u interakciju sa drugim korisnicima elektronske komunikacije. Specifičnost drugog rada je što pitanja o načinu upotrebe socijalnih mreža, konkretno Facebook-a, stavlja u kroskulturni kontekst, tražeći sličnosti i razlike u obrascima onlajn ponašanja među različitim kulturama. Treći rad ističe važnost digitalne pismenosti i bavi se procenom digitalnih veština učenika na kraju perioda obaveznog obrazovanja. Autor četvrtog rada analizira pojavu paradoksa privatnosti, razlike između izražavanja visoke zabrinutosti za privatnost i manifestacije ponašanja kojim se iskazuje nebriga za privatnost pri korišćenju društvenih mreža i interneta uopšte. U poslednjem radu ispitivana je povezanost subjektivnog značaja lajkova fotografija i učestalosti primene efekata na njima, sa slikom o sebi i različitim psihosocijalnim aspektima korišćenja Facebook-a.

Ključne reči: internet ponašanje, socijalne mreže, savremene tehnologije, sajberhondrija, paradoks privatnosti, poremećaj upotrebe interneta, video-igre, digitalna pismenost

UPOTREBA SAVREMENIH INFORMACIONIH TEHNOLOGIJA KOD STUDENATA

Darko Hinić

Prirodno-matematički fakultet, Filološko-umetnički fakultet, Univerzitet u Kragujevcu | dhinic@kg.ac.rs

Ida Popović

Valicon - marketinško savetovanje i istraživanja

Prema izveštaju RZS-a iz 2016, 66% domaćinstava poseduje računar i priključak za internet. Mobilni telefon koristi 92% stanovnika, pri čemu 76% može preko telefona pristupiti internetu, a najviše korisnika je iz mlađe populacije. Cilj ovog dela istraživanja bio je da se opišu osnovne karakteristike upotrebe Interneta u populaciji studenata Univerziteta u Kragujevcu.

Uzorak je stratifikovan prema postojećim podacima i kvotama o zastupljenosti studenata po obrazovnom polju, godinama studija i polu, i čini ga 1050 ispitanika, 43% muškog i 57% ženskog pola, prosečnog uzrasta 21,02, SD=1,7. U ovom delu studije, korišćen je upitnik o socio-demografskim karakteristikama, i upotrebi elektronske komunikacije, kojim se ispituje intenzitet upotrebe interneta, preferirani onlajn sadržaji i aktivnosti, načini pristupanja internet sadržajima, kao i karakteristike upotrebe socijalnih mreža (broj profila, prijatelja, učestalost korišćenja aplikacija i sadržaja, reakcije na određene sadržaje, i sl).

Studenti najčešće pristupaju internetu sa svog mobilnog telefona (52%), prosečno počinju aktivno da koriste internet već u periodu od 10. do 12. godine. Kod prosečne upotrebe interneta, studenti nešto duže ostaju na internetu od studentkinja ($t(1048)=4,371$; $p=.000$; $\eta^2=0.02$), ali se nije pokazala razlika po obrazovnim profilima ($F(3,1044)=11,346$; $p=.319$) niti veza sa materijalnim stanjem ($r=-.114$; $p=.173$).

Komunikacija četom postaje jedan od važnijih oblika razmene informacija, pa četvrtina ispitanika koristi čet usluge više od 7 sati nedeljno. Samo 4,1% ispitanika nema svoj profil, 41,4% ima profile na više socijalnih mreža, a oko 5% priznaje da ima više profila na istoj socijalnoj mreži. Skoro 45% želi na ovaj način da upozna nove ljude, 10% da nađe partnera, 30,3% prihvata zahteve za prijateljstvo od bilo koje osobe koja ih kontaktira, a određen broj studenata izjavljuje da ne prihvata zahteve od najbliže porodice (pre svega roditelja). Većina (61,4%) na internetu koristi svoje pravo ime, dok 24,8% koristi ime omiljenog lika iz filma, knjige, igrice. Pri onlajn upoznavanju, najčešće prvo pominju svoje godište (25%) i svoja interesovanja (34,8%).

Visoke prosečne ocene na korišćenom upitniku dobijene su kod ajtema koji oslikavaju gubitak percepcije o protoku vremena: „Ostajem na internetu duže nego što sam planirao/la“ ($M=3.32$, $SD=1.16$), „Dešava mi se da sebi kažem 'samo još malo' pa da ostanem još dugo na internetu“ ($M=3.25$, $SD=1.37$), i to naročito kod osoba koje direktno komuniciraju onlajn.

Onlajn funkcije i sadržaje polako preuzimaju mobilni telefoni, što dovodi do toga da internet postaje mobilan i uvek dostupan, ali i da se smanjuju granice između toga šta je isključivo karakteristika realne situacije iz života, a šta je odlika ili deo virtuelnog sveta. Često, ono što je postavljeno u virtuelnom svetu ima i veću važnost od nečega što se

dogodilo u fizičkoj realnosti. U radu će biti diskutovani nalazi ovog i sličnih istraživanja, koji govore u prilog pojave onlajn dezinhibicije, da se korisnici lakše opuštaju u onlajn komunikaciji, pa više preuzimaju emotivne rizike, lako daju pozitivne/negativne komentare, i lakše ispoljavaju agresivne impulse nego u realnosti.

Ključne reči: studenti, upotreba interneta, socijalne mreže

KROS-KULTURNO ISTRAŽIVANJE OBRAZACA KORIŠĆENJA FACEBOOK-A KOD MLADIH: DESKRIPTIVNA ANALIZA PODATAKA IZ SEDAM ZEMALJA

Tamara Jovanović

Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
tamarajovanovicpmf@gmail.com

Bojana Bodroža

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Ivan Buljan

Department for research in biomedicine and health, School of Medicine, University of Split

Darko Hren

Chair of Psychology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Silvia Casale

Department of Health Sciences, Psychology and Psychiatry Unit, University of Florence

Giulia Fioravanti

Department of Health Sciences, Psychology and Psychiatry Unit, University of Florence

Hossein Kermani

Department of Communication, University of Tehran

Katia Rivera

Neuroscience research area, International School for Advanced Studies, Trieste

Francisco Mendez de los Rios

Ludwig-Maximilians-Universität, Munich

Alejandro Magallares Sanjuan

Department of Social and Organizational Psychology, National Distance Education University, Madrid

Lisa Orchard, Chris Fullwood

Institute of Sport and Human Sciences, Faculty of Education Health and Wellbeing, University of Wolverhampton

Cilj ovog rada je bio da se istraže razlike u obrascima korišćenja Facebook-a (FB), u različitim zemljama sveta, da bi se utvrdilo koliko specifične kulturne vrednosti i obrasci oblikuju upotrebu društvenih mreža. Upotreba FB je merena preko četiri varijable: broj FB prijatelja, učestalost objavljivanja različitih sadržaja (statusi, linkovi, slike i sl.) na FB, broj sati provedenih na FB i stepen privatnosti FB profila. U istraživanju su učestvovali ispitanici iz sedam zemalja: Hrvatske (268 ispitanika), Italije (429), Irana (311), Meksika (305), Srbije (373), Španije (317) i Velike

Britanije (251). Ukupan broj ispitanika je bio 2254, iz studentske populacije, prosečne starosti 24 godine, sa nešto većim procentom ispitanica (65%). Ispitanici su popunjavali elektronske ankete kao deo obaveza na studijama.

Rezultati ukazuju da Italija prednjači sa prosečnim brojem FB prijatelja (760) po ispitaniku, dok Španija ima najmanji prosečan broj (261). Ako broj prijatelja pretvorimo u kategorije (manje od 100, 100-300, 301-500, 501-700, 701-1000 i preko 1000), može se primetiti da je u većini zemalja najviše ispitanika sa relativno malim brojem prijatelja (od 100 do 300), dok su u Srbiji i Italiji ispitanici ujednačeno raspoređeni po svim kategorijama i u ovim zemljama postoji najveći broj ispitanika sa preko 1000 prijatelja. Iran prednjači u učestalosti objavljivanja različitih sadržaja na FB sa 81% ispitanika koji objavljuju sadržaje jednom dnevno ili jednom u dva-tri dana. Sem Irana, sve zemlje prate trend da najviše ispitanika objavljuje sadržaje retko ili nikad. Hrvatska ima najmanju učestalost objavljivanja sa 44% ispitanika koji retko ili nikad ne objavljuju sadržaje na svom profilu. Kada se posmatra broj sati provedenih na FB, Hrvatska ima najviše ispitanika koji provode između tri i pet sati dnevno na FB (79%) dok u većini zemalja korisnici provode manje od jedan sat ili između jedan i tri sata dnevno na FB. Najviše ispitanika koji provode preko pet sati na FB imali su Meksiko (7%) i Srbija (6%). Stepenn privatnosti FB profila je najveći kod ispitanika iz Meksika (76%), Velike Britanije (75%) i Hrvatske (72%), dok u Iranu (62%) i Italiji (50%) veliki broj ispitanika ima potpuno ili delimično javne profile.

Dobijeni rezultati će se razmatrati iz aspekta razlika u Hofstedeovim dimenzijama kulture kao i opštih socijalnih karakteristika istraživanih zemalja.

Ključne reči: obrasci korišćenja Facebook-a, mladi, kros-kulturno istraživanje, Hofstedeove dimenzije kulture

„DIGITALNI UROĐENICI“ – MIT ILI REALNOST?

Dobrinka Kuzmanović

Fakultet za medije i komunikacije, Beograd | dobrinka.kuzmanovic@fmk.edu.rs

Za generacije koje su rođene i odrastaju u eri interneta i digitalne tehnologije, početkom 21. veka skovani su brojni nazivi: digitalni urođenici, net generacija, milenijalci, Gugl generacija, generacija instant poruka, učenici novog milenijuma itd. Uz navedene nazive, mladima se pripisuju i zajednička generacijska obeležja: „uronjeni“ u digitalnu kulturu, govore „digitalnim jezikom“, imaju urođeni talenat za korišćenje digitalnih oruđa, „multitasking“ generacije, preferiraju drugačije kognitivne stilove i strategije učenja u odnosu na „analogne“ generacije ili tzv. „digitalne imigrante“. Iako su ovakva shvatanja vrlo brzo postala popularna u javnim i političkim debatama, u naučnim krugovima ona postaju predmet ozbiljne kritičke analize ili tzv. debate o digitalnim urođenicima, koja se vodi, kako na teorijskom, tako i na empirijskom planu.

Istraživanje je imalo za cilj empirijsku procenu digitalnih veština učenika na kraju perioda obaveznog obrazovanja. Na osnovu trenutno najsveobuhvatnijeg i najšire prihvaćenog teorijskog okvira digitalne pismenosti, razvijenog od strane Evropske komisije 2016. godine, koji obuhvata 5 domena (informacije i podaci, komunikacija i kolaboracija, kreiranje sadržaja, bezbednost i rešavanje problema), odnosno 21 digitalnu kompetenciju, konstruisan je instrument za onlajn procenjivanje digitalne pismenosti. Instrument sadrži 126 ajtema za direktno procenjivanje digitalne pismenosti (nasuprot indirektnim merama, odnosno učeničkoj samoproceni, koja nije validan pokazatelj aktuelnog postignuća). U istraživanju je korišćen tzv. dizajn delimičnog preklapanja pitanja.

Uzorkom je obuhvaćeno 498 učenika iz 22 osnovne škole iz deset opština sa teritorije Beograda.

Prema Rašovoj analizi, prosečno postignuće ispitanih učenika na skali digitalne pismenosti (458) niže je u odnosu na prosečnu težinu ajtema (500). Na Mapi ispitanika i ajtema, procenjena digitalna pismenost učenika nalazi se u rasponu od 155 poena do 671 poena, na standardizovanoj skali, dok su procenjene težine ajtema u rasponu od 236 do 779 poena. Prosečno digitalno pismen učenik nije tačno odgovorio na više od dve trećine ajtema iz skale. Na osnovu distribucije skorova učenika po nivoima skale, može se zaključiti da je test težak za naše učenike. Jedan broj učenika (skoro 10%) nije u stanju da odgovori ni na najjednostavnije zahteve (učenici čije je postignuće ispod prvog nivoa). Četvrtina ispitanih učenika (26%) ne poseduje elementarne veštine iz pet procenjivanih domena digitalne pismenosti (nalaze se ispod drugog nivoa). Na poslednja dva nivoa (šestom i sedmom) nalazi se manje od 5% učenika.

Rezultati istraživanja nedvosmisleno potvrđuju da današnji mladi, kako god izabrali da ih nazovemo, ne poseduju digitalne veštine koje su im a priori pripisivane. Učenici se najslabije snalaze u kritičkom procenjivanju informacija sa interneta i kreiranju sadržaja u digitalnom formatu, dok su, očekivano, zadaci iz domena komunikacija najmanje zahtevni za naše učenike. Živeti u digitalnom okruženju i imati stalni pristup digitalnoj tehnologiji, učiti „digitalni jezik“ kao maternji jezik, ne znači isto što i biti digitalno pismen. Rezultati ovog istraživanja nedvosmisleno ukazuju na postojanje mita o „digitalnim urođenicima“ i kada je reč o našim učenicima.

Ključne reči: digitalni urođenici, digitalna pismenost, obavezno obrazovanje

PARADOKS PRIVATNOSTI: VREDNUJEMO LI DOISTA SVOJU PRIVATNOST KOLIKO TVRDIMO DA JE VREDNUJEMO?

Andro Pavuna

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu | andro.pavuna@pm.me

Paradoks privatnosti označava diskrepanciju između deklariranog izražavanja visoke zabrinutosti za privatnost (*privacy concerns*) i istovremenog manifestiranja ponašanja kojim se iskazuje nebriga za privatnost, osobito kada su u pitanju društvene mreže i korištenje interneta. Cilj istraživanja bio je provjeriti manifestiraju li pojedinci koji su visoko zabrinuti za svoju privatnost ponašanja kojima je štite.

Za istraživanje paradoksa privatnosti korištena je skala zabrinutosti za privatnost, konstruisana za ovo istraživanje na osnovu rezultata predistraživanja o načinima kako ispitanici razumiju privatnost i ugrožavanje privatnosti. Za mjerenje bihevioralnih varijabli korištene su tri skale prilagođene za primjenu u Hrvatskoj i to društvena dimenzija kontrole ponašanja, opći oprez i tehnička zaštita. Sudionicima je postavljeno i nekoliko konkretnih pitanja o korištenju interneta i društvenih mreža.

Istraživanje je provedeno primjenom ankete putem servisa *Google Docs*, na prigodnom uzorku od ukupno 966 sudionika, 721 sudionice (74,6%) i 245 sudionika (25,4%). Dob sudionika kretala se u velikom rasponu od 14 do 75 godina ($M = 35,86$; $SD = 10,91$, $Me = 34$).

Sudionici su najprije podijeljeni u skupine na osnovu rezultata na skali zabrinutosti za privatnost i na bihevioralnim skalama, a prema broju čestica na koje su dali odgovore kojima ukazuju na visoku zabrinutost za privatnost, odnosno na manifestaciju ponašanja visoke brige za privatnost. Izdvojeni su sudionici koji su na varijabli zabrinutosti za privatnost bili u kategoriji 20-30% sudionika s najvišim rezultatom, a nakon toga su njihovi rezultati na tri bihevioralne skale uspoređeni pomoću t-testa s teoretski očekivanim razinama za istu kategoriju sudionika na toj skali. Dobiveni rezultati pokazali su postojanje paradoksa privatnosti na sve tri usporedbe na nivou $p < 0,001$. Unatoč tome što je 90,7% sudionika navelo kako im je privatnost važna ili izrazito važna, velik broj sudionika koristi usluge onih tvrtki čiji je cijeli poslovni model baziran na prikupljanju, analiziranju i dijeljenju korisničkih podataka. Njih 99,3% koristi jednu od takvih tražilica, 86% neki od takvih servisa e-pošte, 88% koristi društvenu mrežu Facebook, na kojoj ih više od 73% ima navedeno svoje pravo ime i prezime, te osobnu fotografiju.

Dobijeni rezultati pokazuju kako je sudionicima deklarativno važna njihova privatnost, no kako je se vrlo lako odriču kada se radi o korištenju interneta i društvenih mreža, što ima značajne implikacije na aktualnu raspravu o zaštiti privatnosti i osobnih podataka u digitalnom okruženju.

Ključne reči: privatnost, paradoks privatnosti, zabrinutost za privatnost, internet, društvene mreže

LAJKOVI I EFEKTI NA FOTOGRAFIJAMA: PSIHOSOCIJALNI ASPEKTI UPOTREBE FEJSBUKA I SLIKA O SEBI

Nikola Goljović

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu | nikolagoljovic@gmail.com

Lajkovi predstavljaju izraz dopadanja na društvenim mrežama, a često se uzimaju i kao pokazatelj popularnosti. Međutim, postoje individualne razlike u značaju koji korisnici pridaju ovoj funkciji. Takođe, brojne aplikacije omogućile su da se fotografija pre postavljanja na društvene mreže dodatno ulepša dodavanjem različitih vrsta svetlosnih efekata, a motiv za dodatno ulepšavanje može da bude upravo privlačenje veće publike i broja lajkova.

Cilj ovog rada jeste da ispita povezanost važnosti broja lajkova na fotografijama i učestalosti korišćenja efekata, sa slikom o sebi i različitim psihosocijalnim aspektima korišćenja društvene mreže Fejsbuk. Uzorak čine 372 ispitanika (88,4% ženskih), starosti od 18-40 ($M=24,38$; $SD=5,03$). Instrumenti korišćeni u istraživanju su skala self koncepta, Skala psihosocijalnih aspekata upotrebe Fejsbuka i upitnik o korišćenju društvenih mreža konstruisan za potrebe ovog istraživanja.

Rezultati pokazuju da postoji niska do umerena povezanost između važnosti lajkova i svih aspekata upotrebe Fejsbuka: kompenzatorne upotrebe ($r=0,307$; $p<0,00$), zavisnosti ($r=0,332$; $p<0,00$), socijalizacije ($r=0,242$; $p<0,00$), samoprezentacije ($r=0,444$; $p<0,00$) i virtuelnog selfa ($r=0,251$; $p<0,00$). Takođe, važnost lajkova korelira sa percepcijom lične nekompetentnosti ($r=0,148$; $p<0,01$), samopoštovanjem ($r=-0,116$; $p<0,03$), strahom od negativne socijalne evaluacije ($r=0,285$; $p<0,00$) i opštim zadovoljstvom ($r=-0,136$; $p<0,01$). Korišćenje efekata korelira sa kompenzatornom upotrebom ($r=0,140$; $p<0,00$), zavisnošću ($r=0,155$; $p<0,00$), socijalizacijom ($r=0,169$; $p<0,00$) i samoprezentacijom ($r=0,444$; $p<0,00$), a sa percepcijom lične nekompetentnosti ($r=0,132$; $p<0,01$) i strahom od negativne socijalne evaluacije ($r=0,157$; $p<0,00$), kada je slika o sebi u pitanju. Umerena korelacija postoji i između subjektivne procene važnosti lajka i učestalosti korišćenja efekata ($r=0,307$; $p<0,00$).

Rezultati su pokazali nisku do umerenu povezanost subjektivne procene važnosti lajka sa jedne i psihosocijalnih aspekata Fejsbuka i komponenata slike o sebi, sa druge strane. Pozitivna korelacija sa negativnim aspektima slike o sebi govori da je potreba za lajkovima možda u funkciji kompenzacije nezadovoljstva realnim selfom, pa se pribegava građenju virtuelnog kroz samoprezentaciju, produženo korišćenje i, kako se u rezultatima pokazalo, korišćenje efekata.

Ključne reči: lajk, efekat, Fejsbuk, slika o sebi

SAJBERPSIHOLOGIJA – UPOTREBA INTERNETA I VEZA SA SPECIFIČNIM PSIHOLOŠKIM POJAVAMA I POREMEĆAJEM UPOTREBE INTERNETA

VODITELJ:

Darko Hinić

Prirodno-matematički fakultet, Filološko-umetnički fakultet, Univerzitet u Kragujevcu | dhinic@kg.ac.rs

U drugom delu ovog simpozijuma, pokušaćemo prikazati neke od specifičnih psiholoških pojava vezanih za onlajn interakciju i komunikaciju, kao i pojave koje se mogu podvesti pod disfunkcionalnu upotrebu interneta. Prvi rad, fokusiran je na aktivnost igranja video-igara i pitanja da li se ona može povezati sa pozitivnim ili negativnim efektima po ljudsko blagostanje i zadovoljstvo životom igrača. Drugim radom, autori su pokušali da usmere pažnju na pitanja vezana za potencijalnu privlačnost društvenih mreža korisnicima koje odlikuje slabija socijalna adaptiranost, a koji preko nje mogu dobiti socijalnu podršku u periodima suočavanja sa stresom. U trećem radu, prikazan je pojam sajberhondrije i razvoj Kratke skale za merenje sajberhondrije. Četvrtim radom, pažnja je posvećena analizi sadržaja videozapisa monologa transrodnih osoba na YouTube platformi. Konačno, poslednjim radom, autori su definisali model, koji na jednom mestu objedinjuje neke od protektivnih faktora (između ostalog optimizam, samopoštovanje i zadovoljstvo pojedinim aspektima života) u procesu razvoja disfunkcionalne upotrebe interneta kod adolescenata.

Ključne reči: internet ponašanje, socijalne mreže, savremene tehnologije, sajberhondrija, paradoks privatnosti, poremećaj upotrebe interneta, video-igre, digitalna pismenost

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM IGRAČA VIDEO-IGARA

Gorana Rakić-Bajić

Psihologija, Fakultet medicinskih nauka, Univerzitet u Kragujevcu | gorana.rakic@gmail.com

Manojlo Maravić

Katedra za audiovizuelne medije, Akademija umetnosti, Univerzitet u Novom Sadu

Prve psihološke studije video-igara mahom su se bavile istraživanjem efekata video-igara na podsticanje zavisnosti, nasilnog i antisocijalnog ponašanja. Poslednjih desetak godina fokus istraživanja se premešta na ispitivanje psiholoških benefita, pri čemu novija istraživanja ukazuju na procentualno mali broj igrača koji razvijaju poremećaje upotrebe video-igara. Prednosti igranja video-igara uključuju pozitivan efekat na psihološko blagostanje, doživljaj postignuća i kompetentnosti, te podsticanje samopouzdanja, redukciju stresa, podsticanje kritičkog mišljenja, bržeg reagovanja, bolje prostorne orijentacije, kao i jačanje socijalnih veština u okviru kooperativnih igara. Ipak, u našoj zemlji, istraživanja efekta igara još uvek se pretežno fokusiraju na njihov negativan uticaj.

Cilj ovog istraživanja bilo je ispitivanje zadovoljstva životom igrača video-igara. Uzorak je obuhvatao 484 odrasle osobe, 306 (63.2%) igrača video-igara i 178 (36.8%) neigrača – ispitanika koji izveštavaju da uopšte ne igraju video igre. Prosečna starost igrača je 31 godina, 41,8% ispitanika igra video-igre svakodnevno, 31,6% jednom ili par puta nedeljno, a preostalih 26,6% par puta mesečno ili ređe. Nivo zadovoljstva životom je ispitivan Skalom zadovoljstva životom, a demografski i podaci o igračkim navikama i ponašanjima, poput frekvencije igranja video-igara i načina igranja video-igara (samostalno, u društvu, online, offline), upitnikom konstruisanim za potrebe istraživanja.

Rezultati pokazuju da je prosečno zadovoljstvo životom ($M = 23.10$, $SD = 6.471$) igrača video-igara pomereno ka višim skorovima. Nije utvrđena statistički značajna razlika u zadovoljstvu životom ispitanika koji igraju video-igre i koji ne igraju video-igre. Dalje analize sprovedene na poduzorku igrača video-igara pokazuju da nema značajnih razlika u nivou zadovoljstva životom po polu, kao ni kod ispitanika različitog bračnog statusa i nivoa obrazovanja. Utvrđena je značajna razlika u zadovoljstvu životom u odnosu na radni status ($F(2,270) = 4.969$, $p < 0.01$, $\eta^2 = 0.035$) – zaposleni igrači su zadovoljniji životom od nezaposlenih i studenata igrača, a studenti igrači su zadovoljniji životom od nezaposlenih igrača. Ispitivanje interakcije efekta frekvencije igranja i načina igranja, pokazalo je da ni interakcija ni način igranja zasebno nemaju značajan efekat na zadovoljstvo životom. Frekvencija igranja video-igara je značajan korelat zadovoljstva životom ($F(2,289) = 3.606$, $p < 0.01$, $\eta^2 = 0.024$), pri čemu su igrači koji umereno igraju (jednom ili par puta nedeljno) zadovoljniji od igrača koji igraju svakodnevno ili par puta mesečno. Prikazani rezultati, ukazuju da igranje video-igara ne mora nužno imati negativan efekat na psihološko blagostanje, specifično na kognitivni deo subjektivnog blagostanja, odnosno zadovoljstvo životom, te ostavljaju prostor za dalja ispitivanja relacija konstrukata pozitivne psihologije i igranja video-igara.

Ključne reči: zadovoljstvo životom, video igre, odrasli

MOŽE LI PODRŠKA ONLAJN PRIJATELJA USAMLJENIM OSOBAMA POMOĆI U SUOČAVANJU SA STRESOM?

Bojana Bodroža

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | bojana.bodroza@ff.uns.ac.rs

Tamara Jovanović

Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Tamara Zeković, Nataša Medved

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Brojna istraživanja ukazuju na to da društvene mreže mogu biti naročito privlačne korisnicima koje odlikuje slabija socijalna adaptiranost, jer im internet pruža doživljaj zaštićenosti koji proizilazi iz (moguće) anonimnosti i nesinhronizovanosti komunikacije. U ovom radu ispitivano je da li mladima različitim stepenom usamljenosti dobijanje podrške od Facebook (skr. FB) prijatelja može biti sredstvo za suočavanje sa stresom vezanim za različite životne domene. Pri tome, pod FB prijateljima podrazumevane su osobe koje korisnik poznaje pretežno ili u potpunosti preko ove društvene mreže. Pretpostavljeno je da će usamljenije osobe više tražiti podršku od FB prijatelja, naročito kada se suočavaju sa stresom.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 514 mladih, uzrasta od 15 do 33 godine ($M = 20.67$, 80% ženskog pola). Primenjени su Skala percipirane podrške FB prijatelja, Skala usamljenosti za mlade i Upitnik o stresu koji meri doživljaj stresa u sedam životnih domena tipičnih za dati uzrast.

Pirsonove korelacije sugerišu da je, suprotno očekivanjima, dobijanje socijalne podrške od FB prijatelja nešto izraženije kod manje usamljenih osoba ($r = -.115$, $p < .01$), kao i da nije povezano sa stresom ni u jednom od sedam ispitivanih životnih domena. Da bi se ispitala hipoteza da će usamljenije osobe više tražiti podršku FB prijatelja, kada se suoče sa stresom, regresionom analizom sa interakcijskim efektima ispitan je moderatorski uticaj usamljenosti na odnos između podrške FB prijatelja i stresa. Dobijen je marginalno značajan interakcijski efekat stresa i usamljenosti na traženje podrške od FB prijatelja samo za subscale stresa vezanog za romantičnog partnera ($B = .180$, $SE = .108$, $p < .10$) i stresa vezanog za interakciju sa profesorima ($B = -.147$, $SE = .088$, $p < .10$). Međutim, smer ovih interakcijskih efekata nije u potpunosti u skladu sa postavljenim hipotezama. Usamljenije osobe više traže podršku FB prijatelja kada se suočavaju sa stresom vezanim za romantičnog partnera, dok manje usamljene osobe više traže podršku FB prijatelja što više doživljavaju stres vezan za interakciju sa profesorima.

Suprotno brojnim prethodnim istraživanjima koja sugerišu da podrška dobijena u onlajn domenu može biti veoma značajna, rezultati ovog istraživanja pokazuju da, kada se ograničimo na prijateljstva formirana i održavana pretežno onlajn, takva podrška nema velikog značaja, naročito ne za usamljene osobe.

Ključne reči: Facebook, usamljene osobe, socijalna podrška, suočavanje sa stresom

U ORDINACIJI DR GUGLA: KONSTRUKCIJA KRATKE SKALE SAJBERHONDRIJE

Nataša Jokić-Begić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu | njbegic@ffzg.hr

Una Mikac

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Doris Čuržik

Centar za psihološko usavršavanje Zagreb

Claire Sangster Jokić

Zdravstveno veleučilište, Zagreb

Iako informacije o zdravlju na internetu mogu biti blagotvorne, novija istraživanja su pokazala da traženje medicinskih informacija može nepovoljno djelovati na mentalno zdravlje. Do sada su istraživanja ovog područja bila usmjerena na koncept nazvan *cyberhondrija*, koji se odnosi na čestu pretragu interneta o zdravlju, a čija je posljedica rast anksioznosti. Radi se o fenomenu koji se pojavio s internetom, univerzalno je prisutan i zauzima sve više istraživačke pažnje. Mjerenje *cyberhondrije* je još u začetku.

U izlaganju će biti prikazan razvoj Kratke skale za mjerenje *cyberhondrije*, koja je konstruirana kao instrument jednostavan za korištenje, pogodan za međukulturalna istraživanja i primjenu putem interneta. Biće prikazani rezultati serije istraživanja kojima je cilj bio provjera metrijskih karakteristika instrumenta. Podaci su prikupljeni online anketom na uzorcima iz opće odrasle populacije. Pored skale *cyberhondrije* korištene su i sledeće skale: Upitnik zdravstvene anksioznosti (HAQ), Indeks anksiozne osetljivosti (ASI), Skala netolerancije neizvjesnosti (IUS-12), Skala zadovoljstva životom (SWLS) i Skala zdravstvene pismenosti na internetu (eHeals).

Kratka skala *cyberhondrije* se pokazala konstruktno valjanom i internalno konzistentnom mjerom ($\alpha=.80$), jednofaktorske strukture, koja je međutim nestabilna u vremenu. Dobivena je očekivana pozitivna povezanost sa zdravstvenom anksioznošću ($r=.51$), anksioznom osjetljivošću ($r=.37$) i netolerancijom neizvjesnosti ($r=.31$), te negativna povezanost sa zdravstvenom pismenošću na internetu ($r=-.33$) i zadovoljstvom životom ($r=-.15$).

U celini, Kratka skala *cyberhondrije* ima potencijala biti koristan istraživački instrument, no nužna su daljnje psihometrijske provjere, prije svega u međukulturalnom kontekstu.

Ključne reči: sajberhondrija, zdravstvena anksioznost, anksiozna osetljivost, psihometrijske karakteristike

ANALIZA YOUTUBE MONOLOGA TRANSRODNIH OSOBA

Anita Lauri Korajlija

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb | alauri@ffzg.hr

Mateja Jakšić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb

Cilj istraživanja bio je analizirati video-zapise u obliku monologa transrodnih osoba, koji se mogu pronaći na YouTube platformi te ispitati kakve informacije ti monolozi donose. Odabrano je prvih dvadeset YouTube monologa (nakon pretraživanja s ključnom riječi *transgender*) koji su analizirani s obzirom na temu, svrhu, publiku kojoj su namenjeni, korisnost koju imaju za gledatelje, pogodnost za edukaciju, te je procjenjivan način na koji autor videa iznosi informacije i kakve emocije video izaziva u gledatelju. Video zapise procjenjivalo je, na temelju ranije utvrđenog protokola, deset procjenjivača ranije educiranih o temi (koeficijenti intraklasne korelacije se kreću od ICC=.800 do .934).

Dobiveni rezultati govore o širokom rasponu tema o transrodnosti (npr. upoznavanje transrodnih osoba s utjecajem hormona, što mogu očekivati od uporabe hormona, spolnih odnosa prije promjene spola, i sl.), te različitim svrhama monologa, od kojih je najzastupljenija „podijeliti svoju osobnu priču“, a potom „educirati gledatelje“. Većina video zapisa procijenjena je korisnima pre svega za transrodne osobe (u smislu pružanja informacija o transrodnosti), a tek poneki za stručnjake i ostale gledatelje. Neki od video zapisa procijenjeni su pogodnima za edukaciju transrodnih osoba i opće populacije, a budući da većina autora monologa na procjenjivače ostavlja dojam osoba koje se dobro nose sa svojom transrodnošću, postoji mogućnost korištenja ovakvih videa u svrhu skidanja stigme i stvaranja pozitivnijih stavova prema transrodnim osobama.

Iako se nameće zaključak da veću gledanost imaju kvalitetni video zapisi, veliku gledanost imaju i dva videa koja prenose irelevantne informacije, a svrha im je „privlačenje pažnje“. Ovakvi su videozapisi nepovoljni za transrodne osobe i mogu stvoriti negativnu sliku o transrodnosti. Postoji potreba za daljim istraživanjima na YouTubeu i uključivanjem stručnjaka na ovakve internet platforme.

Ključne reči: transrodnost, transpolnost, traženje informacija, YouTube

POREMEĆAJ UPOTREBE INTERNETA – PROTEKTIVNI FAKTORI U ADOLESCENTSKOJ POPULACIJI

Darko Hinić

Prirodno-matematički fakultet, Filološko-umetnički fakultet, Psihologija, Univerzitet u Kragujevcu | dhinic@kg.ac.rs

Marija Zotović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Mirjana Beara

Departman filozofskih nauka, Državni univerzitet u Novom Pazaru

Gorana Rakić-Bajić

Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet medicinskih nauka, Psihologija

Prema kognitivno-bihejvioralnoj perspektivi, osećaj subjektivnog blagostanja, samopoštovanje i optimizam mogu služiti kao protektivni faktori u procesu razvoja problematične ili disfunkcionalne upotrebe Interneta. Upotreba Interneta postaje disfunkcionalna kada osoba ne može više da je kontroliše, kada njene onlajn aktivnosti postaju kompulsivne, kada ometaju ispunjenje svakodnevnih aktivnosti i obaveza, narušavaju socijalne odnose, pa čak dovode i do fizičkih smetnji.

Cilj ovog rada bio je ispitati da li se može konstruisati model koji bi povezao poremećaj upotrebe interneta i protektivne faktore: zadovoljstvo životom, samopoštovanje, optimizam i samoeфикаsnost, a koji bi bio primenjiv na adolescentsku populaciju.

Uzorak je činilo 1263 adolescenata (40,5% dečaka i 59,5% devojčica), prosečnog uzrasta $M = 16.85$, $SD = 1.01$, iz četiri gimnazije i šest srednjih stručnih škola na teritoriji Vojvodine. Korišćene su skale Poremećaja upotrebe Interneta (PUI), Zadovoljstva životom, Optimizma i pesimizma, Opšte samoeфикаsnosti i Rozenbergova skala samopoštovanja, koje su pokazale dobru internu konzistentnost na ovom uzorku.

Broj sati nedeljno provedenih onlajn je u umerenoj pozitivnoj korelaciji sa PUI skorom ($r = .342$; $p < .001$), i niskoj negativnoj sa zadovoljstvom životom ($r = -.064$; $p < .05$). Zanimljiv podatak je i da adolescenti koji su odgovorili da veoma teško stižu prijatelje, provode više vremena na internetu i postižu značajno viši PUI skor od svih ostalih ($F(3,1255) = 4.550$, $p < .01$, $\eta^2 = 0.01$). Konačan regresioni model predviđa 14% varijanse poremećaja upotrebe interneta, pri čemu pesimizam predviđa najveći deo od 11%. Od ostalih varijabli u modelu su još socijalno poređenje kao komponenta samoeфикаsnosti i zadovoljstvo fizičkim izgledom.

Na osnovu ovih i dosadašnjih rezultata, može se sugerisati da bi u radu sa mladima bilo od velike važnosti raditi na izbegavanju pesimističnog ekplanatornog stila. U budućim istraživanjima, bilo bi važno ispitati uticaj različitih situacionih konteksta, jer se u ovoj populaciji izgleda životne situacije jasno umeću u vezu između osobina ličnosti i onlajn ponašanja.

Ključne reči: adolescenti, poremećaj upotrebe interneta, zadovoljstvo životom, optimizam/pesimizam, samoeфикаsnost

PSIHOLOGIJA MLADIH I MLADI O PSIHOLOGIJI U NAJMLAĐEM GRADU

VODITELJKA:

Mirjana Beara

Departman za filozofske nauke, Državni univerzitet u Novom Pazaru | mirjana.beara@gmail.com

Novi Pazar je multikulturalni grad sa preko sto hiljada stanovnika, čija je prosečna starost 33,5 godina. Gotovo svaki drugi stanovnik grada je mlađi od 29 godina, što ga čini najmlađim gradom ne samo u Srbiji, već i u Evropi. Novi Pazar je od početka ovog veka i značajan univerzitetski centar, koji u grad privlači sve više mladih. Na dva univerziteta u gradu studira više hiljada studenata iz regiona i susednih zemalja.

Psihologija je, od pre nešto više od jedne decenije, prisutna kao studijski program i kao mogući izbor karijere za mlade iz Novog Pazara i okoline. Sa Državnog univerziteta u Novom Pazaru je od 2007., kada je upisana prva generacija studenata psihologije, do danas, izašlo osam generacija mladih psihologa. Kao i u drugim sredinama u kojima je psihologija morala da osvaja poverenje, stiče se utisak da su građani još uvek ambivalentni prema psihologiji i psiholozima, iako se može videti i da psihologija sve više pronalazi svoje polje delovanja i osvaja poverenje korisnika. Stoga smo smatrali da je važno empirijski proveriti kakvo poverenje psihologija trenutno uživa među mladim građanima Novog Pazara i kakvo je stanje njihovog mentalnog zdravlja.

Uz podršku Državnog univerziteta, nastavnici, saradnici i studenti sa studijskog programa za Psihologiju su sprovedli istraživanje o stanju mentalnog zdravlja, rizičnim ponašanjima i stavovima o psihologiji na većem prigodnom uzorku mladih uzrasta od 17 do 36 godina. Učestvovali su studenti sa studijskih programa: Psihologija, Pravo, Ekonomija, Sport i fizičko vaspitanje, Rehabilitacija, Likovna umetnost, Biologija, Engleski jezik i književnost, Srpska književnost i jezik, Hemija, Gradjevina, Vaspitač u predškolskim ustanovama, Poljoprivredna proizvodnja, Prehrambena proizvodnja, Arhitektura, Tehničke nauke, kao i učenici trećih i četvrtih razreda Medicinske i Ekonomsko trgovinske škole. Korištena je baterija instrumenata koji mere različite aspekte mentalnog zdravlja i stavove mladih o psihoterapiji i mentalnim oboljenjima, a istraživanje je sprovedeno u srednjim školama i na DUNP tokom decembra meseca 2017. godine. Mentalno zdravlje je teorijski koncipirano kao stanje blagostanja u kome osobe ostvaruju ili koriste svoje sposobnosti i potencijale, mogu da se nose sa stresorima svakodnevnog života, rade produktivno i ostvaruju doprinos društvu. Istraživanje ima i praktičnu svrhu – na osnovu dobijenih rezultata, planira se pokretanje psihološkog savetovališta i kluba za psihosocijalnu podršku i edukaciju pri Univerzitetu, koje bi nudilo psihološke usluge mladima u skladu sa ustanovljenim potrebama, kao i edukativne programe zasnovane na konceptu psihologije u zajednici.

Na simpozijumu će biti predstavljeni do sada obrađeni rezultati istraživanja o rizičnim ponašanjima mladih Novog Pazara, zadovoljstvu životom i doživljaju kontrole sopstvenog života, kao i o njihovim stavovima o psihičkim oboljenjima i o psihoterapiji. Takođe ćemo prodiskutovati moguće teorijske i praktične implikacije.

Ključne reči: adolescenti, mentalno zdravlje, rizična ponašanja, stavovi o mentalnim oboljenjima i psihoterapiji, zadovoljstvo životom, psihologija u zajednici

ZASTUPLJENOST RIZIČNIH OBLIKA PONAŠANJA KOD OMLADINE U NOVOM PAZARU

Đerđi Erdeš-Kavečan, Zenaida Šabotić, Milena Belić, Anida R. Fazlagić

Državni univerzitet u Novom Pazaru | djerdji.kavecan@gmail.com

Rizično ponašanje se najčešće definiše kao dobrovoljno ponašanje koje prati postojanje određenog objektivnog i/ili subjektivnog stepena rizika. Osnovni predmet ovog istraživanja je ispitivanje zastupljenosti rizičnih oblika ponašanja mladih u Novom Pazaru. Cilj istraživanja je utvrđivanje razlika u manifestaciji rizičnih oblika ponašanja kod mladih s obzirom na pol, obrazovanost roditelja i materijalno stanje porodice. Rizično ponašanje adolescenata ispitano je pomoću Opšte skale za procenu sklonosti ka rizičnim oblicima ponašanja. Skala nema kritični skor ni norme, viši rezultat na Skali ukazuje na veću sklonost ispitanika ka rizičnim ponašanjima.

Istraživanje je realizovano u Novom Pazaru, na uzorku od 605 mladih, uzrasta od 17 do 36 godina. U analizi podataka korišćene su deskriptivne statističke metode, kao i hi-kvadrat test nezavisnosti za ispitivanje zastupljenosti modaliteta rizičnog ponašanja.

Rezultati istraživanja pokazuju da je kod mladih u Novom Pazaru od svih oblika rizičnih ponašanja najviše zastupljeno konzumiranje cigareta (15,2%), zatim alkohola (6,8%), a od psihoaktivnih supstanci 1,3% veoma često konzumira marihuanu, 1,7% sedative (najčešće bensedin), dok 0,8% svakodnevno uzima ekstazi. Kada su polne razlike u pitanju, statistički značajne razlike su se pokazale u konzumiranju cigareta i alkohola, gde momci u mnogo većem procentu pribegavaju ovim supstancama u odnosu na devojke. Značajne razlike s obzirom na obrazovanost oca iskazale su se u konzumiranju cigareta, kao i u korišćenju ekstazija. U oba slučaja, najveći procenat konzumenata ima očeve sa nezavršenom ili završenom osnovnom školom, mada se identičan procenat mladih čiji očevi imaju visoku školsku spremu (16,8%) izjašnjava da veoma često ili svakodnevno puši cigarete. Obrazovanost majke se pokazala kao značajna varijabla koja pravi razlike kod mladih u konzumiranju marihuane. Naime, ispitanici koji imaju majke sa završenom osnovnom školom prednjače u korišćenju marihuane u odnosu na ispitanike u čijoj porodici majke imaju završenu srednju školu ili fakultet. Što se tiče materijalnog stanja porodice, ispostavilo se, da sem konzumiranja cigareta, sve ostale supstance (alkohol, psihoaktivne supstance) se značajno češće koriste u porodicama sa lošim materijalnim statusom.

Analizom rezultata dobijenih ovim istraživanjem, zaključujemo da mladi u Novom Pazaru generalno ne pribegavaju često rizičnim oblicima ponašanja, ali da loša ekonomska porodična situacija, kao i niska obrazovanost roditelja, svakako spadaju u rizične faktore, koji mogu da stvaraju osnovu za zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, kao i za ispoljavanje ponašanja rizičnog po zdravlje. Smatramo da smo u ovom radu otvorili pitanja analize porodičnih faktora, ali i mnogih kontekstualnih faktora u budućnosti u ispitivanju rizičnih oblika ponašanja kod mladih u Novom Pazaru.

Ključne reči: mladi, rizična ponašanja, razlike

DOŽIVLJAJ MOGUĆNOSTI KONTROLE ŽIVOTA I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM MLADIH

**Mirsan Fehratović, Milica Veljović, Ivan Melentijević, Dajana Sendrić,
Abela Sinanović, Mirjana Beara**

Državni univerzitet u Novom Pazaru | mirsenfehratovic@gmail.com

Mentalno zdravlje definiše se, ne samo kao odsustvo psihopatoloških simptoma i oboljenja, već i kao optimalno ljudsko funkcionisanje kojim se postiže zadovoljstvo, uspeh, sreća i blagostanje, što je i pozitivno-psihološki pristup. Koncept mogućnosti kontrole sopstvenog života, kao i zadovoljstvo pojedinim aspektima života od velikog je značaja za razumevanje, ovako shvaćenog, mentalnog zdravlja. U okviru šireg istraživanja različitih aspekata mentalnog zdravlja mladih u Novom Pazaru, ispitali smo kako mladi vide kontrolu nad svojim životom i koliko su njime zadovoljni.

Cilj ovog rada je da ustanovi povezanost između doživljaja mogućnosti kontrole sopstvenog života i zadovoljstva pojedinim aspektima života mladih. Uzorak je sačinjavalo 623 adolescenata, uzrasta od 17 do 36 godina, učenika srednjih škola i studenata DUNP-a. Doživljaj mogućnosti kontrole života procenjen je sa dva ajtema desetostepene skale („osećam da nemam kontrolu niti mogućnost izbora - osećam da imam kontrolu i mogućnost izbora“ i „za sve u životu je odgovorna sudbina - ljudi sami određuju svoju sudbinu“). Stepen zadovoljstva izborom škole/studijskog programa i izgleda je meren sa po jednim ajtemom. Zadovoljstvo životom je mereno Skalom zadovoljstva životom (SWSL) od pet sedmostepenih ajtema. Rezultati pokazuju donekle kontradiktoran doživljaj kontrole svog života: sa jedne strane, mladi u velikoj meri veruju da imaju kontrolu nad životom i mogućnost izbora (a.s.= 8,00; s.d.=1.90), a sa druge strane su slabije uvereni da ljudi generalno sami određuju svoju sudbinu (a.s.= 6,17; s.d.: 2,88). Najveći procenat mladih uglavnom zadovoljno svojim izborom škole/studijskog programa (87,9%), dok je izuzetno zadovoljno njih 26,7%. Svojim izgledom su mladi uglavnom zadovoljni (a.s.=8,29, s.d= 1,86). U pogledu zadovoljstva životom, prosečan rezultat ispitanika iznosi 24,8 (s.d= 6,21) što ukazuje na to da oko 2/3 ispitanika postiže rezultat na granici koja deli kategoriju proseka od kategorije visokog zadovoljstva životom.

Utvrđena je statistički značajna povezanost između ajtema doživljaja mogućnosti kontrole života koji se odnosi na kontrolu nad životom i mogućnost izbora, i ukupnog zadovoljstva životom ($r=0.365$; $P=0.000$) i zadovoljstva fizičkim izgledom ($r=0.223$; $P=0.000$), što znači da su osobe koje percipiraju da imaju kontrolu nad svojim životom i mogućnost izbora generalno zadovoljnije svojim životom i fizičkim izgledom. Sa druge strane, statistički značajna povezanost nije utvrđena između ajtema o uverenju o učešću sudbine u životu ljudi i pomenutih varijabli ($P>0.05$). Jednostrana ANOVA je pokazala da postoji statistički značajna razlika u vrednostima kontrole nad životom i mogućnosti izbora u odnosu na stepen zadovoljstva izborom škole/studijskog programa i to samo između ispitanika koji su izuzetno zadovoljni izborom škole/studijskog programa i ispitanika koji su uglavom zadovoljni svojim izborom, pri čemu je ta vrednost značajno veća kod ispitanika koji su izuzetno zadovoljni svojim izborom ($P=0.015$). Takođe, statistički značajna razlika nije potvrđena u vrednostima drugog ajtema doživljaja mogućnosti kontrole života („za sve u životu je odgovorna sudbina - ljudi sami određuju svoju sudbinu“) u odnosu na zadovoljstvo izborom škole/studijskog programa ($P>0.05$). S obzirom na dobijene rezultate, može se zaključiti da će osobe koje

imaju doživljaj kontrole nad svojim životom, biti i uspješnije u tome da život oblikuju u skladu sa svojim težnjama, vrednostima i ciljevima, što svakako utiče na sam kvalitet života.

Ključne reči: mladi, zadovoljstvo životom, doživljaj kontrole života

STAVOVI MLADIH PREMA MENTALNIM OBOLJENJIMA

Milena Belić, Mirjana Beara, Đerđi Erdeš Kavečan, Anida R. Fazlagić

Državni univerzitet u Novom Pazaru | milena.barac@yahoo.com

Uprkos brojnim pomacima u razumevanju i humanom tretmanu osoba sa mentalnim poremećajima, stigmatizacija osoba sa mentalnim bolestima predstavlja izazov savremenog društva. Negativni stavovi prema osobama sa mentalnim bolestima su duboko ukorenjeni i predstavljaju izvor neopravdanog straha, zabluda i otpora, što u velikoj meri može uticati na loš položaj i tretman ovih osoba. Koncept „psihologije u zajednici“, između ostalog, podrazumeva i menjanje stavova ljudi o mentalnim teškoćama i bolestima i prihvatanje ideje da se većina mentalnih oboljenja može uspešno lečiti, a osoba sa mentalnom bolešću uspešno integrisati u zajednicu. Ovaj rad je deo većeg istraživanja, sprovedenog sa ciljem utvrđivanja stanja mentalnog zdravlja mladih i njihovih stavova prema različitim aspektima mentalnog zdravlja, sa svrhom boljeg razumevanja populacije mladih i kreiranja budućih aktivnosti koje će, između ostalog, biti i edukativnog karaktera.

U istraživanju je učestvovalo 623 ispitanika, učenika srednjih škola u Novom Pazaru i studentata Državnog univerziteta, prosečne starosti $AS=18,63$; $SD=2,70$. Korišćen je upitnik CAMI; Stavovi zajednice prema mentalnim oboljenjima (Community Attitudes Toward the Mental Ill-CAMI) i Upitnik sociodemografskih varijabli.

Rezultati pokazuju da postoji umereno negativan generalni stav prema osobama sa mentalnim bolestima ($AS= 2,66$; $SD=0,69$). Ispitanici su u pogledu ispitivanog generalnog stava ne razlikuju statistički značajno u odnosu na rod i mesto stanovanja. Bliži pogled na rezultate dobijenih na pojedinim ajtemima ovog upitnika daje detaljniju sliku. Kada je u pitanju zazor od mentalnih bolesnika, 58% mladih smatra da bi trebali manje da se bojimo mentalno bolesnih, 16% smatra da se opravdano treba plašiti, dok 34% nije sigurno po pitanju ove bojazni. 53% ispitanika smatra da osobe sa mentalnom bolešću treba uključiti u normalan život zajednice, 20% nije sigurno po ovom pitanju, dok 27% smatra da to nikako ne treba činiti. 23% ispitanika smatra da duševno obolele treba odvojiti od normalnih, 26% se niti slaže niti ne slaže, dok 49% smatra da je to nepotrebno. Čak 45% procenata ispitanika smatra da duševno oboleloj osobi ne treba poveravati nikakve odgovorne zadatke, 35% ne zauzima jasan stav, a svega 11% smatra da i obolela osoba može obavljati odgovorne poslove. 16% ispitanika za prvog komšiju ne bi želelo osobu sa mentalnim poremećajem, dok 40% ne bi imalo ništa protiv, 35% ispitanika nema jasan stav. Što se tice stava o tome gde treba graditi bolnice za duševno obolele, 28% smatra da trebaju biti van stambenih četvrti, 22% se ne slaže sa tim stavom, dok 30% ispitanika nema jasan stav.

Rezultati ukazuju na podatak da veliki broj mladih ljudi nije dovoljno informisan i da usled nepostojanja pravih informacija imaju neopravdano negativan stan ili ne zauzimaju jasan stav u pogledu odnosa prema osobama sa mentalnim poremećajima.

Ključne reči: adolescenti, mentalna oboljenja, stavovi, psihologija u zajednici

STAV PREMA PSIHOTERAPIJI MLADIH U NOVOM PAZARU U ODNOSU NA SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Anida R. Fazlagić, Milena Belić, Đerđi Erdeš Kavečan, Zenaida Šabotić

Državni univerzitet u Novom Pazaru | anvrcc@np.ac.rs

U razvoju psihoterapije, u našoj zemlji, prošli smo kroz faze uvođenja i upoznavanja sa psihoterapijom, sticanje legitimiteta za izvođenje iste, formiranje stručnih udruženja koja pružaju edukaciju i konsultaciju, te mogućnost da se opredelimo za jedan psihoterapijski pravac. Budući da se u skorije vreme na Državnom univerzitetu planira uspostavljanje savetovaništa za studente, zanimalo nas je da li mladi razumeju proces psihoterapije kao pomagačke delatnosti. Dodatno smo istražili da li su neke sociodemografske varijable povezane sa stavom prema psihoterapiji.

U istraživanju je učestvovalo 623 ispitanika (248 muškog i 373 ženskog pola), prosečne starosti 19 godina ($M=18,63$; $SD=2,702$). Najveći broj ispitanika živi u gradu (526 ispitanika) dok samo 84 ispitanika živi na selu. Učestvovali su studenti sa studijskih programa: Psihologija, Pravo, Ekonomija, Sport i fizičko vaspitanje, Rehabilitacija, Likovna umetnost, Biologija, Engleski jezik i književnost, Srpska književnost i jezik, Hemija, Gradjevina, Vaspitač u predškolskim ustanovama, Poljoprivredna proizvodnja, Prehrambena proizvodnja, Arhitektura, Tehničke nauke, kao i učenici trećih i četvrtih razreda Medicinske i Ekonomsko trgovinske škole. U istraživanju je korišten Upitnik o stavovima prema psihoterapiji i Upitnik o sociodemografskim karakteristikama.

Rezultati istraživanja su pokazali da mladi generalno imaju neutralan stav prema psihoterapiji ($M=56,65$; $SD=9,01$). Stav prema psihoterapiji povezan je sa prosečnom ocenom na kraju školske godine ($r=-.162$; $p=0,00$) i brojem bliskih prijatelja ($r=-.127$; $p=0,00$), iako su ustanovljenje korelacije niske. U analizi pojedinačnih ajtema, utvrđeno je da mladi generalno razumeju psihoterapijski proces kao interakciju psihoterapeuta i klijenta i pokazuju otvorenost prema procesu. T-testom je utvrđeno da postoje statistički značajne razlike između studenata psihologije i studenata sa ostalih studijskih programa ($p\leq 0,000$).

Budući da mladi pokazuju neutralan stav prema psihoterapiji, potrebno je adekvatnim intervencijsko-edukativnim tehnikama približiti mladima psihoterapiju, pomoći im da razumeju ovaj proces, i pokažu otvorenost za ovu vrstu usluga.

Ključne reči: psihoterapija, stavovi, mladi, edukacija

OKRUGLI STOLOVI

PRAVNA PSIHOLOGIJA: MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA ULASKA U ZONU BUDUĆEG RAZVOJA

VODITELJKA:

Sanja Radetić Lovrić

Društvo psihologa Republike Srpske i Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjaluci | sanja.radetic.lovric@gmail.com

UČESNICI:

Olga Lola Ninković. Aleksandra Salamadić, Slađana Cvjetković,

Dijana Đurić

Društvo psihologa Republike Srpske

Potreba za primjenom psiholoških saznanja u pravosudnoj praksi javila se ubrzo nakon konstituisanja psihologije kao samostalne naučne discipline. Za potrebe suda, eksperimentalni psiholozi ispitivali su pouzdanost iskaza svjedoka, a dobijeni rezultati predstavljali su pravo otkriće, ne samo za stručnu, već i širu javnost. Nakon toga uslijedila su objašnjenja mnogih socijalno-psiholoških, te psihopatoloških fenomena značajnih za razumjevanje kriminalnog ponašanja, ali i funkcionisanje pravosudnog sistema uopšte. Međutim, razvoj odnosa dvije nauke biva usmjeren ka stranputici zbog mnogih protivriječnosti i obostranog odnosa nepovjerenja i sumnjičavosti. Tek krajem XX vijeka, atribucija odnosa dviju nauka, podstaknuta snažnijim zajedničkim interesima i potrebama razumjevanja prirode čovjekovog ponašanja, počinje sve više da ukazuje na kongruentnost i kompatibilnost odnosa psihologije i prava. Naučno-stručna rasprava o budućnosti primjene psihologije u pravosudnom sistemu ima za cilj da kroz predstavljanje razvoja odnosa psihologije i prava, teorijsku, empirijsku i praktičnu argumentaciju doprinese razumjevanju potrebe za savremenim razvojem pravne psihologije, važnosti postojanja i definisanja područja rada psihologa u pravosuđu. Društvo psihologa Republike Srpske je u period od 2015. do 2018. godine, podržano od UNICEF-a BiH, sprovelo niz aktivnosti, s ciljem jačanja profesionalnih kompetenci psihologa u pravosudnim institucijama i promocije njihove uloge u pružanju psihosocijalne podrške svjedocima i djeci u sukobu sa zakonom, što je rezultirao donošenjem preporuka o područjima rada psihologa u pravosuđu, te jasnoj prepoznatosti uloge psihologije i psihologa u pravosudnom sistemu Bosne i Hercegovine. Postignuti rezultati vode u konstataciju da tržište rada šalje jasnu poruku o kontinuiranoj potrebi primjene psihološke djelatnosti u pravosuđu, sprovođenju sistematskih načina evidencije podataka i istraživanja, kao i šire primjene različitih oblasti rada psihologa u sistemu pravosuđa. Diskurs o svim ovim pitanjima, može predstavljati dobru osnovu za utemeljen razvoji i promociju pravne psihologije u nama bliskoj budućnosti i na našim prostorima.

KVANTNI PRISTUPI I PSIHOLOGIJA

VODITELJKA:

Bojana Škorc

Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti | bskorc@yahoo.com

UČESNICI:

Katica Mladinić

Psiholog | katicamladinic@gmail.com

Jasna Hrnčić

Fakultet političkih nauka | jhrncic@gmail.com

Nebojša Milićević

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet Niš | nesa2206@gmail.com

Adam Pantić

Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti | adampantic61@gmail.com

Uticaj kvantnih pristupa, primarno kvantne fizike od 1950. godine do sada, osetio se kao poziv za reviziju i promenu empirijski zasnovane naučne paradigme. Nalazi, kao što su dualna čestično-talasna priroda svetlosti, efekat posmatrača na fizička svojstva posmatranog, holografška informacija i implicitno informatičko polje, samo su neki koji preispituju dosadašnje shvatanje objektivno-subjektivne realnosti. Kvantna fizika (Bohm, 1990) predlaže participatorni odnos uma i materije, za razliku od interaktivnog ili korelativnog, kao što je slučaj u standardnom empirijskom pristupu. Generalni stav empirijske psihologije, kao i većine standardnih nauka, je da uglavnom nije iskoristila izazov koji kvantne nauke nude. Kao posledica toga, preuzimanje kvantnih ideja manje je vidljivo u psihologiji nego u alternativnim, obodnim duhovno-naučnim sistemima, kao što su kvantni opšti pristupi (Bohm, Talbot, Tuszinsky), kvantna psihoterapija (Grof, Helinger, Washburn), holistička ili kvantna medicina (Siegel, Pierrakos). Okugli sto okupiće sagovornike oko teme kvantnih ideja i njihove primenjivosti u psihologiji i konceptu čoveka.

Ključne reči: strah, vizuelizacija, konstruktivna osećajnost

BUDUĆNOST RAZVOJA OBLASTI PRIMENJENE PSIHOLOGIJE – „GOSTOVANJE U TUĐOJ KUĆI“

VODITELJI:

Tamara Džamonja Ignjatović

Filozofski fakultet i Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu | tamara.dzamonja@gmail.com

Vesna Gavrilov-Jerković

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | vesnagavrilov@ff.uns.ac.rs

UČESNICI:

Tamara Džamonja Ignjatović

Vesna Gavrilov-Jerković

Dragica Jovišević

Institut za javno zdravlje Vojvodine | jovisevic.d@gmail.com

Eleonora Vlahović

Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja | eleonora.vlahovic@zuov.gov.rs

Sanja Tatić Janevski

Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja | sanja.janevski@gmail.com

Sandra Perić

Komora za socijalni zaštitu | sandraperic@hotmail.rs,

Boris Popov

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | boris.popov@ff.uns.ac.rs

Psihologija je tokom svog razvoja proširila identitet od laboratorijske naučne discipline sa malim brojem istraživačkih pitanja i metoda do široko razgranate nauke i društveno priznate profesije sa sve većim brojem subdisciplina i sve poroznijom granicom u odnosu na druge nauke i struke. Kakva je budućnost razvoja psihologije kao nauke je pitanje relevantno za teoretičare i istraživače. Međutim, ovo pitanje je od značaja i za razvoj psihologije kao profesije jer granice do kojih se razvija nauka i pitanja na koja uspeva da odgovori doprinose kvalitetu i oblastima njene praktične primene. Istovremeno, za razvoj nauke je važno kako se razvija praksa, s obzirom da se kroz praksu potvrđuju teorijski postulati i empirijski nalazi, kao što se i opravdanost, smisao i realni domet pojedinih istraživačkih pitanja određuju u kontekstu njihovih praktičnih implikacija. Nažalost, uprkos ubrzanom razvoju psihologije kao nauke, razvoj prakse ne sledi u potpunosti taj trend a njena teorijska i empirijska zasnovanost i granica profesionalnog identiteta često su veoma nejasni.

U okviru ovog okruglog stola, razgovaraćemo o statusu primenjene psihologije, putevima njenog razvoja i potencijalnim oblastima aplikacije. Posebno ćemo se baviti mogućnostima razvoja struke u domaćim uslovima, u

oblastima kao što su mentalno i javno zdravlje, obrazovanje, socijalna zaštita, radne organizacije i drugo. Svaka od ovih oblasti je zastupljena, regulisana i zaštićena preko nadležnih ministarstava i komora, gde je psiholog, po pravilu, „gost u tuđoj kući“. U kontekstu toga, razgovaraćemo i o ulozi koju nacionalna asocijacija psihologa može da ima u mobilisanju i organizovanju psihologa u zaštiti i unapređenju statusa svoje struke. Neka od pitanja su kako sagledavamo doprinos psihologa u svakoj od ovih oblasti u budućnosti, koje delatnosti vidimo kao potrebne i koje kompetencije, znanja i veštine treba da razvijamo, šta od nas očekuju naši saradnici i koji su putevi ponude psihologije na tržištu rada i ideja kao nužnog i ravnopravnog partnera velikog broja profesija i istraživačkih timova u doba kada su nauka i praksa globalizovani i multidisciplinarni.

Razgovor o ovim i sličnim temama može da bude okvir za efikasniji razvoj i organizaciju struke koja se temelji na znanju i empirijski validiranim veštinama kao i za jasnije definisanje potrebe psihologije da zauzme ravnopravan saradnički odnos sa stručnjacima drugih disciplina i sa institucijama i sektorima u kojima već postoji ili bi trebalo da postoji interes za znanjima i poslovima psihologa.

Ključne reči: primenjena psihologija, budućnost, potencijali, izazovi

MEĐUNARODNA KOMPARATIVNA ANALIZA KVALITETA OBRAZOVANJA U REGIONU: ŠTA NAM JE ZAJEDNIČKO, A ŠTA MOŽEMO DA NAUČIMO JEDNI OD DRUGIH?

VODITELJKA:

Dragica Pavlović Babić

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet | dpavlovi@f.bg.ac.rs

UČESNICI:

Ines Elezović

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Zagreb

Dragica Pavlović Babić

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd

Eva Klemenčič

Pedagoški institute, Ljubljana

Žaneta Džumhur

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO), Sarajevo

Nihad Ajanović

UNICEF, Sarajevo

Branka Popić

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO), Sarajevo

Alisa Ibraković

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO), Sarajevo

Beti Lameva

Državniot ispiten centar, Skopje

Dobrinka Kuzmanović

Fakultet za medije i komunikaciju, Beograd

Miša Avramović

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Ove godine se realizuje sedmi ciklus međunarodnog istraživanja postignuća učenika OECD/PISA (Programme for International Student Assessment), karakterističan i po tome što u njemu prvi put učestvuju sve bivše jugoslovenske republike. Nalazi prethodnih ciklusa, doduše sa sporadičnim učešćem pojedinih zemalja, ukazali su na postojanje

značajnih razlika u kvalitetu obrazovnih ishoda, ali i sličnosti u pogledu nekih strukturalnih rešenja, kao što je još uvek dominantna orijentacija ka visokoformalizovanim, a labavo integrisanim nastavnim sadržajima, kao i relativno visok nivo osetljivosti prema učenicima iz defavorizovanih sredina. Zemlje iz regiona dele i niz strateških zadataka (Strategija razvoja Evrope 2020) kao što je redukcija broja učenika koji imaju rizično niska postignuća u ključnim domenima, sistematska podrška mišljenju višeg reda i, posledično, češća zastupljenost visokih postignuća, smanjenje nivoa školske anksioznosti, orijentisanje škole i nastavnog procesa ka dobrobiti učenika. Sekundarne analize postojećih baza i onih koje očekujemo posle aktuelnog istraživačkog ciklusa trebalo bi da daju odgovor na pitanje kojim obrazovnim politikama bi bilo moguće unapređenje kvaliteta i efikasnosti obrazovanja, posebno u odnosu na učenike iz osetljivih grupa, kako se to sada rešava u zemljama regiona i koje su postojeće prase dobri modeli za preveniranje obrazovnog neuspeha. S obzirom da se od ovog ciklusa svi testovi i upitnici zadaju u elektronskom formau, pitanje stepena i pravca digitalizacije nastavnog procesa jedna je od zajedničkih tema. Učesnici okruglog stola pokušaću da identifikuju obrazovnopolitička pitanja od zajedničkog interesa i načine na koje se, saradnjom na regionalnom nivou, može odgovoriti na zahteve koji se postavljaju pred obrazovanje i obrazovne sisteme.

ŠKOLSKI PSIHOLOG U ZONI BUDUĆEG RAZVOJA - NOVI ZOSOV, NOVI POSLOVI

VODITELJKA:

Marina Pavlović

OŠ „Tanasko Rajić“, Čačak | yu-bra@sbb.rs

UČESNICI:

Branka Tišma

OŠ „Lazar Savatić“, Zemun | b.tisma34@gmail.com

Milja Krivokuća

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Beograd | krivokucamilja@gmail.com

Eleonora Vlahović

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Beograd | eleonora.vlahovic@zuov.gov.rs

Sanja Janevski Tatić

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Beograd | sanja.tatic@zuov.gov.rs

U poslednjih petnaest godina, u prosveti se sprovode intenzivne reforme većeg ili manjeg obima kojim kreatori obrazovnih politika nastoje da unaprede kvalitet obrazovanja i vaspitanja. Brojne promene neminovno se odražavaju i na rad psihologa škola, kako na njihove poslove, tako i na očekivanja drugih aktera školskog života a u vezi sa radom psihologa. To, između ostalog, pruža mogućnost za preuzimanje novih uloga i kreiranje novih praksi uz neminovno ukidanje ili bar redefinisane starih. Međutim, svedoci smo da u usloženom školskom životu psiholog škole ima nove poslove koji, skoro po pravilu, nisu užestručni nego su posledica, po automatizmu i neselektivno dodeljenih poslova od strane rukovodioca škole, a uz eksplicitna uverenja nastavnika da je takva raspodela poslova jedino ispravna. Ovom stanju „na ruke“ ide i član 138 novog Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, po kome su zadaci stručnog saradnika da, u okviru svoje nadležnosti, radi na, između ostalog, unapređivanju obrazovno-vaspitnog rada u ustanovi. Bez postojanja dokumenta koji definiše okvir nadležnosti psihologa škole, ovako široko definisan prvi zadatak vodi ka „mocarala efektu“, odnosno da školskog psihologa „razvuku“ na razne strane i sve aspekte školskog života jer sve može biti njegov posao.

U ovakvoj situaciji, postoji opasnost da školski psiholog postane pasivni primalac zadataka, i to sve češće onih koji ne zahtevaju njegovo specifično obrazovanje i koji se često preklapaju sa poslovima drugih stručnih saradnika u školi.

S toga, postoji potreba da školski psiholog bude aktivan u „zoni svog budućeg razvoja“ i aktivno osmišljava i implementira svoje užestručne poslove u školske protokole i procedure vezane za rad sa: talentovanim učenicima, učesnicima nasilja, Savetom roditelja, učenicima sa teškoćama u učenju i razvoju, nastavnicima u ostvarivanju ciljeva i ishoda obrazovanja itd.

Cilj ovog okruglog stola je da se poslovi školskog psihologa razmotre iz nekoliko uglova, i to: a) iz ugla definisanja užestručnih poslova u trenutnoj školskoj praksi, b) iz ugla razgraničenja poslova u odnosu na pedagoge sa kojima psiholozi u školi ostvaruju najbližu saradnju i c) iz ugla definisanja sistemskih novih užestručnih poslova.

Ključne reči: školski psiholog, novi-stari poslovi, užestručni poslovi, jačanje struke.

EKSTREMIZAM I RADIKALIZAM KOD MLADIH

VODITELJKA:

Milja Krivokuća

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Grupa za obrazovanje manjina, socijalnu inkluziju i zaštitu od nasilja i diskriminacije | krivokucamilja@gmail.com

UČESNICI:

Jovan Mirić

Filozofski fakultet u Beogradu | jovmiric@gmail.com

Nebojša Petrović

Filozofski fakultet u Beogradu | npetrovi@f.bg.ac.rs

Slobodan Spasić

psiholog, doktorand, Međunarodna bezbednosna asocijacija | slobodan.spasic@sbb.rs

Andrej Protić

Glavni policijski inspektor, Sluzba za bezbednost podataka MUP-a Srbije, doktorand
na Filozofskom fakultetu u Nišu | andrejprotic@gmail.com

Nasilni ekstremizam i radikalizam u današnjem globalizovanom i tehnološkom svetu postaje rastući društveni problem. Njegovi uzroci su makrosociološki, psihosocijalni i individualno-psihološki. Ekstremizam je fenomen socijalnog nivoa, ali su za njegovo razumevanje jednako važni individualno-psihološki i uzrasno-specifični faktori kojima objašnjavamo zašto neki pojedinci razvijaju radikalne tendencije. Radikalizacija podrazumeva sistemski proces usvajanja ekstremističkih verovanja i svi oni koji su uključeni u ovaj proces mogu postati radikalizovani, ali ne moraju biti uključeni i u nasilna delovanja. Kada se nasilje koristi kao sredstvo postizanja cilja, onda govorimo o nasilnom ekstremizmu i radikalizmu koji može voditi terorizmu. U tom smislu, opravdanost upotrebe nasilja radi postizanja društvene promene zahteva i analizu ovog fenomena sa etičkog aspekta. Na nivou analize individualnih faktora, studije nisu potvrdile korelaciju između psihopatoloških ponašanja i nasilnog ekstremizma i radikalizma, izuzev u pojedinačnim slučajevima, kod tzv. pojave „usamljenog počinioča“, odnosno pojedinaca koji deluju samostalno bez organizovane podrške. Međutim, to nam nameće potrebu razmatranja normalnih individualnih i uzrasnih razlika kao faktora rizika u nastanku nasilnog ekstremizma i radikalizma. Posebno ranjiva grupa, pre svega zbog svojih uzrasno-razvojnih karakteristika, su mladi. U cilju sveobuhvatnog sagledavanja ovako složenog fenomena, pored interdisciplinarnog pristupa, neophodna je njegova analiza sa aspekta socijalne psihologije, psihologije morala, psihologije individualnih razlika, razvojne psihologije, psihologije kriminala kao i prepoznavanje uloge obrazovanja u prevenciji nasilne radikalizacije kod mladih. Važnost obrazovanja se ogleda, ne samo u prevenciji diskriminacije, nasilja, segregacije i drugih faktora koji mogu da doprinesu nasilnoj radikalizaciji kod mladih, nego i u identifikaciji dece i mladih u riziku kao i u povećanju njihove otpornosti kroz različite preventivne programe. Ključnu ulogu u tom smislu imaju psiholozi u obrazovanju, pre svega stručni saradnici, koji, oslanjajući

se na dobro poznavanje uzrasnih i ličnosnih karakteristika mladih, mogu da kreiraju programe prevencije, identifikacije mladih, kao i programe obrazovanja nastavnika i roditelja.

INKLUZIVNO OBRAZOVANJE, PROCEDURE I MESTO PSIHOLOGA U PROCEDURAMA

VODITELJ:

Dejana Kićanović

psiholog u OŠ „Tatomir Anđelić“, član radne grupe ispred DPS-a za izradu novog Pravilnika o IOP-u
dejana.kicanovic@hotmail.com

UČESNICI:

Smiljana Vujadinović

psiholog u OŠ „Majka Jugovića“ u Zemunu, član interresorne komisije | smiljanavuj@gmail.com

Ljiljana Marić

psiholog u specijalnoj školi „1. novembar“ u Čačku

Vesna Tafra Rokvić

psiholog u muzičkoj školi u Beogradu | tafrarokvic@gmail.com

Marina Nadejin Simić

psiholog u Četvrtoj gimnaziji u Beogradu | marinanadejin@gmail.com

Psiholozi u obrazovanju se poslednjih godina suočavaju sa nizom aktivnosti koje obavljaju, a koje nisu dovoljno jasno definisane ili su vezane za opšte poslove koji nisu u direktnoj vezi sa psihološkom ekspertizom, što dovodi do svojevrsnog zapostavljanja psihologije kao struke. Deo poslova psihologa u obrazovno-vaspitnoj ustanovi vezan je za rad u stručnom timu za inkluzivno obrazovanje i timovima za pružanje dodatne obrazovne podrške deci, odnosno učenicima. Inkluzivno obrazovanje je u obrazovni sistem u Srbiji uvedeno pre devet godina, a procedure za sprovođenje inkluzivnog obrazovanja u školama i predškolskim ustanovama najdirektnije su regulisane Pravilnikom o bližim uputstvima za ostvarivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje. Trenutno je u izradi novi Pravilnik o bližim uputstvima za ostvarivanje prava na individualni obrazovni plan, a Društvo psihologa Srbije ima svog predstavnika u radnoj grupi za izradu ovog pravilnika. Cilj rada na izmeni ovog dokumenta je pojednostaviti procedure i adekvatnije definisati mesto psihologa koji svojom stručnošću može da pruži značajnu podršku deci i učenicima koji se školuju po IOP-u, njihovim roditeljima, kao i kolegama nastavnicima i vaspitačima. Trenutnu poziciju psihologa u procesu obrazovne inkluzije u školama i vrtićima sagledaće učesnici okruglog stola, psiholozi, svako iz svoje perspektive i sa svojim iskustvom rada u vrtiću, u osnovnoj i srednjoj školi, muzičkoj školi, specijalnoj školi, kao član interresorne komisije i kao član radne grupe za izradu novog pravilnika. Razmena mišljenja učesnika okruglog stola i svih prisutnih pomoći će da se sagleda uloga psihologa i daju smernice za jasnije definisanje i jačanje profesionalne pozicije psihologa u procesu inkluzivnog obrazovanja. Iskustva, primedbe i preporuke koje se budu čule tokom razgovora na ovu temu, biće prenete radnoj grupi koja izrađuje novi pravilnik u formi predloga psihologa iz prakse.

MENTALNO ZDRAVLJE U ZONI BUDUĆEG RAZVOJA: PSIHOANALITIČKA PERSPEKTIVA

VODITELJ:

Aleksandar Kontić

Visoka škola likovnih i primenjenih umetnosti, Beograd, Psihoanalitičko društvo Srbije, sekcija za psihoanalitičku psihologiju DPS | akonti@vektor.net

UČESNICI:

Jovana Mladenović

Klinika za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević“ Beograd | j.mladenovic@yahoo.com

Nataša Đerković

Zavodu za psihofiziološke poremećaje i govornu patologiju „Prof. dr Cvetko Brajović“
natasa.djerkovic@gmail.com

Jovana Vuković

Prva zemunska gimnazija | jovana.vukovic84@yahoo.com

Mentalno zdravlje se u psihoanalitičkoj psihologiji, u najširem smislu, određuje kao čovekova imanentna sposobnost da voli i radi, pri čemu je značajan i balans između ove dve široko shvaćene komponente mentalnog funkcionisanja. Vreme u kome živimo je bremenito neprestanim, ubrzanim transformacijama kojima se menjaju svi prethodni, uobičajeni modeli ljubavi i rada. U kontekstu prvog, odnosi sa objektom ljubavi doživljavaju najveću liberalizaciju u pogledu izbora, kvaliteta, i konstantnosti odnosa, sa izmenama stavova prema ulogama pola, roda, intimnosti, seksualnosti, pri čemu se istovremeno pojavljuju problemi „bele kuge“, alijenacije, narcističke iluzije samodovoljnosti, difuzije identiteta, redefinišu se uloge roditeljstva, porodičnog autoriteta, i mnogo drugog. S druge strane, čovekova interakcija sa realnošću, u kontekstu odnosa prema radu, kao aktivnoj delatnosti u svetu, ukazuje na trendove integrisanja realnog sveta sa virtuelnim, te odsustva jasnog razgraničenja između stvarnog i fantazmatskog, te zahtevima za neprestanim izmenama profesionalnog identiteta. Ova aktivna delatnost zahteva neprestano adaptiranje na realnost koja gubi jasne međe. Osobito su važni zabrinjavajući trendovi slabosti u kontroli agresivnog impulsa, odnosno manjkavosti sublimatornih potencijala čoveka savremenog sveta. Da li će budućnost redefinisati pojam mentalnog zdravlja, u smislu da će pojedine kategorije mentalne bolesti nestati kao izraz psihopatologije, da li će se pojaviti nove? Ili će neke tradicionalne, koje su bile marginalne po učestalosti, preuzeti primat? Sa kakvim će se izazovima sretati psihoterapeut budućnosti? Kako su predikcije uvek nezahvalne i neizbežno subjektivne, učesnici okruglog stola fokusiraće se na prezentiranje psihoanalitičkih iskustava iz prakse i edukacije, potkrepljene primerima i stavovima u vezi sa ovim značajnim pitanjima brojnih autora, priznatih autoriteta iz domena psihoanalitičke psihologije.

NEUROMARKETING – NOVO ČITANJE STARIH PSIHOLOŠKIH ZNANJA

VODITELJKA:

Marijana Kristić

EyeSee Research | marijana.k@eyesee-research.com

UČESNICI:

Joris De Bruyne

Ghent, Belgija – Partner u EyeSee | joris.debruyne@eyesee-research.com

Boris Šurija

Zagreb, Hrvatska – Osnivač i vlasnik agencije Behave | boris@behave.agency

Marijana Agić Molnar

Beograd - General Manager GfK | marijana.agic-molnar@gfk.com

Nikolaos Dimitriadis

CEO Trizma Neuro | ndimitriadis75@gmail.com

Dušica Filipović Đurđević

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | dfdurdevic@gmail.com

U poslednjih nekoliko godina bihevioralna ekonomija, neuromarketing, i implicitna istraživanja dominiraju područjem marketinga kao inovativni pristupi razumevanju ponašanja potrošača.

Bihevioralna ekonomija istražuje uticaj kognitivnih, emotivnih i socijalnih faktora na ekonomsko ponašanje pojedinaca. Za razliku od neoklasičnih ekonomista koji pretpostavljaju da je proces odlučivanja u potpunosti racionalan, bihevioralni ekonomisti polaze od ograničene racionalnosti i informisanosti pojedinca.

Principi bihevioralne ekonomije primenjuju se i u neuromarketingu. Reč je oblasti marketinga koja proučava ponašanje i proces odlučivanja iz ugla psihologije i neurologije, nastojeći da razume i objasni podsvesne preferencije pojedinaca. Shodno tome, i pristupi razumevanju ponašanja pojedinaca se sve više okreću ka implicitnim, umesto tradicionalnih eksplicitnih istraživačkih tehnika. Implicitnim istraživačkim tehnikama beleže se bihevioralne reakcije ispitanika - pokreti oka, facijalna ekspresija, izbori u procesu kupovine, brzina odgovaranja na određena pitanja. Na ovaj način moguće je razumeti podsvesne izbore i preferencije o kojima ispitanici mogu, ali ne moraju, biti u stanju da izveštavaju na racionalnom nivou.

Inovativni marketinški pristupi koriste stara psihološka znanja. Marketari, ekonomisti, menadžeri okreću se ka novim uvidima baziranim na dobro poznatim postulatima socijalne psihologije, psihologije opažanja i neuro-naukama. U domaćoj marketinškoj javnosti glas psihološke struke je upravo sada više nego dobrodošao. Zato je možda najbolje mesto da ovu temu pokrenemo upravo na Kongresu psihologa gde možemo zajedno razmotriti dalje pravce mogućeg

uticaja psihološke struke u brzorastuću industriju implicitnih tehnika merenja ponašanja i njihove primene u realnom biznisu.

Cilj okruglog stola je da se razmotre sledeće teme i pitanja:

- Da li je budućnost psihologije u povezivanju sa nekim drugim oblastima/naukama u kojima može da doprinese do nivoa kopernikanskih obrta kakav se desio u oblasti marketing istraživanja?
- Kako ekonomisti i marketari danas „čitaju“ psihološka znanja? Kako ih koriste? Šta možemo očekivati u budućnosti od ovakvih spojeva?
- Čemu su nas naučili nobelovci Kaneman i Tverski, a zatim i Taler?
- Neuromarketing van marketinga – u HR-u, menadžmentu, liderstvu,...?
- Primeri iz prakse – kako dolazimo do bihejvioralnih podataka? U kakvom su odnosu implicitna i eksplicitna istraživanja?
- Budućnost istraživanja ponašanja potrošača; Etički principi neuromarketinga – o čemu je važno voditi računa

Dodatno, ideja je da razmotrimo nove mogućnosti za dalja psihološka izučavanja i potencijalne inovativne radove studenata psihologije u razvoju neuromarketinga i implicitnih istraživanja.

SESIJE

USMENA SAOPŠTENJA: PSIHOLOGIJA OBRAZOVANJA

ZRELOST ZA POLAZAK U ŠKOLU IZ UGLA RAZLIČITIH AKTERA VASPITNO-OBRAZOVNOG PROCESA

Mirela Marković

OŠ „Zmaj Jova Jovanović“, Beograd

Branka Grahovac

PU „Dragoljub Udicki“, Kikinda

Najčešće navođeni elementi zrelosti iz literature podeljeni su po aspektima razvoja - fizički (dobro vidi, čuje, fizički zdravlje,...), emocionalni (može igru da zameni učenjem, da se koncentriše određeno vreme na neku aktivnost, ima izvestan stepen frustracije tolerancije, da podnese povremeni neuspeh), socijalni (spremno da prihvati kolektivni život, samostalno i sl.) i intelektualni (zainteresovano sa učenje čitanja, pisanja, ima pojam broja i sl.).

Ovo istraživanje bavi se sagledavanjem različitih oblika ponašanja, koji su elementi zrelosti za polazak u školu, iz ugla različitih aktera obrazovno-vaspitnog procesa. Procenu su radili različiti učesnici vaspitno-obrazovnog procesa: roditelji – uzorak od 200 roditelja, po 100 iz vrtića i škole, 95 vaspitača iz Kikinde, okoline Kikinde i Beograda i 30 učitelja iz jedne beogradske osnovne škole. Upitnik je popunjavan na početku školske godine u školi i u vrtiću.

U prvom delu instrumenta autora rada, akteri su trostepenom skalom procenjivali različita ponašanja, koja se u literaturi ističu kao najznačajnija, a potvrđena su i u praksi. Drugi deo instrumenta čine tri pitanja otvorenog tipa gde su ispitanici rangirali ponašanja iz prvog dela upitnika i rangirali značaj tri najznačajnija faktora od uticaja za sticanje zrelosti za polazak u školu.

Rezultati ukazuju da različiti akteri vaspitno-obrazovnog procesa veoma slično procenjuju elemente zrelosti, kao i uticaj različitih faktora. Sva ponašanja, ponuđena upitnikom, ocenjena su kao veoma bitna od svih ispitanika, dok male razlike postoje u navođenju ponašanja, koja nisu obuhvaćena upitnikom: vaspitači ističu samostalnost, empatiju i samopouzdanje, dok roditelji to ne pominju. Što se tiče rezultata dobijenih u školi, manji procenat učitelja i roditelja navodi kao nebitne određena ponašanja poput: sluša uputstva odraslih, prilazi drugoj deci i započinje igru, rado učestvuje u igri i sl. Postoji slaganje između učitelja i vaspitača u pogledu važnih indikatora zrelosti deteta (koja nisu obuhvaćena upitnikom). Sve tri ciljne grupe smatraju porodicu najznačajnijom karikom za dobru pripremljenost dece za školu.

Visok stepen značaja navedenih ponašanja se, zaista, potvrđuje kroz neposredan vaspitno-obrazovni rad, realizaciju roditeljskih sastanaka, kao i kroz druge vidove sardnje roditelja i vaspitno-obrazovne ustanove (škole ili vrtića).

Dobijeni rezultati olakšavaju nastavak zajedničkog delovanja i saradnje u cilju što bolje pripremljenosti deteta za školu, što i jeste najvažniji interes deteta.

Ključne reči: zrelost, polazak u školu, ponašanje deteta

PODSTICANJE RAZVOJA DAROVITOSTI DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA – DOPRINOS VASPITAČA

Tanja Nedimović

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“, Vršac | nedimovic.tanja@gmail.com

Od polovine 20. veka do danas, postojali su brojni pokušaji operacionalizacije pojma darovitosti. Darovitost se shvatala kao crta koja se normalno distribuira, kao sposobnost, intrapsihički proces. Tanenbaum, u svom pristupu darovitosti, predlaže da se dečja darovitost definiše kao potencijal, a da bi potencijalna darovitost deteta prerasla u manifestnu darovitost neophodno je sadejstvo i psiholoških i socijalnih faktora. Feldhauzen zastupa stanovište da kreativnost ne treba posmatrati kao komponentu darovitosti već kao završni produkt njenog razvoja, upućujući na ključnu ulogu roditelja i vaspino-obrazovnih ustanova. U ranom uzrastu, postoje različiti modeli i strategije za podsticanje darovitosti. Cilj našeg istraživanja je da utvrdi da li postoje razlike u korišćenju i proceni efikasnosti strategija podsticanja darovitosti dece kod vaspitača, koji su nakon formalnog obrazovanja pohađali seminare iz oblasti rada sa darovitom decom, u odnosu na one koji nisu pohađali navedene seminare. U istraživanju je učestvovalo 115 vaspitača sa teritorije AP Vojvodine. Za potrebe istraživanja, konstruisane su dve skale za procenu stava prema efikasnosti strategija za podsticanje kreativnosti. Prva skala odnosila se na procenu efikasnosti grupne strategije „brainstorming“, a druga na procenu efikasnosti individualne strategije „kontrolni list“. Obe skale sastojale su se od 13 identično formulisanih stavki Likertovog tipa (npr. „brainstorming“ strategija/strategija kontrolnog lista efikasna je u podsticanju dece u razvijanju sposobnosti stvaranja ideja). Pojedinačni rezultati sa ovih skala su uprosečeni i tako su dobijene dve nove varijable koje su predstavljale operacionalizaciju stava prema efikasnosti ove dve strategije. Dobijeni rezultati pokazuju da vaspitači, koji su pohađali seminare iz oblasti rada sa darovitom decom, imaju statistički značajno pozitivnije stavove i prema efikasnosti grupne strategije ($F(1,113)=4.432$, $p=.037$) i prema efikasnosti individualne strategije podsticanja kreativnosti ($F(1,113)=4.262$, $p=.041$) od vaspitača koji nisu pohađali seminare iz navedenih oblasti. Takođe, vaspitači koji su pohađali seminare, statistički značajno u svom svakodnevnom radu češće koriste i grupnu strategiju ($F(1,113)=5.751$, $p=.018$) i individualnu strategiju ($F(1,113)=6.587$, $p=.012$). Dobijeni rezultati upućuju na potrebu kontinuiranog obrazovanja i stručnog usavršavanja vaspitača (kao jednog od faktora), kako bi dečja potencijalna darovitost prerasla u manifestnu darovitost.

Ključne reči: darovitost, strategije podsticanja, vaspitači

DECA KOJA SVEDOČE NASILJA U PORODICI – ULOGA VASPITNO-OBRAZOVNIH USTANOVA

Tanja Ignjatović

Autonomni ženski centar, Beograd | tanja@azc.org.rs

Predmet rada je analiza posledica koje ima dečije svedočenje o nasilju u porodici i odgovor javnih službi na ovaj problem, sa fokusom na ulogu vaspitno-obrazovnih ustanova. Prigodni i ciljani uzorak uključio je 170 žena sa iskustvom nasilja, koje su majke i koje imaju bar jedno maloletno dete, a koje su se obratile za podršku i pomoć specijalizovanim ženskim organizacijama u 12 gradova u Srbiji. Sa njima je popunjavan upitnik sa pitanjima zatvorenog i otvorenog tipa. Ove su žene imale ukupno 316 dece: u predškolskom, i u mlađem osnovnoškolskom uzrastu bilo je nešto više od trećine dece, u starijem osnovnoškolskom svako peto dete, a skoro svako deseto dete u uzrastu od 15 do 18 godina. Devojčice su činile 46,3% uzorka, a dečaci 53,7%. Kvantitativna obrada podataka obuhvatila je deskriptivnu analizu. Rezultati, uz ograničenja u prikupljanju podataka o određenim aspektima ovog složenog fenomena, ukazuju da su deca u više od dve trećine slučajeva prisustvovala nasilju koje vrši njihov otac prema njihovoj majci, a gotovo u polovini slučajeva nasilje je bilo ispoljeno i prema deci. Tek u 5,4% slučajeva nasilje prema deci desilo se samo jednom. Reakcije dece na nasilje o kojem svedoče bile su različite, uključujući promene u ponašanju i osećanjima, u odnosu na učenje, školski uspeh i ponašanje u školi, promene u druženju dece sa vršnjacima i u slobodnim aktivnostima. Prema saznanju majki, u svakom sedmom slučaju, kod ove dece se pojavljuje nasilje prema vršnjacima, a u svakom dvanaestom ona su žrtve nasilja od strane svojih vršnjaka. U ranim partnerskim odnosima, ove dece u svakom desetom slučaju prisutno je nasilje. Majke su imale malo informacija o nadležnostima i mogućnostima javnih službi u pružanju zaštite i podrške od nasilja u porodici. Retko je tražena podrška od predškolskih i školskih ustanova kada dete pokazuje nepovoljne promene i poteškoće u učenju, ponašanju i odnosima sa vršnjacima. Majke nemaju informaciju o mogućnosti da se za dete koje ima probleme izradi individualni plan podrške, a ustanove su sasvim retko samoinicijativno preduzimale ove mere. U svetlu ovih nalaza biće diskutovano o tome šta su obaveze škole u pružanju podrške deci sa iskustvom nasilja u porodičnom kontekstu i koje dileme može da ima školsko osoblje u tim situacijama. Biće ukazano na faktore koji mogu da doprinesu zaštiti dece, uprkos rizicima koje izloženost nasilju nosi, sa posebnim naglaskom na uticaj vaspitno-obrazovnih ustanova u podsticanju rezilijentnosti dece.

Ključne reči: deca, nasilje u porodici, posledice, podrška, uloga vaspitno-obrazovnih ustanova

VRŠNJAČKO NASILJE MEĐU DJECOM S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU: RELACIJE SPOLA I ŠKOLSKOG USPJEHA

Amra Imširagić

amra.imsiragic0@gmail.com

Nenad Lučić

Nasilje među djecom predstavlja pojavu, koja je prisutna u školskom sistemu gotovo svih zemalja na svijetu, bez obzira na stepen njihovog društveno-ekonomskog razvoja. Kako se pokazalo da u Bosni i Hercegovini, prema našim saznanjima, do sada nije bilo zastupljeno proučavanje vršnjačkog nasilja kao grupnog fenomena kroz usvajanje pristupa o učesničkim ulogama u nasilju, niti dovodenje svake od učesničkih uloga (nasilnik, žrtva, asistent, podstrekač, autsajder, branilac) u vezu sa školskim uspjehom/neuspjehom među djecom sa teškoćama u razvoju smatrali smo važnim da sprovedemo jedno takvo istraživanje. Istraživanjem je obuhvaćeno 123 učenika sa teškoćama u razvoju koji pohađaju specijalizirane ustanove za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju ove djece u Tuzli, Sarajevu i Banjoj Luci. Statistička obrada podataka izvršena je uz pomoć softvera IBM Statistics v 22. Od deskriptivnih statističkih parametara izračunate su aritmetičke sredine sa pripadajućim standardnim devijacijama.

Rezultati istraživanja pokazali da su se kao žrtve, u prosjeku ($M = 1,08$) sa standardnom devijacijom $SD = 0,49$ najviše su se osjećala djeca ženskog pola sa intelektualnim teškoćama, kao i djeca muškog pola sa tjelesnom invalidnošću, gdje je prosječna vrijednost ajtema na skali-žrtva iznosila $M = 1,02$ sa standardom devijacijom $0,48$. Najmanje su se kao žrtve osjećala djeca sa oštećenjem vida, što prikazuju dobijene prosječne vrijednosti za muške ispitanike $M = 0,54$ sa standardnom devijacijom $0,27$ i ženske ispitanike $M = 0,41$ sa standardnom devijacijom $0,17$. Dobijene prosječne vrijednosti ajtema skale BVQ-žrtve u kod muških i ženskih ispitanika a u odnosu na školski uspjeh, pokazuju da najveća prosječna vrijednost na skali zabilježena kod muških ispitanika koji su imali školski uspjeh kao „dovoljan“ ($M = 1,22$) sa standardnom devijacijom $0,72$ te kod ženskih ispitanika koji su imali školski uspjeh „dobar“ ($M = 1,11$) sa standardnom devijacijom $0,39$ najveću prosječnu vrijednost ($M = 0,79$) sa standardnom devijacijom $0,39$ izjašnjavanja kao nasilničkog ponašanja imali su muška djeca sa dovoljnim školskim uspjehom, kao i muška djeca sa dobrim školskim uspjehom ($M = 0,69$) sa standardnom devijacijom $0,60$. Kada su u pitanju ženska djeca, najveća dobijena prosječna vrijednost za sub-test nasilnik zabilježena je kod školskog uspjeha „dobar“ ($M = 0,53$) sa standardnom devijacijom $0,45$. U istraživanju, potencijalni prediktor školski uspjeh pokazao se značajnim za predviđanje vršnjačkog nasilja. Dobijeni rezultati potvrdili su, ranije dobijene nalaze, da antisocijalna i agresivna djeca postižu slabe rezultate u učenju. Djeca koja imaju probleme sa školskim uspjehom osjećaju se neuspješnim i odbačenim od vršnjaka. Sve ih to vodi ka antisocijalnom ponašanju čiji je jedan od oblika agresija. Strategija smanjena vršnjačkog nasilja djeci sa teškoćama sastojala bi se u pomoći djeci da savladaju nastavno gradivo i poprave školski uspjeh. Na ovaj način, djeca bi se više zainteresovala za školu, a bila bi lakše prihvaćena od vršnjaka, pa bi se smanjile frustracije koje pobuđuju na vršnjačko nasilje.

Ključne reči: djeca sa teškoćama u razvoju, uloge u vršnjačkom nasilju, nasilnik, žrtva, školski uspjeh.

STATUSI JA-IDENTITETA I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM MLADIH

Aleksandar Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
aleksandarvasic1966@yahoo.com

Ivona Ilić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
ivonaailic97@gmail.com

Miljana Milivojević

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
miljana.milivojevic@gmail.com

U psihoanalitičkoj Ja-psihologiji pretpostavlja se kontinuum psihosocijalnog razvoja koji razlikuje statuse Ja-identiteta od ostvarenosti do konfuzije. Prema modelu J. Marcie, ti statusi različito su locirani na kontinuumu i stoje u različitim odnosima sa indikatorima lične i društvene (ne)prilagođenosti ličnosti. U cilju provere odnosa statusa Ja-identiteta i zadovoljstva životom, kao indikatora optimalnog individualnog funkcionisanja, obavljeno je istraživanje na prigodnom uzorku od 801 studenta oba pola (60% ispitanica) i uzrasta od 18 do 39 godina ($AS = 20,2$; $SD = 1,7$). Podaci su generisani upitnikom za merenje četiri statusa Ja-identiteta SID48, autora A. Vasića, koji su definisani kao ostvareni Ja-identitet, moratorijum, preuzeti Ja-identitet i konfuzija Ja-identiteta. Individualne razlike, u subjektivnom doživljaju zadovoljstva životom, odmerene su pomoću skale sa pet stavki SWLS autora Dienera i saradnika u srpskoj verziji koju su sačinili A. Trogrlić i A. Vasić. Sve osobine definisane su kao prvi glavni predmeti merenja odgovarajućih skala pod Hottelingovim modelom. Pouzdanosti prvih glavnih komponenata statusa Ja-identiteta kreću se u rasponu od 0,74 za moratorijum do 0,87 za konfuziju Ja-identiteta. Pouzdanost mere zadovoljstva životom iznosi 0,82. Relacije statusa Ja-identiteta i zadovoljstva životom proverene su primenom višestruke regresione analize i višedimenzionalnog skaliranja. Dimenzije statusa Ja-identiteta objašnjavaju oko jedne četvrtine varijanse zadovoljstva životom. Svojim značajnim parcijalnim doprinosima izdvajaju se ostvareni Ja-identitet ($\beta = 0,33$; $p < 0,001$), preuzeti Ja-identitet ($\beta = 0,19$; $p < 0,001$) i konfuzija Ja-identiteta ($\beta = -0,21$; $p < 0,001$) dok je moratorijum Ja-identiteta praktično nultog doprinosa ($\beta = 0,05$; n.z.). Slično je dobijeno i višedimenzionalnim skaliranjem gde je zadovoljstvo životom na kontinuumu psihosocijalnog razvoja locirano bliže ostvarenom i preuzetom Ja-identitetu. Ovi nalazi još jednom potkrepljuju sada već solidno utemeljeno pravilo prema kojem je taj kontinuum definisan od ostvarenog preko preuzetog do moratorijuma i konfuzije Ja-identiteta. Takođe, ovi nalazi govore i da je zadovoljstvo životom uslovljeno optimalnim ishodima u razvoju Ja-identiteta, pre svega ostvarenim i preuzetim Ja-identitetom.

Ključne reči: psihoanalitička Ja-psihologija, statusi Ja-identiteta, zadovoljstvo životom, regresiona analiza.

STATUSI JA-IDENTITETA I AKADEMSKO POSTIGUĆE STUDENATA

Ivona Ilić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
ivonaailic97@gmail.com

Aleksandar Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
aleksandarvasic1966@yahoo.com

Miljana Milivojević

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
miljana.milivojevic@gmail.com

Akademsko postignuće je, u mnogim istraživanjima, korišćeno kao jedan od validnih pokazatelja lične i društvene prilagođenosti ličnosti. U cilju provere odnosa statusa Ja-identiteta i ovog indikatora prilagođenosti, obavljeno je istraživanje na prigodnom uzorku od 801. studenta oba pola (60% ispitanica) i uzrasta od 18 do 39 godina ($AS = 20,2$; $SD = 1,7$). U merenju četiri statusa Ja-identiteta prema modelu J. Marcie, koji su definisani kao ostvareni Ja-identitet, moratorijum, preuzeti Ja-identitet i konfuzija identiteta, upotrebljen je upitnik SID48 autora A. Vasića. Na početku upitnika nalaze se i dva pitanja o akademskom postignuću studenata i njihovim očekivanjima u vezi sa budućim obrazovnim postignućima. Individualne razlike u statusima definisane su kao prve glavne komponente skala upitnika SID48. Akademsko postignuće i aspiracija definisane su kao normalizovane i standardizovane varijable odgovora studenata na petostepenim uređenim kategorijama od nezadovoljavajućeg do odličnog uspeha. Relacije statusa Ja-identiteta, kao prediktora i akademskog postignuća i aspiracija, kao kriterijumskih varijabli, proverene su putem višestruke regresione analize. Dimenzije statusa Ja-identiteta objašnjavaju oko 5% individualnih razlika u akademskom postignuću i oko 9% varijanse akademske aspiracije. U oba slučaja, kao značajni korelati, izdvajaju se ostvareni Ja-identitet (za postignuće, $\beta = 0,13$; $p < 0,01$; za aspiraciju, $\beta = 0,14$; $p < 0,01$) i konfuzija Ja-identiteta (za postignuće, $\beta = -0,12$; za aspiraciju, $p < 0,01$; $\beta = -0,18$, $p < 0,01$) dok su preuzeti Ja-identitet (za postignuće, $\beta = -0,06$; n.z.; za aspiraciju, $\beta = 0,06$; n.z.) i moratorijum Ja-identiteta (za postignuće, $\beta = 0,02$; n.z.; za aspiraciju, $\beta = -0,02$; n.z.) praktično nultog doprinosa. Dakle, kao i u predhodnim istraživanjima, samo krajnji polovi kontinuuma psihosocijalnog razvoja značajno doprinose individualnim razlikama u obrazovnim akademskim postignućima i aspiracijama studenata.

Ključne reči: psihoanalitička Ja-psihologija, statusi Ja-identiteta, regresiona analiza.

POLNE RAZLIKE U STATUSIMA JA-IDENTITETA MLADIH

Miljana Milivojević

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
miljana.milivojevic@gmail.com

Ivona Ilić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
ivonaailic97@gmail.com

Aleksandar Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd
aleksandarvasic1966@yahoo.com

Pretpostavke iz psihoanalitičke Ja-psihologije i rezultati i nekih početnih istraživanja J. Marcie i saradnika ukazivali su na značajane polne razlike, pre svega u ostvarenom Ja-identitetu, u korist muškaraca, i preuzetom Ja-identitetu i konfuziji u korist žena. Novija istraživanja, realizovana krajem prošlog i početkom ovog veka, međutim, govore drugačije. U cilju provere polnih razlika u statusima Ja-identiteta obavljeno je istraživanje na prigodnom uzorku od 801 studenta oba pola (60% ispitanica) i uzrasta od 18 do 39 godina ($AS = 20,2$; $SD = 1,7$). U merenju četiri statusa Ja-identiteta upotrebljen je upitnik SID48 autora A. Vasića. Na početku upitnika, nalazilo se i pitanje o polnoj pripadnosti na kojem su odgovori kodirani sa 1 za studente i 2 za studentkinje. Individualne razlike u statusu ostvarenog Ja-identiteta, moratorijuma, preuzetog Ja-identiteta i konfuzije identiteta definisane su kao prve glavne komponente skala upitnika SID48. Relacije pola i statusa Ja-identiteta analizirane su putem diskriminativne analize. Na osnovu kovarijansi statusa Ja-identiteta, unutar grupa, može se konstatovati da ne postoje značajne kvalitativne razlike između polova (Boxov $M = 11,33$, $p = 0,34$). Dobijena je jedna statistički značajna, bipolarna diskriminativna funkcija sa kanoničkom korelacijom od 0,17 ($p < 0,001$). U strukturi ove funkcije, ponajviše i pozitivno učestvuje konfuzija Ja-identiteta (0,91), a u nešto manjoj meri i preuzeti Ja-identitet (0,27), dok moratorijum Ja-identiteta nije od značaja (0,12). Na drugom, negativnom polu ove dimenzije polnih razlika, nalazi se ostvareni Ja-identitet (-0,32). Dakle, dimenzija polnih razlika u statusima Ja-identiteta odražava izvornu pretpostavku o strukturi kontinuuma psihosocijalnog razvoja. U proseku, više pozitivne rezultate na funkciji imaju studenti, a u proseku niže, negativne rezultate imaju studentkinje. To znači da muški pol ima više izraženu tendenciju ka manje povoljnim, a ženski pol ka više povoljnim ishodima u razvoju Ja-identiteta. Ovi nalazi o polnim razlikama u statusima Ja-identiteta su u saglasnosti sa drugim novijim nalazima.

Ključne reči: psihoanalitička Ja-psihologija, statusi Ja-identiteta, polne razlike, diskriminativna analiza.

STRATEGIJE SUOČAVANJA SA VRŠNJAČKIM NASILJEM KOD UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA

Danijela Menković

Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini | menkovicdanijela2@gmail.com

Teodora Safiye

Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini | teodorasafiye@gmail.com

Vršnjačko nasilje je socijalni problem, koji je poslednjih godina u porastu, i može imati veoma ozbiljne posledice, kako za decu koja trpe nasilje, decu koja vrše nasilje, tako i za decu koja su posmatrači i svedoci nasilja. Cilj našeg istraživanja bio je da ispitamo postoje li razlike u strategijama suočavanja s vršnjačkim nasiljem između učenika i učenica različitog uzrasta, s obzirom na ulogu koju imaju u nasilnom ponašanju. Uzorak je činilo 172 ispitanika starosti od 10 do 14 godina (80 dečaka i 92 devojčice). U istraživanju je korišćen *Upitnik školskih odnosa (School Relationship Questionnaire - SRQ)* za ispitivanje različitih oblika nasilnog ponašanja kod učenika, dok su strategije suočavanja sa vršnjačkim nasiljem ispitivane *Skalom strategija suočavanja (Self-Report Coping Measure - SRCM)*. Na osnovu odgovora na pitanja u *Upitniku školskih odnosa*, ispitanici su, prema ulozi koju imaju u vršnjačkom nasilju, podeljeni u sledeće kategorije: 1.deca koja su izložena nasilju; 2.deca koja vrše nasilje; 3.deca koja doživljavaju nasilje, ali ga i sama vrše; i 4.neutralni ispitanici, tj. grupa dece koja nije uključena u nasilno ponašanje ni na koji način. Najčešće korišćene strategije, pri suočavanju s vršnjačkim nasiljem kod učenika, jesu strategija pristupa (koja uključuje usmeravanje na problem i traženje socijalne podrške) i strategija izbegavanja (koja uključuje distanciranje, zatim internalizovanje i najređe eksternalizovanje). Utvrđeno je da devojčice značajno više od dečaka koriste strategije usmeravanja na problem i traženja socijalne podrške, kao i internalizovanje. Deca koja su izložena nasilju, deca koja vrše nasilje i deca koja doživljavaju nasilje, ali ga i sama vrše, u suočavanju sa vršnjačkim nasiljem, više koriste internalizovanje i distanciranje od neutralnih ispitanika. Eksternalizovanje više koriste deca koja su izložena nasilnom ponašanju, deca koja vrše nasilje i deca koja doživljavaju nasilje, ali ga i sama vrše, od dece koja nisu uključena u nasilno ponašanje, kao i deca koja vrše nasilje u odnosu na decu koja su izložena nasilju. Mlađi ispitanici (učenici petog razreda) više koriste usmeravanje na problem i traženje socijalne podrške od starijih ispitanika (učenika osmog razreda), dok stariji učenici više koriste eksternalizovanje. Rezultati dobijeni u ovom istraživanju pokazuju da postoje značajne razlike u izboru strategija suočavanja sa vršnjačkim nasiljem s obzirom na pol učenika, uzrast i ulogu koju imaju u situacijama vršnjačkog nasilja.

U cilju boljeg razumevanja procesa suočavanja sa vršnjačkim nasiljem, u budućim istraživanjima bi trebalo ispitati odnose između osobina ličnosti, različitih sredinskih faktora i izbora strategija suočavanja, a i uključiti longitudinalna istraživanja koja bi dala uvid u dinamiku suočavanja s vršnjačkim nasiljem. Rezultati istraživanja sugerišu da bi kod učenika osnovne škole trebalo podsticati strategije usmeravanja na problem, a smanjiti korišćenje strategija internalizovanja i eksternalizovanja, što je moguće ostvariti kroz interaktivne radionice na nivou razreda.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, strategije suočavanja, učenici osnovnih škola

ŠKOLSKI USPEH KOD DECE SA PONAŠANJIMA KARAKTERISTIČNIM ZA HIPERKINETSKI POREMEĆAJ

Milica Stanisavljević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | milicas92@gmail.com

Marina Obrenović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Ivan Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

U poslednjih nekoliko decenija, možemo videti porast broja dece sa hiperkinetičkim poremećajem. Jedan od mnogih problema sa kojima se ova deca suočavaju je i niže školsko postignuće, uprkos prosečnoj inteligenciji. Ove rane poteškoće u obrazovanju često dovode do toga da ova deca u odraslom dobu imaju niži nivo obrazovanja i manje su uspešna u svojim zanimanjima. Niži školski uspeh može biti rezultat loše pažnje, loše organizacije vremena i nedovoljno razvijenih veština učenja. Nisko školsko postignuće često može imati negativni uticaj na odnos sa roditeljima, nastavnicima i vršnjacima. Ova negativna iskustva doprinose lošem samopouzdanju i emocionalnim poteškoćama. U ovom radu, bavili smo se ispitivanjem razlika u školskom postignuću između dece koja pokazuju ponašanja karakteristična za hiperkinetički poremećaj i dece koja ne ispoljavaju probleme u održavanju pažnje i hiperaktivnosti. Uzorak se sastojao od 800 učenika trećeg i četvrtog razreda osnovnih škola. Procena ponašanja dece je merena 18-ajtemskom skalom IVJER-a, a procenjivači su bili učitelji i učiteljice. Školsko postignuće merili smo prosečnom ocenom na kraju godine. Očekivali smo da će se pojaviti razlike u odnosu na to da li dete ima ponašanja karakteristična samo za poremećaj pažnje, samo za hiperaktivnost, kombinaciju ta dva, ili da nema ponašanja koja su karakteristična za ovaj poremećaj. Rezultati su pokazali da postoji značajna razlika u u školskom postignuću između dece koja pokazuju ponašanja karakteristična za hiperkinetički poremećaj i dece koja ne pokazuju takva ponašanja, tj. da deca koja pokazuju ovakva ponašanja imaju niži školski uspeh ($U=36025.0$, $p \leq .001$). Kada pogledamo razlike po podtipu hiperkinetičkog poremećaja, vidimo da su deca koja imaju ponašanja karakteristična za mešoviti i pretežno nepažljivi tip imaju niže školsko postignuće nego deca koja imaju ponašanja karakteristična za pretežno hiperaktivni tip i deca koja nemaju ponašanja za hiperkinetički poremećaj ($\chi^2=192.62$, $p \leq .001$). S obzirom na to, da deca veliki deo svog detinjstva provode u školi, školsko postignuće utiče na različite aspekte njihovog života, kao što je odnos sa vršnjacima i roditeljima, njihovo samopoštovanje i njihovu akademsku i profesionalnu budućnost. Naši rezultati ukazuju na to da nije hiperaktivnost, već problem pažnje, ono što doprinosi nižem školskom uspehu.

Ključne reči: hiperkinetički poremećaj, školsko postignuće, hiperaktivnost, pažnja

UTICAJ INTERPERSONALNIH STILOVA RODITELJA I MOTIVACIONIH STILOVA NASTAVNIKA NA SAMOPOŠTOVANJE ADOLESCENATA²

Dušana Šakan

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić | dusanasarcevic@gmail.com

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju uticaji interpersonalnih stilova roditelja i motivacionih stilova nastavnika, zasnovanih na Teoriji samoodređenja, na izgradnju samopoštovanja adolescenata. U istraživanje je uključeno 535 mladih (59,8% devojaka) uzrasta od 16 do 19 godina. Primenjeni su sledeći merni instrumenti: Upitnik interpersonalnih ponašanja roditelja koji meri: Podršku autonomiji od strane majke/oca ($\alpha = .73/.74$), Podršku strukturi od strane majke/oca ($\alpha = .63/.63$), Podršku povezanosti od strane majke/oca ($\alpha = .69/.77$), Osujećenje autonomije od strane majke/oca ($\alpha = .76/.73$), Osujećenje strukture od strane majke/oca ($\alpha = .71/.74$) i Osujećenje povezanosti od strane majke/oca ($\alpha = .63/.68$); Upitnik motivacionih stilova nastavnika koji sadrži sledeće dimenzije: Podršku autonomiji ($\alpha = .81$), Podršku strukturi ($\alpha = .84$) i Podršku povezanosti ($\alpha = .86$); i Rosenbergova skala samopoštovanja koja meri jedan opšti faktor samopoštovanja ($\alpha = .87$). Radi predviđanja samopoštovanja, sprovedena je multipla hijerarhijska regresiona analiza na ukupnom uzorku, a potom je ponovljena na muškom i ženskom poduzorku ispitanika. U statusu kriterijuma bila je ukupna mera samopoštovanja, prediktori u prvom bloku bile su sociodemografske karakteristike (obrazovanje roditelja, radni status roditelja), u drugom bloku stilovi roditeljstva, a u treći blok prediktora uključeni su motivacioni stilovi nastavnika. Na ukupnom uzorku značajni prediktori samopoštovanja su radni status oca ($\beta = .09$), Podrška strukturi od strane majke ($\beta = .21$) i Podrška autonomiji od strane oca ($\beta = .19$). Na poduzorku momaka, statistički je značajan samo prediktor Osujećenje povezanosti od strane oca ($\beta = -.38$). Na poduzorku devojaka statistički značajni prediktori samopoštovanja su Podrška strukturi od strane majke ($\beta = .29$), Podrška autonomiji od strane oca ($\beta = .27$) i Podrška autonomiji od strane nastavnika ($\beta = -.27$). Nalazi ukazuju da su uticaji roditelja i nastavnika značajni u predviđanju samopoštovanja, ali da nisu značajne sve dimenzije interpersonalnih stilova roditelja niti sve dimenzije motivacionih stilova nastavnika, kao i da postoje različiti efekti procenjivanih uticaja na samopoštovanje kod adolescenata različitog pola. Rezultati doprinose boljem razumevanju uticaja roditelja i nastavnika na razvoj samopoštovanja mladih, kao i saznanjima korisnim za praktičan savetodavni rad.

² U okviru projekta *Proaktivno ponašanje mladih kao osnova društvenog integriteta i prosperiteta* br. 142-451-3555/2017 koji finansira Pokrajinski sekretarijat za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost Autonomne pokrajine Vojvodine.

PSIHOLOŠKI PROFIL NASILNIKA U SREDNJOJ ŠKOLI NA OSNOVU TESTA PIE-JRS

Branimir Vukčević

Ugostiteljsko-turistička škola sa domom učenika Vrnjačka Banja | branivuk@mts.rs

U ovom radu prikazano je kvalitativno istraživanje u kojem je upotrebljena evidencija rada psihologa sa učenicima Ugostiteljsko-turističke škole sa domom učenika Vrnjačka Banja u periodu od školske 2011/2012. do školske 2015/2016. godine. Cilj istraživanja je bio otkriti zajedničke osobine učenika koji su bili skloni nasilju, na osnovu ispitivanja testom koji se zove Indeks emocionalnog profila, autori ovog testa su Plučik i Kelerman. Verzija ovog instrumenta, koja je korišćena u radu sa učenicima, objavljena je pod nazivom: Profil indeks emocija, jugoslovenska revizija i standardizacija (PIE-JRS). Hipoteza je bila da će svi učenici skloni nasilju imati sledeću kombinaciju dimenzija na testu PIE-JRS: agresiju i orijentaciju iznad 60-og, a inkorporaciju ispod 40-og percentila. Hipoteza je u skladu sa Plučikovom psihoevolucionom teorijom emocija, a postavljena je na osnovu priručnika za test PIE-JRS (autor je Petar Kostić), gde je navedeno da takva kombinacija navedenih dimenzija ukazuje na psihopatska svojstva ispitanika. Sklonost prema nasilju određena je na sledeći način: 1) učenik je najmanje jednom fizički napao drugu osobu, što je na njenom telu ostavilo vidljive tragove (modrice, ogrebotine i sl.); 2) učenik je zbog ometanja nastave udaljavao sa časova najmanje kod tri nastavnika. Pregledom evidencije psihologa, od svih učenika koji su u pomenutom periodu bili testirani testom PIE-JRS (64 učenika, od 14 do 19 godina, prosečnog uzrasta 16,2 godina, 42 muškog i 22 ženskog pola), izdvojeno je 13 učenika koji su ispunili navedene kriterijume za sklonost prema nasilju (prosečan uzrast 16,7 godina, 9 muškog i 4 ženskog pola). Svih 13 ispitanika je na testu PIE-JRS ostvarilo rezultat veći od 60-og percentila na dimenzijama agresije, orijentacije i odbacivanja; s druge strane, svi imaju ispod 40-og percentila dimenzije zaštite i istraživanja. Od tih 13 ispitanika, devetoro je imalo inkorporaciju ispod 40-og percentila, te je kod njih hipoteza potvrđena. Neki zajednički elementi interpretacije navedenih dimenzija u psihološkim profilima svih 13 nasilnih učenika, a koji su dobijeni upotrebom priručnika za test PIE-JRS i o kojima se diskutuje u ovom radu, odnose se na: 1) iskustvo da se nasiljem mogu potčiniti drugi, 2) sklonost nipodaštavanju drugih ljudi, 3) slabu samokontrolu trenutnih impulsa, 4) nedostatak dovoljne brige za svoj razvoj, 5) slabost u sferi planiranja i organizacije ponašanja.

Ključne reči: nasilnik u školi, test PIE-JRS, srednja škola

OSOBINE LIČNOSTI PEN I VP+2 MODELA I SAMOEFIKASNOST SREDNJOŠKOLACA

Danica Vukić

Tehnička škola „15.maj“ | danica.vukic@yahoo.com

Maja Stanojević Ristić

majastanojevic25@gmail.com

U radu je prikazano istraživanje usmereno na ispitivanje relacija između osobina ličnosti i dimenzija samoefikasnosti. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 111 učenika četvrte godine srednje tehničke škole u Prokuplju. Na uzorku su primenjeni Ajzenkov upitnik ličnosti (EPQ), skraćena verzija upitnika Velikih pet plus dva (VP+2) i Upitnik samoefikasnosti za decu (SEQ-C). Relacije su ispitane primenom multiple regresione analize, gde su kriterijumi bili skorovi na dimenzijama samoefikasnosti, a prediktori skorovi na dimenzijama ličnosti PEN i VP+2 modela. Rezultati su pokazali da su osobine ličnosti oba modela statistički značajni prediktori dimenzija samoefikasnosti. Dobijeno je da su dimenzije Ekstraverzije iz PEN modela ($\beta=0,559$; $p<0,001$) i Ekstraverzije iz VP+2 modela ($\beta=0,488$; $p<0,001$) značajni prediktori Socijalne samoefikasnosti. Savesnost iz VP+2 modela ($\beta=0,388$; $p<0,01$) je značajni prediktor Akademske samoefikasnosti. Utvrđeno je da su dimenzije Ekstraverzije ($\beta=0,328$; $p<0,001$) i Neuroticizma iz PEN modela ($\beta=-0,297$; $p<0,01$), kao i Neuroticizam ($\beta=-0,225$; $p<0,05$) i Negativna valenca iz VP+2 modela ($\beta=0,253$; $p<0,05$) značajni prediktori Emocionalne samoefikasnosti. Statistički značajni prediktori Opšte samoefikasnosti su dimenzije Ekstraverzije ($\beta=0,398$; $p<0,001$) i Neuroticizma iz PEN modela ($\beta=-0,197$; $p<0,05$), kao i Ekstraverzija iz VP+2 modela ($\beta=0,290$; $p<0,01$). Procenat varijanse koji objašnjavaju osobine ličnosti PEN modela najveći je za dimenziju Opšte samoefikasnosti (35,3%), dok je procenat varijanse koji objašnjavaju osobine ličnosti VP+2 modela najveći za dimenziju Socijalne samoefikasnosti (51,3%). Rezultati su u skladu sa istraživanjima odnosa osobina ličnosti i dimenzija samoefikasnosti i upućuju na bolju prediktivnu moć VP+2 modela.

Ključne reči: osobine ličnosti, dimenzije samoefikasnosti, multipla regresiona analiza.

STAVOVI O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA I OPŠTA SAMOEFIKASNOST KAO PREDIKTORI SAMOPOŠTOVANJA STUDENATA³

Jelisaveta Todorović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu | jelisaveta.todorovic@filfak.ni.ac.rs

Ivana Janković

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu | ivana.jankovic@filfak.ni.ac.rs

Samopoštovanje je evaluativni deo slike o sebi koji se izražava u pozitivnim i negativnim osećanjima prema sebi samom i ukazuje na stepen u kome osoba veruje za sebe da je značajna i vredna. Na doživljaj samopoštovanja mogu uticati mnogobrojni faktori. U ovom radu želeli smo da ispitamo u kojoj meri se, na osnovu stavova o ravnopravnosti polova i opšte samoefikasnosti, može predvideti doživljaj samopoštovanja studenata.

Stavovi o ravnopravnosti polova mogu se očitavati u brojnim područjima života, u interpersonalnom životu, u braku, odnosima roditelja i dece, u području zapošljavanja i obrazovanja. Osobe mogu imati egalitarnije ili tradicionalnije stavove u pogledu angažovanja muškaraca i žena u različitim životnim područjima.

Opšta samoefikasnost se određuje kao procena vlastite uspešnosti u sprovođenju aktivnosti koje treba da dovedu do ostvarenja određenog cilja, kao i osećaj lične efikasnosti u suočavanju sa različitim životnim situacijama.

Uzorak za ispitivanje postavljenog cilja činili su studenti Filozofskog fakulteta u Nišu. Ukupno 208 ispitanika, 183 devojke i 25 muškaraca. Od instrumenata korišćena je skala globalnog samopoštovanja, skala opšte samoefikasnosti i skala stavova o ravnopravnosti polova koja sadrži nekoliko subskala (roditeljskih uloga, socijalno-interpersonalno-heteroseksualnih uloga, profesionalnih, bračnih i obrazovnih uloga). Kao metod korišćena je standardna višestruka regresija.

Rezultati pokazuju da samopoštovanje pozitivno i statistički značajno korelira sa opštom samoefikasnošću ($r=.567$, $p<.000$), i sa stavovima u pogledu roditeljskih uloga ($r=.202$, $p<.002$). Primenjena regresiona analiza pokazuje da ispitivane prediktivne varijable objašnjavaju 31.8 % varijanse samopoštovanja ($R=.578$, $R^2=.318$, $p<.000$), a da je opšta samoefikasnost jedini statistički značajan prediktor samopoštovanja ($\beta = .539$, $p < .000$).

Iz dobijenih podataka se može zaključiti da će pozitivna slika o sebi zavisiti od procene vlastite uspešnosti u ostvarivanju postavljenih ciljeva, kao i od procene efikasnosti u suočavanju sa različitim životnim situacijama. Sa druge strane, samopoštovanje neće zavisiti od usvojenih stavova o ravnopravnosti polova, bez obzira da li su oni egalitarni ili tradicionalni. S obzirom na to, da postoji neravnomerna polna raspodela uzorka u korist devojaka, tumačenje dobijenih rezultata se u mnogo većoj meri odnosi na studentkinje.

Ključne reči: samopoštovanje, samoefikasnost, stavovi, ravnopravnost, studenti

³ Rad je nastao u okviru projekta 179002 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

ODNOS ALEKSITIMIJE SA PSIHOLOŠKIM DISTRESOM I POZITIVNIM I NEGATIVNIM AFEKTOM U STUDENTKOJ POPULACIJI

Anđela Cmiljanić

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet | anheless@yahoo.com

Nikola Rokvić

Univerzitet u Novom Sadu, Medicinski fakultet Novi Sad | nikola.rokvic@mf.uns.ac.rs

Vesna Gavrilov Jerković

Univerzitet u Novom Sadu, Medicinski fakultet Novi Sad | vesnagavrilov@ff.uns.ac.rs

Aleksitimija predstavlja nemogućnost individue da prepozna, kako sopstvena, tako i tuđa osećanja kao i da predoči okolini svoja emotivna stanja. Na kognitivnom nivou uočava se umanjena sposobnost maštanja, praktičan odnosno konkretan stil mišljenja, dok se na afektivnom nivou manifestuje umanjenom sposobnošću osveščivanja emocija. Dosadašnja istrživanja su pokazala da su osobe koje ispoljavaju poteškoće kognitivne reprezentacije i obrade afektivnih stanja pod većim rizikom da imaju niže vrednosti subjektivnog blagostanja i viši distres. Cilj ovog istraživanja je utvrditi postojanje ovog fenomena na studentskoj populaciji. Ovim istraživanjem dajemo doprinos razumevanju aleksitimije u kontekstu našeg kulturološkog područja.

Uzorak je sakupljen putem ankete koja je cirkulisala društvenim mrežama. Korišćen je DASS-21 upitnik za procenu psihološkog distresa, PANAS-X upitnik za procenu pozitivnog i negativnog afekta, i TAS-20 upitnik za procenu aleksitimije. TAS-20 upitnik sastoji se od tri subskale koje su imenovane kao faktor 1 (predstavlja sposobnost identifikacije osećanja), faktor 2 (predstavlja poteškoće pri opisivanju osećanja), faktor 3 (predstavlja sklonost ramišljanju orijentisano ka napolje).

Uzorak se sastojao 168 ispitanika, 131 (78%) ženskog pola, prosečne starosti 22.14 (SD=2.89) godina. Unutrašnja stabilnost skala ima zadovoljavajuće vrednosti Krombahove alfe (od .775 do .895), osim faktora 3 gde je vrednost očekivano niska (.457). Dok su srednje vrednosti faktora 2, faktora 3 i ukupnog skora TAS-20 upitnika približne uspostavljenim normama, vrednosti faktora 1 su u našem uzorku povišene označavajući umanjenu sposobnost identifikacije osećanja. Očekivani viši nivoi aleksitimije kod muške populacije nisu detektovani na našem uzorku. Ukupan skor TAS-20 upitnika pozitivno korelira sa faktorima psihološkog distresa (depresivnost $r=.51$; anksioznost $r=.49$; stres $r=.58$) i negativnim afektom ($r=.56$) i negativno sa pozitivnim afektom ($r=-.33$). Faktor 1 naj snažnije korelira sa distresom i negativnim afektom. Prilikom formiranja regresionih modela nezavisne promeljive bile su TAS-20 skor, faktori 1 i 2, a faktor 3 je izostavljen zbog nepovoljnih psihometrijskih karakteristika. Ovakavi modeli objašnjavaju 10.6% varijanse pozitivnog afekta, 39.2% varijanse negativnog afekta, kao i 28.7% varijanse depresivnosti, 24.8% varijanse anksioznosti i 40.3% varijanse stresa merenih DASS-21 upitnikom, koji su tretirani kao zavisne varijable.

Na osnovu rezultata se može zaključiti da su nivoi aleksitimije na našem uzorku studentske populacije unutar referentnih vrednosti, mada je faktor 1 (identifikacija osećanja) blago povišen. Step en aleksitimije objašnjava veći deo varijanse negativnog afekta u odnosu na pozitivan. Od faktora psihološkog distresa merenog DASS-21 varijansa stresa je najviše objašnjena aleksitimijom.

Ključne reči: aleksitimija, distres, afektivitet

OSOBINE LIČNOSTI, INTELIGENCIJA I MOTIV POSTIGNUĆA KAO FAKTORI AKADEMSKE USPEŠNOSTI KOD GIMNAZIJALACA I STUDENATA

Gordana Digić

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet | gordana.djigic@filfak.ni.ac.rs

Aleksandra Kostić

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet | aleksandrakostic@live.com

Jedno od osnovnih pitanja psihologije obrazovanja tiče se faktora akademske uspešnosti. U ovom istraživanju ispituje se grupa psiholoških faktora akademske uspešnosti, i to onih koji pripadaju domenu sposobnosti, motivacije i ličnosti učenika. Ispitivane su osobine ličnosti definisane modelom Velikih pet plus dva, opšta inteligencija shvaćena u skladu sa Spirmanovim razumevanjem G faktora, i motiv postignuća kao višedimenzionalni konstrukt formulisan u skladu sa MekKlilendovom teorijom postignuća. Ove varijable ispitivane su kao prediktori akademske uspešnosti kod gimnazijalaca i studenata, sa namerom da se utvrdi i da li se izdvajaju specifični sklopovi pojedinačnih prediktora koji doprinose predviđanju uspeha kod ovih dveju grupa. Uzorak čini 200 ispitanika (100 studenata i 100 učenika gimnazije). Osobine ličnosti su ispitivane upitnikom Velikih pet plus dva VP+2, inteligencija Ravenovim progresivnim matricama, a motiv postignuća skalom MOP 2002. Na uzorku u celini se iz testiranih modela predviđanja školskog uspeha, kao značajni prediktori sa približno jednakim pojedinačnim doprinosima, izdvajaju dimenzije ličnosti Ekstraverzija ($\beta = -.19$, $p < .04$) i Savesnost ($\beta = .19$, $p < .03$), inteligencija ($\beta = .17$, $p < .01$) i dimenzija motiva postignuća Istrajnost ($\beta = .19$, $p < .04$). Kada je reč o poduzorcima, i kod srednjoškolaca i kod studenata osobine ličnosti (ali različite) imaju značajno učešće u predviđanju akademske uspešnosti. Kod srednjoškolaca izraženija Savesnost najznačajnije doprinosi predviđanju boljeg školskog uspeha ($\beta = .50$, $p < .00$), a značajan doprinos ima i dimenzija motiva postignuća Istrajnost ($\beta = .36$, $p < .00$), dok kod studenata boljoj akademskoj uspešnosti doprinosi manje izražena Ekstraverzija ($\beta = -.37$, $p < .01$). Zanimljiv je nalaz da se inteligencija izdvaja kao značajan faktor akademske uspešnosti samo kod studenata ($\beta = .39$, $p < .00$). Ove specifičnosti se mogu dovesti u vezu sa razlikama u kriterijumima ocenjivanja i zahtevima na koje treba da odgovore učenici i studenti. Studenti treba da odgovore na kompleksnije zahteve u učenju, pa uspehu studenata doprinose kako njihovi intelektualni kapaciteti, tako i njihova nezavisnost i manje izražena težnja ka traženju uzbuđenja i druženju. S druge strane, nalaz da u srednjoj školi bolji uspeh ostvaruju odgovorni i uporni učenici, a da se razlike u školskoj uspešnosti ne mogu objasniti razlikama u nivou intelektualnog funkcionisanja, sugerise potrebu da se preispitaju kriterijumi na osnovu kojih nastavnici ocenjuju učenike visokim ocenama.

Ključne reči: akademska uspešnost, osobine ličnosti, inteligencija, motiv postignuća, učenici, studenti

USMENA SAOPŠTENJA: MENTALNO ZDRAVLJE

STRATEGIJE PREVLADAVANJA ISPITNOG STRESA KOD STUDENATA: KONSTRUKCIJA UPITNIKA

Lalević Nina, Čolović Bojana, Čabarkapa Milanko

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet – Odeljenje za psihologiju

Stres i prevladavanje stresa kod studentske populacije, u našoj sredini, nije dovoljno proučena tema. Kada je reč o izvorima stresa kod studenata, najčešće se govori o ispitnom stresu. Zbog toga smo konstruisali Upitnik prevladavanja ispitnog stresa (*UPIS*) i sprovedi pilot studiju na uzorku od 72 studenta svih godina studija na fakultetima društvenog i prirodnog usmerenja Univerziteta u Beogradu. Cilj konstrukcije Upitnika i planiranog istraživanja predstavlja proširivanje mogućnosti registrovanja repertoara strategija prevladavanja ispitnog stresa, kao i doprinos metodologiji u ovoj oblasti. Ispitivanje je sprovedeno na prigodnom uzorku ispitanika koji je ujednačen na kontrolnim varijablama. Upitnik je obuhvatao 34 stavke i dva otvorena pitanja data na kraju Upitnika, pri čemu su ispitanici na tvrdnje odgovarali koristeći petostepenu skalu Likertovog tipa. Podaci su prikupljeni u periodu od kraja februara do početka marta 2018. godine. Statističkom obradom podataka dobijena je *veoma dobra* pouzdanost *UPIS*-a (0.86), kada se isključi 9 ajtema nezadovoljavajućih metrijskih karakteristika. Novinu predstavlja drugačije konceptualno kategorisanje strategija prevladavanja, gde se nedostatak razmatranja razloga ispitnog neuspeha, odustajanje od učenja i iracionalno odlaganje ispunjavanja fakultetskih obaveza posmatraju kao maladaptivne strategije prevladavanja stresa. Ove strategije klasifikovane su u grupe *Izbegavanje* i *Prokrastinacija*, dok su strategije koje se odnose na poznate kategorije definisane kao *Fokus na rešavanju problema* i *Fokus na emocijama* takođe obuhvaćene Upitnikom preko strategija koje podrazumevaju aktivno traženje saveta/socijalne podrške i dodatno ulaganje napora i s druge strane, ruminaciju i pasivnu reakciju u susretu s teškoćama. Konfirmatorna i klaster analiza varijabli potvrdile su postojanje 4 kategorije strategija prevladavanja koje su pokrivene sa 25 ajtema upitnika. Planirana je dalja provera i validacija upitnika na uzorku od 200 ispitanika. Značaj istraživanja ogleda se u konstrukciji i primeni Upitnika prevladavanja ispitnog stresa koji može poslužiti kao osnova za sagledavanje potencijalnog studijskog neuspeha, jačanje individualnih resursa za suočavanje sa ispitnim stresom i podučavanje studenata o optimalnim načinima prevladavanja stresa kroz savetovanje i radionice.

Ključne reči: stres, strategije prevladavanja stresa, studenti, prokrastinacija

USAMLJENOST, AFEKTIVNA VEZANOST I PERCEPCIJA SOCIJALNE PODRŠKE KOD STUDENATA

Marijana Milojković

Filozofski fakultet u Nišu | milojkovic.marijana994@gmail.com

Nevena Milićević

Filozofski fakultet u Nišu | n.milicevic94@gmail.com

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost između usamljenosti posmatrane kroz tri aspekta (romantična, porodična i socijalna) i dimenzija koje leže u osnovi obrazaca afektivne vezanosti (slika o sebi i slika o drugima) kod studenata, kao i ispitati da li postoji povezanost ove dve varijable sa izraženošću percipirane socijalne podrške. Pored toga, ispitati smo da li je pripadnost određenom obrascu afektivne vezanosti statistički značajan prediktor tri tipa usamljenosti i percipirane socijalne podrške. Usamljenost je u ovom istraživanju posmatrana kroz okvire nove trodelne teorije koju su predložili Di Tommaso i Spinner i razvili meru za ocenjivanje usamljenosti u tri domena: porodični, društveni i romantični. U istraživanju je korišćena Skala socijalne i emocionalne usamljenosti za odrasle (Di Tommaso, Brannen & Best, 2004), Skala za procenu afektivne vezanosti (Griffin & Bartholomew, 1994a) i Skala za procenu socijalne podrške (Cohen & Hoberman, 1983). Uzorak je prigodan i činilo ga je 150 ispitanika oba pola ($M=64$, $\bar{Z}=86$). Prosečna starost ispitanika iznosi 23.37, $SD=2.70$. Broj ispitanika koji su u trenutku ispitivanja bili u partnerskoj vezi je 86, a onih koji nisu 64. Podaci su obrađivani metodom linearne korelacije kao i linearnom regresionom analizom. Rezultati pokazuju da žene u većoj meri percipiraju dostupne resurse socijalne podrške, a muški ispitanici su usamljeniji od žena u socijalnom i porodičnom aspektu, što je u skladu sa polnim razlikama u procesu socijalizacije. Ispitanici koji su u trenutku ispitivanja bili u vezi izrazili su romantičnu usamljenost u manjoj meri u odnosu na ispitanike koji nisu u vezi. Ovakvi rezultati su očekivani s obzirom na to da je glavni uzročnik romantične usamljenosti nedostatak značajne osobe sa kojom bi se mogao uspostaviti blizak odnos. Ispitanici koji imaju pozitivniji model sebe u manjoj meri su izrazili sva tri tipa usamljenosti ($p < .001$), što se može objasniti njihovim slikom o sebi kao bića vrednih ljubavi i pažnje, otvorenih za interakciju sa drugim ljudima. Na osnovu modela sebe može se predvideti izraženost romantične ($\beta=-.350$, $p=.000$), porodične ($\beta=-.484$, $p=.000$) i socijalne ($\beta=-.444$, $p=.000$) usamljenosti. Izraženost percipirane socijalne podrške može se predvideti na osnovu modela drugih ($\beta=-.669$, $p=.000$), koji se odnosi na pretpostavke osobe o tome kolika je mogućnost da značajni drugi budu dostupni i da odgovore ukoliko od njih potražimo podršku. Postoji korelacija između percipirane socijalne podrške među ispitanicima koji pripadaju različitim obrascima afektivne vezanosti ($p < .001$). Ovo istraživanje pokazuje da se na osnovu stilova afektivne vezanosti u bliskim vezama kod studenata može predvideti izraženost tri tipa usamljenosti i percepcija socijalne podrške.

Ključne reči: afektivna vezanost, usamljenost, socijalna podrška

LOKUS KONTROLE I LJUBAVNI STILOVI KAO PREDIKTORI STRAHA OD GUBITKA PARTNERA KOD DEVOJAKA U STABILNIM VEZAMA

Nikola Goljović

Filozofski fakultet u Nišu, departman za psihologiju | nikolagoljovic@gmail.com

Pojava faktora koji mogu da ugroze ljubavnu vezu može izazvati određeni stepen anksioznosti, u zavisnosti od različitosti stavova koje osoba ima o romantičnoj ljubavi i od toga koliko su njeni stavovi usmereni na održavanje trajnih i stabilnih odnosa. Kada se javi problem, kod devojaka zadovoljnim svojim vezama, javljaju se atribucije koje za cilj imaju umanjivanje značaja negativnih događaja, pripisujući ih tako spoljašnjim, nestabilnim i specifičnim uzrocima.

Cilj rada jeste ispitati da li se strah od gubitka partnera može predvideti na osnovu lokusa kontrole i ljubavnih stilova. Uzorak čine 153 ispitanice, starosti od 18-30 ($AS=24,09$; $SD=3,5$), koje su u vezi najmanje godinu dana (78,4% duže od dve godine). Instrumenti korišćeni u istraživanju su skala iz upitnika UPIPAV2 –Strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti (modifikovana tako da se odnosi na strah od gubitka partnera umesto bliske osobe uopšte), Skala eksternalnosti (spoljašnji lokus kontrole) i Skala ljubavnih stavova (meri stavove o ljubavnoj vezi grupisane u 6 ljubavnih stilova: eros, ludus, stogre, pragma, mania i agape). Sprovedena je multipla hijerarhijska regresiona analiza sa dva seta prediktora.

Prvi set prediktora sa dimenzijom eksternalnosti ($R^2=0,186$; $F(1,151)=34,443$; $p<0,00$) ostvaruje statistički značajan doprinos u predikciji straha od gubitka partnera, kao spoljašnje baze sigurnosti ($\beta=0,431$; $p<0,00$). Drugi set prediktora čini 6 ljubavnih stilova ($\Delta R^2=0,353$; $F(7,145)=24,170$; $p<0,00$) koji značajno doprinose prediktivnom modelu, tako da oba seta prediktora ukupno objašnjavaju 53,8% varijanse. Eksternalnost ostaje značajan prediktor ($\beta=0,227$; $p<0,00$), sa nešto manjim prediktivnim koeficijentom, dok su ostali značajni prediktori stilovi Eros ($\beta=0,166$; $p<0,01$), Mania ($\beta=0,302$; $p<0,00$) i Agape ($\beta=0,366$; $p<0,00$). U istraživanje su uključene ispitanice koje su na pitanju subjektivne procene zadovoljstva trenutnom vezom odgovorile dajući najmanje ocenu tri, na Likertovoj skali od sedam stupnjeva (Min=3; Max=7; $AS=5,87$).

Rezultati pokazuju da je romantična komponenta ljubavnih veza, koja je prisutna u sva tri izdvojena stila ljubavi (kao erotska, kao opsesivna i kao požrtvovana), povezana sa strahom od gubitka partnera, odnosno raskidom veze. Pripadnice ovih stilova posebno ulažu u trajnost veze, doduše na različite načine, ali zajednička im je težnja ka trajnom i stabilnom odnosu. Shodno nalazima drugih istraživanja, kada su u pitanju problemi koji se javljaju u stabilnim vezama, ispitanice su usmerene na spoljašnje atribucije, a što se potvrdilo i u ovom istraživanju. Dakle, ispitanice koje su usmerene na održavanje trajnog bliskog partnerskog odnosa biće sklonije pripisivanju uzroka spoljašnjim ponašanjima i dešavanjima, sa ciljem njegove zaštite.

Ključne reči: eksternalnost, ljubavni stilovi, ljubavni stavovi, strah od raskida veze, strah od gubitka partnera

ULOGA STILOVA HUMORA U RELACIJI IZMEĐU NEGATIVNIH ŽIVOTNIH DOGAĐAJA I ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM

Sonja Ivković

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | somentality@gmail.com

Veljko Jovanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | j.veljko@yahoo.com

Dosadašnja istraživanja su dala nedosledne rezultate o ulozi humora u subjektivnom blagostanju, kao i o značaju humora kao strategije suočavanja sa stresom. Jedan od razloga ove nedoslednosti može se naći u činjenici što se u istraživanjima retko uzima u obzir razlika između adaptivnih i maladaptivnih formi humora. U oblasti istraživanja humora, izdvojena su četiri stila humora, od kojih se dva smatraju adaptivnima (afilijativni i samopomažući), a dva maladaptivnima (agresivni i samoporažavajući stil). Osnovni cilj ovog istraživanja bio je da se proverí da li stilovi humora utiču na povezanost između broja negativnih životnih događaja i zadovoljstva životom.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku srednjoškolaca (357 devojaka i 172 mladića). Prosečna starost uzorka iznosi 17.36 (SD = .64). Od instrumenata korišćeni su: Humor Styles Questionnaire za procenu stilova humora, Satisfaction with Life Scale za procenu zadovoljstva životom, i Serbian Life Events Check-List-Adolescent Form za procenu broja negativnih životnih događaja.

Za proveru pretpostavki o uticaju adaptivnih i maladaptivnih stilova humora u relaciju između životnih događaja i zadovoljstva životom, korišćena je hijerarhijska regresiona analiza. Uvidom u interaktivne efekte u objašnjenju kriterijumskih varijabli utvrđeno je da samo samopomažući stil predstavlja značajan moderator ($\beta = .12$, $p < .05$) veze između broja negativnih životnih događaja i zadovoljstva životom. Ostali stilovi humora ne menjaju relaciju između broja negativnih životnih događaja i zadovoljstva životom.

Dobijeni rezultati predstavljaju dodatnu potvrdu dosadašnjih nalaza u ovoj oblasti i sugerišu da pojedinci, koji nastoje da apsurdne stvari shvate na šaljiv način i umeju da se šale na račun sopstvene nevolje, u slučaju prisustva negativnih životnih događaja, izveštavaju o višem stepenu zadovoljstva životom.

Ključne reči: stilovi humora, moderator, subjektivno blagostanje

IZRAŽENOST SUBJEKTIVNOG BLAGOSTANJA KOD ISPITANIKA RAZLIČITOG MATERIJALNOG STATUSA

Miljan Jović

Filozofski fakultet u Nišu | jmiljan.me@gmail.com

Ana Jovančević

Filozofski fakultet u Nišu | jutarnjakafa15@gmail.com

Cilj ovog istraživanja bilo je pronalaženje odgovora na pitanje da li postoje statistički značajne razlike u izraženosti subjektivnog blagostanja kod ispitanika različitog materijalnog statusa. Edvard Diner je subjektivno blagostanje definisao kao „afektivnu i kognitivnu evaluaciju života“ i ona se sastoji iz dve komponente, to su: Afektivna (kratkoročna) komponenta, koju čine pozitivan afekat i nizak nivo negativnog afekta i Kognitivna (dugoročna) komponenta, koja se odnosi na globalnu procenu osobe o njenom zadovoljstvu životom. Afektivna komponenta subjektivnog blagostanja operacionalizovana je upitnikom PANAS, dok je kognitivna komponenta operacionalizovana putem Skale zadovoljstva životom (SWLS). Materijalni status meren je putem upitnika konstruisanog za potrebe istraživanja, koji meri tri kategorije materijalnog statusa: nizak materijalni status (ispitanici koji nemaju dovoljno materijalnih sredstava da zadovolje osnovne životne potrebe ili ih imaju taman toliko), srednji materijalni status (ispitanici koji bez problema mogu da zadovolje osnovne životne potrebe, a uz to mogu sebi da priušte i stvari poput letovanja/zimovanja, skromnog automobila i slično), i visok materijalni status (ispitanici koji osim navedenih stvari sebi mogu da priušte i egzotična putovanja, skupu garderobu, luksuzan automobil i slično). Uzorak je bio prigodan i činilo ga je 220 ispitanika oba pola (Muških=46), prosečne starosti 25,10 godina (u opsegu od 18 do 55 godina). Podaci su obrađivani putem analize varijanse (ANOVA). Kada je reč o kognitivnoj komponenti subjektivnog blagostanja, o zadovoljstvu životom, rezultati su pokazali da ispitanici koji spadaju u kategoriju „Nizak materijalni status“ imaju statistički značajno nižu izraženost zadovoljstva životom od ispitanika koji spadaju u kategoriju „Srednji materijalni status“ kao i od ispitanika iz kategorije „Visok materijalni status“ ($F=11,37$, $df=1$, $p<0,01$). Između ispitanika koji pripadaju srednjoj i visokoj kategoriji materijalnog statusa nema statistički značajnih razlika u izraženosti zadovoljstva životom.

Kada je reč o afektivnoj komponenti subjektivnog blagostanja, nema statistički značajnih razlika u izraženosti između ispitanika iz različitih kategorija materijalnog statusa. Ovi nalazi u skladu su sa Čiksentimihajijevom tvrdnjom da materijalna sredstva utiču na subjektivno blagostanje, ali samo onda kada ih nema dovoljno. S tim, što se u našem istraživanju, pokazalo da ovaj zaključak važi samo za kognitivnu komponentu subjektivnog blagostanja.

Ključne reči: subjektivno blagostanje, materijalni status, zadovoljstvo životom

JAČANJE REZILIJENTNOSTI ADOLESCENATA - STRATEGIJE I MODELI

Gordana Mijalković Stojiljković

Klinika za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu | gogo@sbb.rs

Adolescencija kao prelaz u odraslo doba zahteva opremljenost dobrim samoregulacionim veštinama, pozitivne odnose sa značajnim drugima i pozitivno verovanje u sebe - pod tim uslovima je rizik za loše ishode znatno niži. Stoga je bitno razvijati odgovarajuće strategije jačanja rezilijentnosti, kako bi se faktori rizika držali pod kontrolom. Preveniranje adolescentne psihopatologije zasniva se na istraživanjima rizika, kompetencije i rezilijentnosti, a klinička primena rezilijentnih procesa vodi ka modelu primarne prevencije koji predstavlja investiciju u budućnost društva. Građenje rezilijentnosti može se sagledati kao razvojni proces u kome se sa iskustvom u uspešnom prevazilaženju teškoća povećava samoeфикаsnost, samopouzdanje i sposobnosti da se utiče na sredinu. U radu će biti razmatrani ključni procesi i osnove na kojima se gradi rezilijentnost. U razvojno-dinamičkom pristupu jačanju rezilijentnosti izdvojila se teorija crta rezilijentnosti zasnovana na ideji o rezilijentnosti kao unutrašnjoj snazi, „samopotvrđujućoj tendenciji“ koja usmerava razvojni proces i samoevaluaciji kao krovnom konceptu rezilijentnosti adolescenata. Na osnovu istraživanja izdvojene su glavne strategije za jačanje rezilijentnosti: obezbeđivanje brige i podrške, uspostavljanje visokih očekivanja, mogućnosti za smislenu participaciju. Evaluacija programa zasnovana na pristupu baziranom na dokazima ukazala je na nekoliko efikasnih modela jačanja rezilijentnosti koje ćemo predstaviti (7C-model, LAC model, YOUTH). Biće diskutovana metodologija kreiranja programa baziranih na rezilijentnosti, principi intervencija i bitne komponente. Implikacije za praksu u domenu mentalnog zdravlja su efekti promene u načinu mišljenja i doživljavanju problema, i u aktiviranju ličnih kapaciteta pri nalaženju rešenja. Pomenute intervencije imaju terapijsko delovanje, jer omogućavaju opcije i promenu u odnosu na teškoće adolescenata.

Ključne reči: adolescencija, rezilijentnost, mentalno zdravlje

UTICAJ OBRAZOVANJA I MATERIJALNOG STATUSA NA MENTALNO ZDRAVLJE

Aleksandra Sitarević

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić | sicasanjasandra@hotmail.com

Aleksandra Anđelić

Fakultet tehničkih nauka | alekandraandjelic@gmail.com

Natalija Anđelić

Fakultet tehničkih nauka | alekandraandjelic@gmail.com

Jedno od najčešćih pitanja koje se postavlja u oblasti mentalnog zdravlja je: „Koja je granica između mentalnog zdravlja i mentalnih poremećaja?“ Najveći problem predstavlja što nema nedvosmislenih parametara, jasne statističke norme ili jedinstvenog modela psiholoških koncepata, koji obuhvataju sve šta bi mentalno zdravlje u životu trebalo da znači. Pod sigmoidnom kapom definicije su različite, zajedničko im je, da je mentalno zdravlje doživljaj u kome nema trpnje, koja prelazi granicu koja nas čini disfunkcionalnim – na poslu, u odnosima sa ljudima itd. Mentalno zdravlje uključuje odsustvo tradicionalnih znakova psihopatologije, kao što su simptomi anksioznosti i depresije, ali i prisustvo psiholoških markera psihološkog blagostanja kao što su radost i pozitivan pogled na život. Problem ovog istraživanja je utvrditi da li obrazovanje i materijalni status predstavljaju značajne korelate mentalnog zdravlja. Ranija istraživanja utvrdila su da su obrazovanje i materijalni status značajni korelati mentalnog zdravlja. Naime, različite studije pokazale su usaglašene rezultate, a to je, da je mentalno zdravlje niže kod ispitanika sa nižom stručnom spremom i nižim prihodima, odnosno materijalnim statusom.

Istraživanje je sprovedeno u periodu od juna do avgusta 2014. godine na uzorku opšte populacije. Istraživanjem je obuhvaćeno 358 ispitanika, od kojih su 163 muškarci, a 195 žene, starosti od 18 do 65 godina. Za procenu mentalnog zdravlja korišćen je Mental Health Inventory, autora Veit-a i Ware-a, konstruisanog 1983. godine, odnosno njegova adaptirana verzija koju su dobili Sitarević i saradnici 2018. godine. Nakon ovog istraživanja verzija upitnika MHI-38 za naše podneblje nazvana je UMZ-32.

Oprečno istraživanjima u drugim zemljama, materijalni status ispitanika ne generiše razlike u izraženosti mentalnog zdravlja i njegovih dimenzija ($p < .05$) na našem uzorku dok se stručna sprema pokazala kao značajan faktor generisanja razlika. Naime, ispitanici sa završenim fakultetom imali su više indikatore ukupnog Mentalnog zdravlja (MZ), što je u skladu sa sprovedenim istraživanjima. Dakle, utvrđeno je da je stručna sprema ispitanika značajan korelat mentalnog zdravlja, a da se materijalni status nije pokazao kao značajno povezan sa ispitivanim aspektima mentalnog zdravlja, kao ni sa skalom u celini.

Ključne reči: mentalno zdravlje, obrazovanje, materijalni status

POVEZANOST MENTALNOG BLAGOSTANJA I SOCIDEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE ADOLESCENATA

Aleksandar Stevanović,

student master akademskih studija prava, Pravni fakultet, Kosovska Mitrovica | stevanovica90@gmail.com

Darija Hafizović

student psihologije, Filozofski fakultet, Ksovska Mitrovica | hafi96@gmail.com

Veljko Martinović

diplomirani pravnik, Pravni fakultet Novi Sad | veljko.martinovic@yahoo.com

Problem istraživanja oslanja se na aktuelnu polemiku oko toga da li je blagostanje prvenstveno determinisano nekim stabilnim personalnim karakteristikama ili je determinisano sredinskim faktorima i životnim događajima. Osnovni predmet našeg istraživanja je povezanost mentalnog blagostanja i sociodemografskih karakteristika adolescenata. Cilj rada je da utvrdimo da li postoji povezanost između mentalnog blagostanja (socijalnog, emocionalnog i psihičkog) sa sociodemografskim karakteristikama adolescenata. Uzorkom je obuhvaćeno 138 učenika srednjih škola u Vranju, prosečne starosti $M=17.32$, $SD=0.59$. U istraživanju je korišćena Keyes-ova Skala kontinuum mentalnog zdravlja-druga forma, i sociodemografski upitnik sastavljen za potrebe istraživanja. Rezultati istraživanja pokazuju da sa subskalom mentalnog zdravlja, koja meri emocionalno blagostanje, postoji statistički značajna povezanost sa sociodemografskom karakteristikom materijalnog stanja porodice. Analizom varijanse ($F=2.94$; $p<0.05$) ta značajnost je utvrđena tako da kategorija veoma visokog materijalnog stanja ima najmanje emocionalno blagostanje, dok kategorija veoma niskog materijalnog stanja ima najveći skor na subskali emocionalnog blagostanja. Dobili smo povezanost uz pomoć koeficijenta Pirsonove korelacije između psihičkog blagostanja i godina starosti ($r=0.19$; $p<0.05$). Socijalno blagostanje je statistički značajno povezano sa redosledom rađanja u porodici ($r=-0.20$; $p<0.05$). Ukupni skor na skali mentalnog zdravlja - blagostanja nije statistički značajno povezan ni sa jednom sociodemografskom karakteristikom.

Dobijeni podaci ukazuju da postoje pojedine statistički značajne veze blagostanja sa sociodemografskim karakteristikama, ali da te veze nisu dovoljno jake. Ovo ukazuje da kod mentalnog blagostanja adolescenata nije visoka korelativna povezanost sa socijalnim faktorima. Preporuka za dalja istraživanja je da budu bazirana na ispitivanju relacije mentalnog blagostanja i nekih psihičkih osobina.

Ključne reči: mentalno blagostanje, sociodemografske karakteristike, adolescenti.

STRAHOVI KOD STUDENATA – LATENTNA STRUKTURA I RODNE RAZLIKE⁴

Bojana Škorc

Univerzitet umetnosti u Beogradu | bskorc@yahoo.com

Jasna Hrnčić

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu | jhrncic@gmail.com

Emocija, njena izraženost, način ispoljavanja i ovladavanja straha predstavljaju, ne samo psihološki relevantne činjenice o ličnosti, nego i indikatore psihološkog statusa i zrelosti. Doba rane zrelosti, 20 - 25 g. je povezano sa aspektima prihvatanja uloge odraslog, preuzimanjem odgovornosti i formiranjem budućih društvenih uloga, gde bi konstruktivno ovladavanje emocijama bio jedan od ključnih delova tog procesa. Brojna istraživanja ukazuju na izraženiju anksioznost kod devojaka, dok su ređa istraživanja koja se bave strukturom strahova i rodnom razlikama kod specifičnih strahova. Cilj ovog istraživanja je da se ispita latentna struktura strahova i rodne razlike kod studenata i time stekne bolji uvid u ovaj aspekt osećajnosti. Instrument: na osnovu istraživanja izvedenih 2015–2017. g. na 150 studenata, sastavljen je upitnik ST1 koji sadrži 40 ajtema na koje se odgovara preko petostepene skale likertovog tipa (1- „nikad ne osećam“, 5 - „skoro uvek osećam“).

Ispitanici: 279 studenata Univerziteta u Beogradu sa Fakulteta političkih nauka (216) i Fakulteta likovnih umetnosti (63), prosečne starosti 21g i 70% ženskog pola.

Postupak: ispitanici su anonimno popunili ST1. Struktura strahova je ispitivana analizom glavnih komponenti, varimaks rotacija, a razlike između polova kanoničkom diskriminativnom analizom.

Rezultati: analiza glavnih komponenti pokazala je 9 značajnih komponenti: 1. odnos prema sebi (25.0 % varijanse), 2. ja i drugi (6.7%), 3. gubitak voljenih, smrt (5.7%), 4. specifični strahovi (od lifta, dubine/visine i vozila) (4.3%), 5. apstraktni strahovi (propadanje planete, natprirodno, 4%), 6. bliskost, sopstvena osećanja (3.7%), 7. životinje (3.5%), 8. insekti, gmizavci (3%) i 9. starenje, ranjavanje (2.9%). Pokazale su se i značajne rodne razlike. Dobijena je jedna značajna diskriminativna funkcija koja objašnjava 33,6% varijanse kanoničkih varijabli i na kojoj devojke imaju značajno više rezultate. Najviše je definisana na svom pozitivnom polu strahom od mraka, bolesti, malog zatvorenog prostora, nasilnika, životnog neuspeha, svoje pogrešne odluke, poniženja, gubitka voljenih i tragičnih događaja, a na negativnom polu strahom od životinja, visine/dubine i fizičkih povreda. Dobijeni rezultati se mogu tumačiti kako time da se devojke osećaju nesigurnije i u odnosu na sebe i u odnosu na svet, tako i time da su mladići manje spremni da osveste i iskažu svoje strahove pod pritiskom kulturnih stereotipa.

Ključne reči: strah, emocije, analiza glavnih komponenti, diskriminativna analiza

⁴ Rad je rezultat rada na projektu „Rodna ravnopravnost i kultura građanskog statusa: istorijska i teorijska utemeljenja u Srbiji“, kojeg finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije, broj 47021

USMENA SAOPŠTENJA: SOCIJALNA I EKOLOŠKA PSIHOLOGIJA

ODNOS ZAVISNOSTI OD DRUŠTVENIH MREŽA, DIMENZIJA LIČNOSTI I SOCIJALNOG FUNKCIONISANJA

Luka Šimunović

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad | lukasimunovic08@gmail.com

Adrian Konja

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad | adriank@mts.rs

Nina Čokanjev

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad | ninacokanjev@gmail.com

Milica Ludoški

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad | milica.ludoski95@gmail.com

Nemanja Šajinović

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad | sajinovic.nemanja@gmail.com

Ivana Nešović

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad | nesovic.biznis@gmail.com

Peđa Miladinović

Filozofski fakultet u Novom Sadu | pedjamiladinovic46@gmail.com

Cilj istraživanja bio je da se konstruiše skala Zavisnosti na društvenim mrežama prema kriterijumima: zapostavljanje obaveza, preokupacije, bekstva od obaveza, iskustva promene raspoloženja, povećanja tolerancije i prikrivanja zavisničkog ponašanja (Guedes i sar., 2016). Na osnovu uzorka od 234 ispitanika oba pola, zaposlenih i nezaposlenih, razvrstanih u dve obrazovne kategorije: srednjoškolci i studenti, formirana je Skala zavisnosti na društvenim mrežama (Šajinović, Ludoški, Šimunović, Konja, Čokanjev, Nešović i Miladinović, 2018) i testirana je njena povezanost sa subskalama Poštenja i skromnosti (HEXACO; Lee i Ashton, 2009), stresom, anksioznošću i depresijom (Lovibond i Lovibond, 1995), samodistrakcijom, pražnjenjem impulsa, oslanjanja na emocionalnu podršku (Carver, 2013), distrakcijom i potiskivanjem (MEAQ; Gamez, Chmielewski, Kotov, Ruggero i Watson, 2011). Uočena je visoka pouzdanost ukupne Zavisnosti na društvenim mrežama ($\alpha=.927$), kao i postojanje 4 faktora: preokupiranost i iritabilnost ($\alpha=.847$), neumereno trošenje vremena i kompulsivnost ($\alpha=.857$), bekstvo i rasterećenje ($\alpha=.852$), socioprofesionalna disfunkcionalnost i iscrpljenost ($\alpha=.794$). Rezultati ukazuju da postoji niska ali statistički značajna negativna povezanost Zavisnosti na društvenim mrežama sa subskalama Poštenja i skromnosti

($r=-.347, p<.01$) Iskrenosti ($r=-.254, p<.01$), Nematerijalizma ($r=-.311, p<.01$) i Nenametljivosti ($r=-.187, p<.01$). kao i na niske ali značajne pozitivne veze Zavisnosti na društvenim mrežama sa stresom ($r=.282, p<.01$), anksioznošću ($r=.177, p<.01$), depresivnosti ($r=.204, p<.01$), samodistrakcijom ($r=.137, p<.05$), oslanjanja na emocionalnu podršku ($r=.146, p<.05$), pražnjenjem impulsa ($r=.235, p<.01$), i distrakcijom i postiskivanjem ($r=.141, p<.05$). Ustanovljena je niska i značajna pozitivna veza faktora neumerenog trošenja vremena i kompulsivnost sa pražnjenjem impulsa ($r=.200, p<.01$), socioprofesionalne disfunkcionalnosti i iscrpljenosti sa subskalama samodistrakcije ($r=.212, p<.01$) i oslanjanja na emocionalnu podršku ($r=.133, p<.05$). Rezultati su delimično u skladu sa taksonomijom simptoma poremećaja zavisnosti za društvenim mrežama ali dodatna istraživanja su neophodna radi potvrđivanja i boljeg formulisanja konstrukta.

Ključne reči: zavisnost od društvenih mreža; poštenje i skromnost; stres; depresija

ZAVISNOST NA DRUŠTVENIM MREŽAMA I POVEZANOST SA EMOCIONALNIM POTEŠKOĆAMA I MEHANIZMIMA PREVLADAVANJA

Luka Šimunović

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkić“, Novi Sad | lukasimunovic08@gmail.com

Adrian Konja

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkić“, Novi Sad | adriank@mts.rs

Nina Čokanjev

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkić“, Novi Sad | ninacokanjev@gmail.com

Milica Ludoški

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkić“, Novi Sad | milica.ludoski95@gmail.com

Nemanja Šajinović

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkić“ Novi Sad | sajinovic.nemanja@gmail.com

Ivana Nešović

Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkić“, Novi Sad | nesovic.biznis@gmail.com

Peda Miladinović

Filozofski fakultet u Novom Sadu | pedjamiladinovic46@gmail.com

Cilj istraživanja bio je da se konstruiše skala Zavisnosti na društvenim mrežama prema kriterijumima: zapostavljanje obaveza, preokupacije, bekstva od obaveza, iskustva promene raspoloženja, povećanja tolerancije i prikrivanja zavisničkog ponašanja (Guedes i sar., 2016). Na osnovu uzorka od 234 ispitanika oba pola, zaposlenih i nezaposlenih, razvrstanih u dve obrazovne kategorije: srednjoškolci i studenti, formirana je Skala zavisnosti na društvenim mrežama (Šajinović, Ludoški, Šimunović, Konja, Čokanjev, Nešović i Miladinović, 2018) i testirana je njena povezanost sa subskalama Poštenja i skromnosti (HEXACO; Lee i Ashton, 2009), stresom, anksioznošću i depresijom (Lovibond i Lovibond, 1995), samodistrakcijom, pražnjenjem impulsa, oslanjanja na emocionalnu podršku (Carver, 2013), distrakcijom i potiskivanjem (MEAQ; Gamez, Chmielewski, Kotov, Ruggero i Watson, 2011). Uočena je visoka pouzdanost ukupne Zavisnosti na društvenim mrežama ($\alpha=.927$), kao i postojanje 4 faktora: preokupiranost i iritabilnost ($\alpha=.847$), neumereno trošenje vremena i kompulsivnost ($\alpha=.857$), bekstvo i rasterećenje ($\alpha=.852$), socioprofesionalna disfunkcionalnost i iscrpljenost ($\alpha=.794$). Rezultati ukazuju da postoji niska ali statistički značajna negativna povezanost Zavisnosti na društvenim mrežama sa subskalama Poštenja i skromnosti ($r=-.347, p<.01$) Iskrenosti ($r=-.254, p<.01$), Nematerijalizma ($r=-.311, p<.01$) i Nenametljivosti ($r=-.187, p<.01$). kao i na niske ali značajne pozitivne veze Zavisnosti na društvenim mrežama sa stresom ($r=.282, p<.01$), anksioznošću ($r=.177, p<.01$), depresivnosti ($r=.204, p<.01$), samodistrakcijom ($r=.137, p<.05$), oslanjanja na emocionalnu podršku ($r=.146, p<.05$), pražnjenjem impulsa ($r=.235, p<.01$), i distrakcijom i potiskivanjem ($r=.141, p<.05$). Ustanovljena je niska i značajna pozitivna veza faktora neumerenog trošenja vremena i kompulsivnost sa pražnjenjem impulsa

($r=.200$, $p<.01$), socioprofesionalne disfunkcionalnosti i iscrpljenosti sa subskalama samodistrakcije ($r=.212$, $p<.01$) i oslanjanja na emocionalnu podršku ($r=.133$, $p<.05$). Rezultati su delimično u skladu sa taksonomijom simptoma poremećaja zavisnosti od društvenih mreža, ali dodatna istraživanja su neophodna radi potvrđivanja i boljeg formulisanja konstrukta.

Ključne reči: zavisnost od društvenih mreža; poštenje i skromnost; stres; depresija

POVEZANOST ASERTIVNOSTI I PERFEKCIONIZMA

Kristina Stiković

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Univerzitet UNION | kristina.stikovic@gmail.com

Željka Bojanić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Univerzitet UNION | zeljka.bojanic@vojvodina.gov.rs

Interpersonalne veštine predstavljaju jedan od veoma važnih faktora uspeha u životu i osećanja blagostanja. Jedna od tih veština je asertivnost i ona se odnosi na niz ponašanja i karakteristika, kao što su spremnost osobe da potvrdi ili zaštiti svoje pravo, izrazi nešto samopouzdanost, a da pritom ne uvredi sagovornika. Da li će pojedinac biti asertivan ili ne, kako istraživanja pokazuju, može zavisiti i od osobina ličnosti. Osobina čiji odnos sa asertivnošću nije dovoljno ispitan je perfekcionizam. Sa jedne strane, osobe sa visokim perfekcionizmom imaju visoke zahteve i zbog toga se mogu snažnije boriti za njih. Ipak, sa druge strane, upravo ti visoki zahtevi ih mogu činiti neosetljivim prema sagovornicima, ali i plašljivim u socijalnim odnosima, zbog straha od greške. Zbog toga, cilj rada je bio analizirati povezanost asertivnosti i perfekcionizma i utvrditi da li postoje polne razlike na ta dva konstrukta.

Istraživanje je sprovedeno na 201 ispitaniku (61 ispitanik muškog pola, 140 ispitanika ženskog pola), starosti od 20 do preko 50 godina. Instrumenti korišćeni u ovom istraživanju su Skala asertivnosti A autora Tovilović, Okanović i Krstić. Za merenje perfekcionizma korišćen je upitnik PI autora Hill-a i saradnika koji se sastoji iz devet dimenzija: zabrinutost zbog grešaka, visoki standardi za druge, potreba za odobravanjem, organizacija, percepcija roditeljskih očekivanja, planiranje, negativan stav i razmišljanje, težnja ka najboljem.

Rezultati istraživanja su pokazali da postoji značajna i negativna korelacija između asertivnosti ukupnog skora na skali perfekcionizma ($r = -.28, p < .01$). Dalje, asertivnost je u negativnoj i značajnoj korelaciji sa sledećim dimenzijama perfekcionizma: zabrinutost zbog grešaka ($r = -.49, p < .01$), potreba za odobravanjem ($r = -.53, p < .01$), negativan stav i razmišljanje ($r = -.42, p < .01$), dok sa organizacijom korelira pozitivno ($r = .29, p < .01$). Kada su u pitanju polne razlike, muškarci imaju izraženiju zabrinutost zbog grešaka ($t = 2.47, p < .05$), a žene organizaciju ($t = 3.44, p < .01$).

Na osnovu rezultata se može zaključiti da su pojedinci koji imaju viši skor na perfekcionizmu manje asertivni. Međutim, tu negativnu povezanost grade one dimezije perfekcionizma koje podrazumevaju strah od greške, pesimističan pogled na svet, odnosno one koje su zasnovane na anksioznosti. Osobe koje se plaše greške i osude, nemaju dovoljno hrabrosti da se zauzmu za sebe i svoja prava, što je u većoj meri odlika muškaraca. Sa druge strane, oni koji insistiraju na redu i disciplini su u većoj meri asertivni, što je više odlika žena.

Ključne reči: asertivnost, perfekcionizam, pol

NEKE PSIHOLOŠKE I SOCIODEMOGRAFSKE DETERMINANTE EKOLOŠKOG PONAŠANJA KOD URBANIH BAŠTOVANA NA TERITORIJI VOJVODINE

Boris Popov

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | boris.popov@ff.uns.ac.rs

Marija Ćirić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | mc2i2r1@gmail.com

Snežana Popov

Departman za biologiju i ekologiju, Prirodno matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

snezana.jovicic@dbe.uns.ac.rs

Urbano baštovanstvo se odnosi na produkciju agrikultura u gradskim područjima i podaci pokazuju da je ovaj trend posebno poslednjih decenija u porastu. Mada su dosadašnja istraživanja omogućila da se otkrije povezanost između stavova, vrednosti i ekološkog ponašanja, veoma mali broj njih je proučavao ove konstrukte na populaciji urbanih baštovana. Stoga je glavni cilj ovog rada otkrivanje nekih psiholoških i sociodemografskih determinanti ekološkog ponašanja kod urbanih baštovana na teritoriji Vojvodine. Osim toga, želeli smo ispitati i postojanje razlika u ekološkom ponašanju između baštovana i nebaštovana. Uzorak se sastojao od 92 ispitanika (42 muškog pola), starosti 19 – 90 godina. Tačno polovinu uzorka činili su baštovani, koji je sa poduzorkom nebaštovana bio ujednačen po svim bitnim demografskim odlikama (pol, uzrast, nivo obrazovanja i mesto stanovanja). Ispitanicima su zadate sledeće skale: 1) Revidirana skala nove ekološke paradigme, koja meri stavove prema životnoj sredini; 2) Skala ekološkog ponašanja; 3) Skala osećanja odgovornosti prema životnoj sredini, čiji je predmet merenja doživljaj lične odgovornosti ispitanika prema stanju u kom se nalazi životna sredina; 4) Evropski socijalni upitnik, čiji je predmet merenja izraženost vrednosti univerzalizma, moći i tradicionalnosti, prema Švarcovom modelu.

Dobijene su razlike u izraženosti stavova prema životnoj sredini u korist baštovana ($t(89)=2.67$, $p=.01$), dok je u slučaju ekološkog ponašanja razlika blizu granice značajnosti, takođe u korist baštovana ($t(89)=1.83$, $p=.07$). Razlike u nivou ekološkog ponašanja su se javile u korist najobrazovanijih ispitanika na ukupnom uzorku ($F(2,87)=5.01$, $p=.01$) i poduzorku baštovana (Kruskal-Wallis H test, $\chi^2(2)=9.78$, $p=.01$). Na poduzorku baštovana dobijena je razlika u ekološkom ponašanju u korist mlađih ispitanika (Mann-Whitney U test, $U=152$, $p=.03$). Hijerarhijskom regresijskom analizom na ukupnom uzorku ($R^2=.27$, $p=.00$) otkriveno je da su značajni prediktori ekološkog ponašanja univerzalizam ($\beta=.25$) i moć ($\beta=-.21$), dok su blizu granice značajnosti nivo obrazovanja ($\beta=.19$) i stavovi prema životnoj sredini ($\beta=.20$). Na uzorku baštovana ($R^2=.52$, $p=.00$) ekološko ponašanje se može predvideti na osnovu nivoa obrazovanja ($\beta=.47$) i vrednosti moći ($\beta=-.39$). Na uzorku nebaštovana nije dobijen statistički značajan model predikcije ekološkog ponašanja ($R^2=.21$, $p=.19$). Rezultati su uglavnom u skladu sa prethodnim istraživanjima i upućuju na to da bi popularizacija urbanog baštovanstva dovela i do povećanja nivoa ekološkog ponašanja čime bi se ostvarili pozitivni efekti ne samo po baštovane, već i po širu zajednicu.

Ključne reči: urbano baštovanstvo, ekološko ponašanje, vrednosti, nova ekološka paradigma

SOCIJALNA SAMOEFIKASNOST KAO MEDIJATOR IZMEĐU SAMOPOŠTOVANJA I EMOCIONALNIH KOMPETENCIJA

Ana Jovančević

Psihološko savetovalište za studente Niš | jutarnjakafa15@gmail.com

Nikola Goljović

Psihološko savetovalište za studente Niš | nikolagoljovic@gmail.com

Katarina Minčić

Psihološko savetovalište za studente Niš

Marija Todosijević

Psihološko savetovalište za studente Niš

Samopoštovanje predstavlja važnu determinantu našeg ponašanja, mišljenja i naših emocija, pa se tako očekuje da će visoko samopoštovanje osobe imati važnu ulogu u proceni sopstvenih sposobnosti organizovanja i izvršavanja akcija potrebnih za ispunjenje određenih aktivnosti. Samopoštovanje takođe utiče i na kvalitet ostvarenih emocionalnih interakcija u odnosu na sebe i druge, te su osobe sa višim nivoom samopoštovanje socijalno kompetentnije. Cilj istraživanja bio je da se ispita mogući posredna povezanost između samopoštovanja i emocionalne kompetencije, preko opažene socijalne samoeфикаsnosti. Uzorak je prigodan, čini ga 406 ispitanika starosti od 18 do 31 ($AS=20,92$; $SD=1,39$). Instrumenti korišćeni u istraživanju su Upitnik emocionalne kompetencije autora Takšića, Rozenbergova skala samopoštovanja i Skala opažene socijalne samoeфикаsnosti autora Smita i Betca. U svrhu dobijanja rezultata sprovedena je procedura ispitivanja medijacije pomoću statističkog paketa Process autora Hajesa u programu SPSS-a. Rezultati sprovedene analize potvrdili su pretpostavke o tome da samopoštovanje ostvaruje i direktan i indirektan efekat na sve tri emocionalne kompetencije: sposobnosti uočavanja i razumevanja emocija ($b=.948$, 95% CI [.055, .140]), sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija ($b=.120$, 95% CI [.076, .169]), sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama ($b=.087$, 95% CI [.052, .128]), kao i na opštu meru emocionalne kompetentnosti ($b=.118$, 95% CI [.075, .166]). Prikazani rezultati potvrdili su pretpostavljenu ulogu samopoštovanja kao važnog korelata emocionalne kompetentnosti individue, ali je takođe potvrđena i uloga opažene socijalne samoeфикаsnosti kao medijatora u ovom odnosu. Opisana uloga samopoštovanja može se razumeti u kontekstu postojanja pozitivne slike o sebi koja je povezana sa verovanjem osobe o verovatnoći sopstvenog uspeha da u različitim uslovima inicira nove kontakte i stupi u ostvarivanje novih socijalnih interakcija. Ispostavilo se da je upravo viši stepen takve smelosti, odnosno opažene socijalne samoeфикаsnosti u vezi sa načinom na koji osoba emocionalno kompetentno reaguje sa svojom okolinom i ostaje u kontaktu sa svojim emocionalnim doživljajima. Moguće je da veći broj socijalnih interakcija tako može da doprinese boljem opažanju i razumevanju emocija drugih, ali i načinu imenovanja, opažanja, pa i regulacije i upravljanja sopstvenim emocionalnim doživljajima.

Ključne reči: samopoštovanje, emocionalna kompetencija, opažena socijalna samoeфикаsnost, emocionalna inteligencija, medijacija

USMENA SAOPŠTENJA: PSIHOLOGIJA RADA

KAKVO NAM JE STRUČNO USAVRŠAVANJE POTREBNO?

Branka Grahovac

PU „Dragoljub Udicki“, Kikinda

Branka Bešlić

OŠ „Sonja Marinković“, Subotica

Cilj ovog istraživanja je da ispita mišljenje zaposlenih u obrazovanju o stručnom usavršavanju unutar i van ustanove. Uzorak čini 110 vaspitača i medicinskih sestara zaposlenih u predškolskoj ustanovi u Kikindi i 169 nastavnika razredne i predmetne nastave zaposlenih u subotičkim i kikindskim osnovnim školama. Upitnik je izrađen od strane autora. Prvi deo upitnika odnosi se na stručno usavršavanje koje se organizuje u ustanovi (redovnost pohađanja, oblici i efekti). Drugi deo upitnika ispituje iste karakteristike usavršavanja van ustanove. Rezultati pokazuju da prosvetni radnici redovno pohađaju različite oblike stručnog usavršavanja koji se organizuju u ustanovi. U vrtiću je načešći vid usavršavanja učešće u istraživanjima, a najređe je izvođenje oglednih aktivnosti, dok je u školama najčešće izvođenje ili prisustvo aktivnosti (uglednih odnosno oglednih časova) sa diskusijom i analizom, a najređe je učešće u istraživanjima i projektima obrazovno-vaspitnog karaktera u ustanovi. Zaposleni u predškolskim ustanovama kao dominantne efekte stručnog usavršavanja u ustanovi navode: bogaćenje sadržaja vaspitno-obrazovnog rada, unapređenje saradnje sa kolegama, podsećanje na ranije stečena znanja i usvajanje novih, dok nastavnici u školama navode: unapređivanje kvaliteta rada, promene u praksi, horizontalno učenje. Utvrđeno je da zaposleni u predškolskim ustanovama i školama redovno pohađaju i programe stručnog usavršavanja koji se organizuju van ustanove. Izbor teme se najčešće vrši na nivou ustanove. I vaspitači i medicinske sestre sopstavaju da sadržaje ovih programa primenjuju povremeno, ali ne navode razloge povremene primene. Veliki deo ispitanih u vrtiću i školi smatra da se stručno usavršavanje ne realizuje na zadovoljavajući način jer ustanove nisu u prilici da izađu u susret potrebama svih prosvetnih radnika. Teme koje interesuju većinu medicinskih sestara i vaspitača su: agresivnost kod dece, saradnja sa porodicom, rad sa darovitom decom, narodna tradicija, a teme koje najviše interesuju zaposlene u školi su: razvoj motivacije učenika za učenje, rad sa darovitom decom i nenasilna komunikacija. Rezultati ovog istraživanja sugerišu da je potrebno dalje raditi na povećanju motivacije zaposlenih u obrazovnim ustanovama za intezivniju primenu sadržaja stručnog usavršavanja, kao i za ostvarivanje aktivnije uloge prosvetnih radnika u različitim programima stručnog usavršavanja unutar ustanove i u izboru programa usavršavanja koje pohađaju van ustanove.

Ključne reči: stručno usavršavanje, efekti, primenljivost sadržaja

OCENJIVANJE I RAZVOJ ZAPOSLENIH – KURS UČENJA NA DALJINU

Mirjana Veljković

Ministarstvo odbrane | veljkovicmirjana@yahoo.com

Dušan Malešević

Ministarstvo odbrane | dulemalesevic@gmail.com

Cilj rada je prikaz elektronskog kursa za učenje na daljinu (e-learning) o ocenjivanju i razvoju zaposlenih, koji su u potpunosti osmislili i izradili psiholozi Ministarstva odbrane. Izrada samog kursa je zapravo poslednja faza procesa uvođenja kompetencija u model ocenjivanja zaposlenih, koji je započeo istraživanjem činilaca uspešnosti zaposlenih (svih kategorija u sistemu) na velikom uzorku od preko 1200 lica. Na osnovu rezultata ovog istraživanja definisane su bazične kompetencije – profesionalna efikasnost, stabilnost, saradnja, profesionalni integritet, a za rukovodioce još i organizacione sposobnosti i rukovođenje. Na osnovu toga urađene su izmene propisa o ocenjivanju Ministarstvu odbrane. Psiholozi Odeljenja za razvoj psihološke delatnosti su prepoznali potrebu da se za primenu novog sistema ocenjivanja, u što kraćem roku, obuču što veći broj ocenjivača. Odlučeno je da se za te potrebe izradi elektronski kurs za učenje na daljinu, koji se od 2017. godine nalazi na platformi Vojne akademije za učenje na daljinu. Psiholozi Ministarstva odbrane su dizajnirali ceo kurs i izradili sve lekcije koje se u njemu nalaze. Autori kursa su pre toga završili dve obuke za korišćenje platforme za učenje na daljinu na Vojnoj akademiji. Sam kurs se sastoji iz šest modula-lekcija kao što su: uloga i značaj procene uspešnosti zaposlenih, normativni okvir ocenjivanja zaposlenih, kompetencije (kriterijumi, merila) za procenu, ocenjivanje na osnovu ciljeva (za državne službenike), tipične greške u ocenjivanju i kako ih izbeći i razvoj zaposlenih i vođenje godišnjeg razgovora u funkciji razvoja zaposlenih. Poseban trud je uložan u izradu video klipova, u kojima je detaljno objašnjeno kako se izvodi ocena, kako se vodi godišnji razgovor, prikazane su simulacije davanja povratne informacije zaposlenom i sl. Svi upisani polaznici su u komunikaciji sa autorima kursa imali vrlo pozitivne ocene po pitanju strukture i sadržaja kursa, kao i u vezi sa primenljivošću kursa. Sledeći korak bi bio pravljenje kursa u obliku aplikacije za mobilne uređaje (telefone i tablete), kako bi bio dostupan još većem broju zaposlenih.

Ključne reči: ocenjivanje zaposlenih, razvoj zaposlenih, učenje na daljinu

OSOBI NE LIČNOSTI I INDIVIDUALNA PREDUZETNIČKA ORIJENTACIJA KOD „FRILENS“ I TRADICIONALNO ZAPOSLENIH PROGRAMERA

Anđela Cvetićanin

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | andjela.cveticanin@gmail.com

Dragana Jelić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | dragana.jelic87@gmail.com

Boris Popov

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | boris.popov@ff.uns.ac.rs

Milica Vidović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sad | milicabvidovic@gmail.com

Ne postoji tačan podatak o broju zaposlenih u IT sektoru u Srbiji, ali podaci na pojedinim društvenim mrežama ukazuju na brojku od oko 35.000 zaposlenih programera različitih profila, nivoa obrazovanja i tipa zaposlenja. Sve veći broj njih svoj radni angažman ne vezuje ekskluzivno za jednog poslodavca, već bira da bude angažovan kod više poslodavaca i/ili na više projekata. Takav oblik angažmana se naziva „frilens“ (eng. freelance) i podrazumeva brojne pogodnosti (na primer, fleksibilno radno vreme), ali i nedostatke (na primer, nesigurnost zaposlenja). Nema mnogo istraživanja na populaciji frilensera, kako u svetu, tako i kod nas, tako da se o toj, sve više rastućoj grupi zaposlenih, veoma malo zna.

Stoga je cilj ovog istraživanja definisan kao utvrđivanje razlika u osobinama ličnosti i izraženosti preduzetničke orijentacije tradicionalno zaposlenih i „frilens“ programera. Ukupni uzorak ($N=222$; starost $AS=28.4$, $SD=6.28$; 82% muškog pola) sastojao se od tri grupe ispitanika: 1) tradicionalno zaposlenih ($n=108$), 2) programera frilensera ($n=63$) i programera koji su zaposleni na tradicionalan način, ali su honorarno angažovani na freelance projektima ($n=51$). Ispitanici su popunili skraćenu verziju upitnika Velikih pet plus dva, bez subskala pozitivna i negativna valenca (VP+2-70; Čolović, Smederevac i Mitrović, 2014) i Upitnik individualne preduzetničke orijentacije (IEO; Bolton i Lane, 2012), čiji je predmet merenja definisan preko tri dimenzije: preuzimanje rizika, proaktivnosti, inovativnosti.

Multivarijatna analiza varijanse nije otkrila razlike u izraženosti osobina ličnosti i preduzetničke orijentacije između tri grupe programera (Wilks' Lambda $F(16,422) = 1.39$, $p = .14$). Kada je iz obrade isključena grupa ispitanika koja je tradicionalno zaposlena, ali i dodatno angažovana na frilens projektima, MANOVA pokazala je značajne razlike (Wilks' Lambda $F(8,162) = 2.09$, $p = .04$), pri čemu su frilens programeri pokazali viši nivo otvorenosti ka iskustvu i inovativnosti, u odnosu na tradicionalno zaposlene programere.

Rezultati su delimično podržali početne istraživačke hipoteze i ukazali na značaj nekih bazičnih osobina ličnosti i preduzetničke orijentacije prilikom izbora tipa i oblika zaposlenja kod programera.

Ključne reči: frilens, IT, velikih pet plus dva, individualna preduzetnička orijentacija

STAVOVI NEZAPOSLENIH PREMA KONTINUIRANOM UČENJU I STICANJU NOVIH VEŠTINA I ZNANJA

Biljana Pejić

Nacionalna služba za zapošljavanje Beograd | vesna.sisel@nsz.gov.rs

Vesna Sisel

Nacionalna služba za zapošljavanje Beograd | biljana.pejic@nsz.gov.rs

U radu se istražuju stavovi nezaposlenih osoba prema daljem obrazovanju. Obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje odraslih sve više dobija na značaju sa tehnološkim i privrednim razvojem. Sve više se nameća potreba za učenjem i sticanjem novih znanja i veština, nadogradnjom kompetencija i za stalnim prilagođavanjem promenljivim i sve više zahtevnim potrebama tržišta rada.

Odrasli, naročito sa nižim stepenom obrazovanja, se susreću sa brojnim preprekama prilikom donošenja odluke da se ponovo uključe u proces obrazovanja. Istraživanja pokazuju da se kao najčešće prepreke navode: nedostatak vremena, finansije, porodične obaveze, bolest, nedostatak odgovarajućih obrazovnih programa, izostanak podrške porodice ili poslodavca, ali i negativna iskustva sa učenjem koja su stekli tokom školovanja.

Polazeći od toga da kod nas nije rađeno mnogo istraživanja ovog tipa, zanimalo nas je da ispitamo šta nezaposleni vide kao prepreke za uključivanje u proces daljeg obrazovanja, koje benefite od učenja prepoznaju, šta smatraju da ograničava njihov profesionalni razvoj, kao i da li učenje doživljavaju kao šansu za zapošljavanje i napredovanje u karijeri.

U istraživanju je učestovalo 200 nezaposlenih osoba, oba pola, sa nižim i srednjim stepenom obrazovanja, koji čekaju na posao duže od godinu dana. Ispitanici su popunjavali namenski sastavljen upitnik. Upitnik je sadržao 35 ajtema u formi Likertove petostepene skale. Tvrdnje su merile stavove prema daljem učenju, spremnost i motivisanost za dalje učenje, dobit od učenja sa aspekta zapošljavanja, napredovanja u karijeri i samoaktualizacije i barijere u učenju.

Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici nemaju dovoljan uvid o potrebi stalnog usavršavanja, kao i da ne prepoznaju sve benefite od učenja. Čak i kada ih prepoznaju često izostaje odluka i aktivnost da se učenje i realizuje. Sticanje novih veština se ne opaža kao mogućnost za napredovanje u daljem obrazovanju i radu, niti kao napredovanje u karijeri. Afirmativni pristup u sagledavanju efekata daljeg učenja na razvoj karijere ne vidi se u dovoljno jasnoj meri. Lično usavršavanje za zapošljavanje i napredovanje maskiraju drugi faktori za koje se smatra da karakterišu tržište rada. Nalazi ukazuju na potrebu osnaživanja pojedinca da kroz obrazovanje uspešno upravlja i kontroliše svojom karijerom.

Ključne reči: kontinuirano učenje, obrazovanje, odrasli, nezaposleni

STAVOVI VOZAČA U SRBIJI PREMA KONCEPTU AUTONOMNOG VOZILA

Nebojša Majstorović

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet | majstorovicn@ff.uns.ac.rs

Boris Popov

Univerzitet u Novom Sadu | boris.popov@ff.uns.ac.rs

Jelena Matanović

Univerzitet u Novom Sadu | jelena.matanovic@ff.uns.ac.rs

Sara Tomović

Univerzitet u Novom Sadu | saratomovic13@gmail.com

Cilj istraživanja bio je da se opišu stavovi vozača iz Republike Srbije prema uvođenju autonomnog vozila (vozilo bez vozača) u saobraćaj, kao i da se pilotiraju neke determinante tog stava. Kao konceptualni okvir za konstrukciju upitnika, poslužio je klasični Model prihvatanja novih tehnologija (engl., Technology Acceptance Model, TAM) kao i prethodna istraživanja nekih faktora ponašanja u saobraćaju. Podaci su prikupljeni na 130 aktivnih vozača koji su, nakon gledanja trominutnog video snimka o konceptu vozila bez vozača, popunili anonimnu on-line anketu tokom februara 2018. godine. Uzorak vozača činili su ispitanici prosečne starosti od 33.5 godine među kojima je bilo 53% žena i 55% onih koji skoro svakodnevno koriste automobil. Podaci su bili uglavnom kategorijalnog tipa koji su opisani i obrađeni neparametrijskim statističkim tehnikama. Rezultati pokazuju da bi 62.3% naših vozača bilo spremno da koristi autonomno vozilo u svom svakodnevnom životu. Iako 59.2% vozača očekuje da će vožnja u autonomnom vozilu biti bezbedna, 73% od onih koji imaju decu ne bi poslalo svoje dete u školu u takvom vozilu. Od onih koji smatraju da vožnja autonomnim vozilom ne bi bila bezbedna, preko 50% njih sumnja u pouzdanosti informacione tehnologije koje bi bile ugrađene u takva vozila. Nadalje, 92% vozača očekuje da neko mora biti u stanju da preuzme kontrolu nad vozilom u slučaju kvara ili opasnosti kao i da 67% njih ne bi spavalo tokom noćne vožnje. Najčešće emocije koje bi pratile vožnju u autonomnom vozilu bile bi strah (19%) i nesigurnost (18%), nasuprot retkim pozitivnim osećanjima sigurnosti (5%) i uzbuđenja (8.5%). U terminima dimenzija prihvatanja nove tehnologije pod nazivom 'korisnost nove tehnologije' i 'lakoća u korišćenju' nađeno je da 64% vozača u Republici Srbiji veruje da bi masovno uvođenje autonomnih vozila podiglo ukupan nivo bezbednosti u saobraćaju. Od svih anketiranih vozača 92% očekuje da autonomno vozilo bude jednostavno za korišćenje, a 69% njih veruje da bi za korišćenje ovakvog vozila bilo potrebno malo ili vrlo malo informatičkih znanja i veština. Nađeno je da žene i konzervativni vozači bez obzira na pol značajno ređe misle da će autonomno vozilo podići ukupan nivo bezbednosti u saobraćaju, kao i da češće očekuju da će biti potrebno mnogo informatičkih znanja i veština u korišćenju ovakvog vozila. Zaključeno je da skoro dve trećine naših vozača prihvata autonomno vozilo, ali i da još ne postoji razvijeno uverenje o korisnosti inovacije ni izgrađen stav poverenja prema bezbednosti informacione tehnologije koja bi bila ugrađena u ovakvo vozilo. Rezultati su diskutovani u smislu identifikacije elemenata potrebnih u marketinškoj komunikaciji budućih distributera autonomnih vozila kako bi se formirala šira percepcija korisnosti i viši nivo poverenja prema bezbednosti ovakve vrste vozila.

Ključne reči: autonomno vozilo, stav, TAM, nove tehnologije, inovacije

PSIHOLOŠKA DOBROBIT I PSIHOFIZIČKO ZDRAVLJE ZAPOSLENIH U SITUACIJI IZLOŽENOSTI PROFESIONALNOM STRESU

Ines Miladinović

Filozofski fakultet u Beogradu, student doktorskih studija | spyines@yahoo.com

Milanko Čabarkapa

Filozofski fakultet - Odeljenje za psihologiju, Beograd | cabarkapa.milanko@gmail.com

Mirosava Đ. Bojanović

Filozofski fakultet - Odeljenje za psihologiju, Beograd | mdjurisic@rcubbg.ac.rs

Stres na radu danas se najčešće razmatra u okviru interakcionističkog pristupa, koji podrazumeva i praćenje njegovih efekata na psihofizičko zdravlje pojedinca. Polazeći od tih pretpostavki, cilj ovog istraživanja bio je da se utvrde individualne razlike u adaptaciji zaposlenih u situaciji izloženosti profesionalnom stresu i efekat tih faktora na psihofizičko zdravlje. U okviru problema istraživanja formulisana su sledeća pitanja: da li postoji povezanost između odabranih indikatora psihološke dobrobiti, profesionalnog stresa i fizičkog zdravlja, i da li se mogu identifikovati latentne psihološke konfiguracije koje određuju nivo adaptacije zaposlenih u situaciji izloženosti profesionalnom stresu? Istraživanje je dizajnirano kao korelaciona studija, izvedena na prigodnom uzorku od 150 ispitanika, koji su bili pripadnici profesionalne vojske Srbije. Za ispitivanje indikatora psihološke dobrobiti korišćena je Bojanovićeva Skala psihofizičke dobrobiti (BSPD), koja se sastoji od 11 subskala: Autopercepcija, Etički deficit, Depresija, Narcizam, Dezintegracija, Destruktivnost, Negativna percepcija sveta i procena Fizičkog zdravlja koja obuhvata 4 aspekta: Umor, Kondicija, Bolest i Subjektivna procena zdravlja. Pouzdanost ovih subskala merena Cronbach's Alphas kreće se u rasponu od 0.70 do 0.88. Za ispitivanje profesionalnog stresa na radu korišćen je Karasekov upitnik stresa (Job Content Questionnaire).

Rezultati istraživanja pokazuju da su putem faktorske analize izdvojena 3 opšta faktora psihološke dobrobiti: 1. Generalno nezadovoljstvo sobom i ljudima, 2. Destruktivna orijentacija, 3. Samopromocija. Faktori Destruktivna orijentacija i Samopromocija nisu dali značajnu povezanost sa indikatorima fizičkog zdravlja, što znači da određen stepen agresivnosti i težnja ka samopromociji ne utiču značajno na fizičko zdravlje. Međutim, faktor Generalno nezadovoljstvo sobom i ljudima pokazao je statistički značajnu negativnu povezanost sa fizičkim zdravljem ($r = -.389$; $p < .01$). Na osnovu toga moglo bi da se pretpostavi da veće nezadovoljstvo sobom i ljudima doprinosi smanjenju doživljaja psihofizičkog zdravlja. Takođe, Destruktivna orijentacija i Generalno nezadovoljstvo sobom i ljudima su negativno povezani sa doživljajem profesionalnog stresa ($r = -.260$; $p < .01$, $r = -.252$ $p < .01$), dok nije bilo povezanosti između faktora Samopromocije i profesionalnog stresa. Ovi nalazi mogu da imaju svoje individualne, psihosocijalne i organizacione implikacije.

Ključne reči: psihološka dobrobit, psihofizičko zdravlje, profesionalni stres

VALIDNOST TEORIJA MOTIVACIJE A. MASLOVA I F. HERCBERGA U MERENJU MOTIVACIJE I MOTIVACIONIH DINAMIZAMA ZAPOSLENIH

Smilja Josipović

smilja.josipovic@gmail.com

Predmet istraživanja je provera da li su postavke Abrahama Maslova i Frederiha Hercberga, i model imotivacije njihovih teorija validne u stvarnom radnom okruženju.

Cilj rada je istražiti: da li se može odrediti hijerarhija potreba i kako ona izgleda, odnosno, da li se ona menja kroz vreme, i čime bi promene mogle biti uslovljene?

U istraživanju je korišćen Upitnik stavova Ljudskog faktora za organizacije za tehničko održavanje aviona (Human Factor Attitudes Questionnaire for Maintenance Organisation). Poreklo upitnika je sa Univerziteta u Teksasu, Ostin, Odeljenje za psihologiju, autor Robert Helmrajh (Robert Helmreich, The University of Texas at Austin, USA, Department of psychology). Upitnik istražuje stavove zaposlenih iz pet oblasti (1) Zadovoljstvo određenim aspektima funkcionisanja preduzeća, (2) Stavovi prema rukovodjenju, (3) Stavovi vezani za bezbedonosnu kulturu, timski rad, stres i zamor, (4) Motivacija zaposlenih (5) Stavovi u odnosu na principe iz oblasti; Ljudski faktor. Upitnik se sprovodi u određenim vremenskim razmacima, da bi se pratile promene.

Na ponuđenoj listi od 13 faktora motivacije, prepoznajemo Maslovljeve bazične, ali hijerarhijski više potrebe, odnosno Hercbergove higijenske faktore, ali i motivatore. Zaposleni treba da preko skale od pet stepeni ocene važnost svakog faktora. Ocena 1 – uopšte mi nije važno, ocena 5 – to mi je najvažnije, time je omogućeno rangiranje faktora od 1 do 13.

Prikazani su rezultati istraživanja stavova zaposlenih iz 2010. godine i 2013. godine. Od ukupnog broja podeljenih anketa 600 odnosno 400, vraćeno je popunjeno 35% (N=208), srednja vrednost je $M=3.95$, a odstupanje $SD=0.42$, odnosno 37% anketa (N=148), srednja vrednost je $M=3.84$, odstupanje $SD=0.61$.

Utvrđivanje značajnosti razlike rangova iz prve i druge aplikacije upitnika rađeno je preko Spirmanove metode razlike u rangovima za male uzorke, koeficijent iznosi $p=0.392$. Vrednost koeficijenta nije značajna na oba nivoa značajnosti, 0.05 i 0.01. ne postoji značajna povezanost u rangovima procenjenih potreba u prvom i drugom merenju.

Osnovne postavke Maslova i Hercberga da hijerarhija potreba postoji je potvrđena. Takođe i da potrebe koje su zadovoljene, gube svoj značaj. kada je sigurnost posla i isplate zarada postala dobra i redovna, nisu više od značaja za zaposlene. Sled potreba od nižih ka višim, od higijenskih ka motivatorima, postoji, ali nije isključiv, a što je i osnovna zamerka pomenutim autorima, već se potrebe mogu preklapati. Postoje promene u hijerarhiji potreba u periodu od 3 godine, a koje su logične u odnosu na uslove poslovanja preduzeća. Rezultati opravdavaju primenu modela motivacije Maslova i Hercberga u razmatranju aktuelne motivacije zaposlenih, ali i u praćenju promena tokom vremena i mogu biti koristan izvor informacija za unapređenje upravljanja preduzećem

Ključne reči: Maslov, Hercberg, motivacija zaposlenih

SOCIOMETRIJSKI METOD JAKOBA MORENA I NJEGOVA PRIMENA U UNAPREDJENJU EFIKASNOSTI MALE RADNE GRUPE

Smilja Josipović

smilja.josipovic@gmail.com

Jakob Moreno je, još početkom prošlog veka, dao „alat“ psiholozima za istraživanje i dijagnostiku socijalno-emocionalnih odnosa u maloj grupi i za određivanje statusa svakog pojedinca u njoj. Rad prikazuje rezultate primene sociometrijskog metoda u unapređenju međuljudskih odnosa unutar radnih timova. U saopštenju se prikazuju dve situacije u kojima je primenjen sociometrijski metod: jedna krizna i druga, eksplorativna.

1. Krizna situacija je vezana za slabo funkcionisanje radne grupe: loši odnosi između članova tima, stalni sukobi, pritužbe na rukovođenje. Ovakvo stanje ne pogoduje nego šteti radnoj efikasnosti. Samo na osnovu razgovora sa zaposlenima, teško je razumeti složenost interakcija i naći rešenje. Primenom Morenove sociometrijske metode, jasno su se prikazali problemi i zašto je grupa disfunkcionalna, i šta učiniti da se stanje promeni.
2. Eksplorativna primena sociometrijske metode je deo redovnog praćenja funkcionisanja zaposlenih u radnim timovima. Prikazani su rezultati jednog od istraživanja. Primena sociometrijskog metoda je jasno ukazala na emocionalne , odnosno, funkcionalne integratore grupe i na stepen kohezije unutar tima.

Rezultati potvrđuju Morenovu postavku o socijalno-emocionalnim odnosima u maloj grupi. Sociometrijski metod nam omogućava, u psihologiji rada, da putem jednostavnih iskaza samih zaposlenih ostvarimo uvid u složene i dinamične međuljudske odnose, a skrivene za spoljnog posmatrača. Jednostavan je za primenu , zaposleni su motivisani da učestvuju, jer je to poziv na participaciju u razgovorima i eventualnim promenama u okviru radne grupe a koje su za njih važne.

Ključne reči: Jakob Moreno , sociometrijski metod, međuljudski odnosi

PREDIKTORI SAGOREVANJA PROFESIONALNIH PRIPADNIKA VOJSKE SRBIJE

Biljana Vulović

VP 3706 | biljana216@yahoo.com

Vuk Vujović

VP 1084 Beograd | vukvujovicpr@yahoo.com

Sindrom sagorevanja u vojnim kolektivima godinama je predmet interesovanja stranih istraživača, zbog potencijalno negativnih posledica po efikasnost, grupnu koheziju, fizičko i psihičko blagostanje. Istraživanja koja su se bavila utvrđivanjem prediktora sindroma sagorevanja u vojnoj sredini, slično radnoj sredini uopšte, utvrdila su značaj činilaca organizacije, kao što su zahtevi posla, stepen kontrole, socijalna i organizaciona podrška. Cilj ovog istraživanja jeste da se identifikuju najznačajniji organizacioni protektivni faktori i faktori rizika za zahvaćenost sindromom sagorevanja profesionalnih pripadnika Vojske Srbije. Na uzorku od 963 profesionalnih pripadnika Vojske Srbije (161 oficira, 262 podoficira, 385 profesionalnih vojnika i 151 civilnih lica) primenjen je Upitnik za procenu psihosocijalnog stanja i psihofizičkog opterećenja profesionalnih pripadnika VS, VOS-2. U cilju procene efekata prediktora verovatnoće razvijanja simptoma sindroma sagorevanja, sprovedena je binarna logistička regresija, u kojoj su nezavisne varijable četiri skale upitnika VOS-2 (Komandovanje, Zadovoljstvo uslovima života i rada, Međuljudski odnosi i Step en angažovanja), a zavisna varijabla pripadnost grupi definisana prisustvom, odnosno odsustvom simptoma sagorevanja, o čemu su se ispitanici izjašnjavali u okviru istog upitnika. Model u celini objašnjava između 25,7 (R² Koksa i Snela) i 35,7 (R² Nagedlkerkea) procenata varijanse u zahvaćenosti sindromom sagorevanja i tačno klasifikuje 75,1% slučajeva, ($\chi^2(4, 963) = 299.36, p < .001$). Kao samostalni prediktori koji daju značajan doprinos objašnjenju zavisne varijable izdvojili su se Step en angažovanja (količnik verovatnoće = .42) i Međuljudski odnosi (količnik verovatnoće = .59). Rezultati potvrđuju pretpostavku o objektivnom nivou opterećenja kao najznačajnijoj determinanti sagorevanja, uz nezanemarljiv protektivni značaj pozitivne klime u kolektivu, što je u skladu sa nalazima dosadašnjih istraživanja stranih armija, iz čega slede pre svega praktične implikacije dobijenih rezultata u smislu prevencije narušavanja psihofizičkog blagostanja pripadnika VS.

Ključne reči: sindrom sagorevanja, vojni kolektiv, vos-2

USMENA SAOPŠTENJA: RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

DOŽIVLJAJ MAJKE KAO HEROJA I/ILI ŽRTVE OD STRANE NJIHOVIH ĆERKI U VRANJU DANAS

Darija Hafizović

Student osnovnih studija psihologije, Filozofski fakultet Kosovska Mitrovica | hafi96@gmail.com

Aleksandar Stevanović

MA psiholog, Pravni fakultet Kosovska Mitrovica | stevanovica90@gmail.com

Predmet istraživanja jeste doživljaj majke u tranzitnom društvu pomenute opštine, sa ciljem da se na osnovu emocionalne, kognitivne i konativne komponente (kategorije tematske analize) utvrdi da li se majka pretežno doživljava kao „heroj“ u tradicionalnom društvu ili kao „žrtva“, što je slučaj u modernim, savremenim društvima. Organizovano je istraživanje pomoću fokus grupa, na prigodnom uzorku od 40 devojčica završnih godina srednjih škola u Vranju (4 grupe po 10 devojčica). Dakle, u pitanju su samo ćerke, koje su izveštavale o doživljaju svojih majki. Za obradu podata kakorišćena je kvalitativna analiza. Dobijeni podaci su pokazali da devojčice o majčinim životima imaju kritičko mišljenje svrstano u sledeće kategorije: „uspešna majka i domaćica“ (4 grupe), „stalna borba i trpljenje“ (3 grupe), „prerana udaja“ (4 grupe) i „profesionalno neostavrena“ (3 grupe). Ali iz takvog mišljenja proizilaze slike majke kao „stuba porodice, borca i heroja“. Ti podaci oslikavaju kognitivnu komponentu. Većina devojčica ne bi volela da živi takav život (3 od 4 grupe), a kada bi bile u takvoj prilici osećale bi se neostvareno i usamljeno, dok je samo jedna grupa devojčica saopštila da bi volela takav život i da bi se u njemu osećala zadovoljno i voljeno od strane supruga, što predstavlja emocionalni doživljaj njihovih života. Što se tiče motivacionih aspekata uočljiv je jasni plan i prisustvo jake volje za izmenama, kada bi bile na mestu svojih majki. Na osnovu dobijenih rezultata možemo reći da ćerke zasigurno ne žele da liče na svoje majke u pogledu načina života i da se majka pretežno doživljava kao „žrtva“ borbi tokom života, ali da na kraju iz njih izlazi kao „heroj“. Takođe, možemo pretpostaviti da je nivo ugledanja na majku u padu. Po Milivojeviću, to je jedan od indikatora savremenog društva. Implikacije rezultata odnose se na njen podsticaj za dalja istraživanja gore istaknutog predmeta.

Ključne reči: fokus grupe, doživljaj majke, ćerke, identifikacija

POVEZANOST RELIGIOZNOSTI I ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM KOD ADOLESCENATA

Teodora Safiye

Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini | teodorasafiye@gmail.com

Stevan Barać

Klinika za psihijatriju, Klinički centar Kragujevac

Danijela Menković

Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini

Definicija religioznosti ima mnogo a zajedničko svim definicijama sadržano je u činjenici da se u osnovi religioznog uverenja čoveka nalazi verovanje u postojanje natprirodnog, transcendentnog ili svetog bića koje utiče na ljudski život, kao i na sva dešavanja u prirodi i društvu. Zadovoljstvo životom je kognitivna komponenta subjektivnog blagostanja i odnosi se na procenu celokupnog života. Religioznost pojedinca može se posmatrati kao jedan od prediktora ukupnog zadovoljstva životom, budući da istraživanja koja se bave povezanošću religioznosti i zadovoljstva životom, obično pokazuju da su religiozni ljudi u proseku srećniji, zadovoljniji životom, manje podložni depresiji i otporniji na stres.

Cilj našeg istraživanja je bio ispitati odnos religioznosti i zadovoljstva životom kod adolescenata, i ispitati da li postoje razlike u stepenu religioznosti s obzirom na pol ispitanika. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 119 ispitanika (62 ženskog pola), uzrasta od 17 do 20 godina. Ispitivanje je sprovedeno grupno po dogovoru sa profesorima, na početku časa učenicima srednje škole su podeljeni upitnici, a prosečno vreme ispunjavanja upitnika je bilo 20 minuta.

Osnovne hipoteze istraživanja bile su: da postoji pozitivna povezanost između religioznosti i zadovoljstva životom kod adolescenata, da postoje polne razlike s obzirom na religioznost, i da nema razlike u ukupnom zadovoljstvu životom između ispitanika s obzirom na pol.

U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: 1) Upitnik religioznosti autora Ljubotine, koji se sastoji od 24 tvrdnji koje mere tri dimenzije religioznosti: duhovnost, poznavanje obreda i uticaj vere na ponašanje. Ukupan rezultat na upitniku religioznosti dobija se sabiranjem rezultata sve tri dimenzije, pri čemu veći rezultat ukazuje na veću religioznost ispitanika;

Dinerova Skala zadovoljstva životom (Satisfaction With Life Scale), koja se sastoji od 5 tvrdnji koje se odnose na zadovoljstvo životom.

Rezultati istraživanja su potvrdili postavljene hipoteze i pokazuju da između religioznosti i zadovoljstva životom postoji niska, ali značajna pozitivna povezanost ($r = 0,136$, $p < 0,01$). Za proveru razlika u stepenu religioznosti s obzirom na pol, korišćen je t-test za nezavisne uzorke i utvrđeno je da postoje razlike u smislu veće religioznosti adolescentkinja. Kako je i očekivano, nismo dobili razliku u ukupnom zadovoljstvu životom između ispitanika muškog i ženskog pola. Religioznost može služiti kao opšti kognitivni okvir koji poboljšava procenu zadovoljstva životom, odnosno ona pruža okvir za interpretaciju koji ljudima pomaže da nađu smisao u svakodnevnim životnim iskustvima.

Ključne reči: religioznost, zadovoljstvo životom, adolescenti

RIZIČNO PONAŠANJE MLADIH

Nermin Mulaosmanović

nerminmulaosamnovic81@gmail.com

Muradif Hajder

Bugojno | muradif_hajder@windowslive.com

Nedim Prelić

Tuzla | nediimprelic@yahoo.com

U današnje vrijeme sve više se ističe da se mladi suočavaju s ozbiljnim i kritičnim rizicima koji upozoravaju na mnogobrojne posljedice. Rizici često uključuju ispitivanje i pomicanje granica dopuštenog, što može biti posljedica različitih tipova deficita (socijalnih, materijalnih, porodičnih), isto kao što može biti rezultat dominacije kulturnih vrijednosti. Pitanje u kojoj su mjeri mladi pogođeni rizikom, podrazumijeva razotkrivanje kompleksnog odnosa. Ekonomska kriza, često orijentisanje mladih samo na sadašnjost, loši odnosi u školi, impulsivnost, školski neuspjeh, slabije kontrolisanje emocija, agresivnost i dr., samo su neki od razloga ovom istraživanju rizičnog ponašanja kod mladih. U školskom okruženju, rizična ponašanja mogu dovesti do napuštanja škole, umanjuju mogućnost svladavanja vještina potrebnih za uspješan život nakon završenoga školovanja, a njihove obrazovne kompetencije predstavljaju ozbiljan problem za nastavak školovanja. Identifikovanje faktora rizika je veoma značajno, jer može pomoći da se prepoznaju rizični adolescenti prije nego što se problemi u ponašanju jave, te omogućava da se radi na primarnoj prevenciji. Prethodna istraživanja pokazuju porast adolescencijom izazvanih problema u proteklih 25 godina, koji pogađaju i dječake i djevojčice, sve socijalne klase i sve tipove porodica. S obzirom na navedene karakteristike, cilj rada je bio ispitati prisutnost rizičnog ponašanja u današnjim uslovima kod mladih u odnosu na školsku klimu, uspjeh, spol i razred, sve u funkciji sagledavanja mogućnosti prevencije i pronalaska zaštitnih faktora. Populaciju u istraživanju su činili mladi (od 16 do 19 godina). Obuhvaćeno je N=823 ispitanika (48,96 % muških; 51,04% ženskih). Za utvrđivanje prisutnosti rizičnog ponašanja kod srednjoškolaca korišten je upitnik rizičnog ponašanja (Ricijaš, 2010) i skala percepcije kvalitete školske klime (Vessels, 1998). Oba upitnika su pokazala visoku pouzdanost ($\alpha = 0,928$; $\alpha = 0,886$). Srednjoškolci su pokazali niži stepen rizičnog ponašanja ($M=32.21$; $SD=11.58$). Utvrđena je značajna negativna povezanost rizičnog ponašanja sa kvalitetom školske klime ($r = -.172$; $p < .001$) kao i značajna negativna povezanost sa školskim postignućem ($r = -.140$; $p < .001$). Nisu pronađene značajne razlike u rizičnom ponašanju s obzirom na spol ($t(821) = 1.914$, $p = .056$), dok su pronađene razlike s obzirom na razred ($F(3, 819) = 7.755$, $p = .000$) i školsko postignuće ($F(4, 818) = 4.602$, $p < .001$). Dobijeni rezultati potvrđuju složenost promatranja rizičnog ponašanja, smanjenje spolnih razlika u odnosu na dosadašnja istraživanja, te moguće zaštitne faktore koji se ogledaju u kvalitetnijoj školskoj klimi i školskom postignuću kod srednjoškolaca. Dodatno rezultati upućuju da je potrebno uključiti mnogobrojne faktore u objašnjenju ovog fenomena, od nasljednih faktora, karakteristika ličnosti, te školskog, porodičnog i društvenog konteksta. Sve navedeno je izazov i u budućnosti kako bi prevencija bila što uspješnije postignuće.

Ključne reči: rizično ponašanje, školska klima, školsko postignuće, mladi

STAVOVI, ISKUSTVA I INFORMISANOST ADOLESCENATA O SEKSUALNOSTI

Jovana Stanisavljević

Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum | stanisavljevic.jovana91@gmail.com

Nikola Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu | nicholas.petrovic@gmail.com

Period adolescencije često je obeležen nedostatkom znanja i iskustava potrebnih za donošenje odgovornih odluka s kojima se mladi susreću. Upravo zbog toga se adolescencija smatra posebno osetljivim razdobljem u kojem se mladi neretko upuštaju u razna rizična ponašanja unutar kojih se, za potrebe ovog rada, izdvaja rizično seksualno ponašanje. Specifični ciljevi ovog istraživanja bili su vezani za tri tematska područja: (1) ispitivanje iskustava adolescenata u seksualnim aktivnostima, (2) ispitivanje stavova adolescenata o polnim odnosima, zaštiti i kontracepciji, polno prenosivim bolestima, kao i (3) ispitivanje informisanosti o polnosti, bolestima i dostupnosti informacija o ovim temama. Istraživanje je sprovedeno sa upitnicima koje su konstruisali autori tokom marta meseca 2018. godine na prigodnom uzorku od 124 učenika trećih i četvrtih razreda srednjih škola. Rezultati istraživanja pokazuju da je 42% ispitanika imalo iskustva sa nekim oblicima seksualnih aktivnosti, da je na delu upitnika koji ispituje informisanost o seksu i polnim bolestima, oko 30% odgovora bilo „ne znam“, kao i da je svega 54% ispitanika dobilo neke informacije o ovim temama od roditelja. Većina onih koji su dobili takve informacije od roditelja smatraju ih korisnim. Istovremeno 77% ispitanih izjavilo je kako se stide da o tome razgovaraju sa roditeljima. Kada su u pitanju stavovi, interesantan je podatak da preko 80% ispitanih smatra da kondomi smanjuju seksualni užitak. Istraživanje je pokazalo da mladi nisu adekvatno informisani o seksu, polnim bolestima i zaštiti, što utiče i na njihove stavove, kao i da je potrebno više raditi na edukaciji o ovim temama u školama. Osim kroz rad s mladima u sastavu obrazovanja, trebalo bi raditi i sa roditeljima, na šta takođe želimo da ukažemo ovim radom, koje je potrebno senzibilizirati za potrebe njihove dece koja prolaze kroz period prepun promena.

Ključne reči: roditelji, mladi, edukacija, seks

PORODIČNA KOHEZIJA, PORODIČNA FLEKSIBILNOST I SAMOPOŠTOVANJE – MEDIJACIONA ULOGA EMOCIONALNE KOMPETENCIJE

Tina Janjić

Psihološko savetovalište za studente pri Studentskom kulturnom centru, Niš | tina.janjic95@gmail.com

Nada Dimitrijević

Psihološko savetovalište za studente pri Studentskom kulturnom centru Niš | nadjadimitrijevic7@gmail.com

Kristina Milević

Psihološko savetovalište za studente pri Studentskom kulturnom centru Niš | kmilevic@yahoo.com

Funkcionalnost porodičnih odnosa predstavlja jedan od formativnih faktora samopoštovanja, globalnog stava koji imamo prema sopstvenoj vrednosti i značaju (Novilla et al., 2006). Emocionalna kompetencija, sposobnost uočavanja, razumevanja, izražavanja, imenovanja, regulacije i upravljanja emocijama, formira se u kontekstu porodične atmosfere, a sa druge strane ostvaruje i pozitivnu vezu sa višim nivoom samopoštovanja (Schutte et al., 2010). Cilj ovog rada jeste da ispita medijacionu ulogu emocionalne kompetencije u odnosu između dimenzija porodičnog funkcionisanja i samopoštovanja. Uzorak je prigodan, čini ga 406 studenata ($m=163$; $ž=243$) Univerziteta u Nišu, starosti od 19 do 31 ($AS=20,92$; $SD=1,38$). Instrumenti korišćeni u istraživanju su: Skala porodične fleksibilnosti i kohezivnosti (FACES IV; Olson i sar., 2006), Rozenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965) i Upitnik emocionalne kompetentnosti (UEK-45; Takšić, 2002). Rezultati pokazuju da, u okviru dimenzija porodične kohezije, balansirana kohezija ostvaruje direktni ($E=0,18$; $p<0,05$) i indirektni pozitivni efekat ($b=0,11$; 95% CI $[0,07, 0,16]$) kao i dezangažovanost koja ostvaruje direktni ($E=-0,19$; $p<0,05$) i indirektni negativni efekat ($b=-0,07$; 95% CI $[-0,11, -0,02]$) na dimenziju samopoštovanja. Na taj način optimalna emocionalna povezanost među članovima porodice može predstavljati okruženje koje povoljno deluje na razvoj samopoštovanja, ali i na crtu emocionalne kompetencije, koja dalje doprinosi njegovom razvoju. Emocionalna distanciranost članova u okviru porodičnog sistema ostvaruje negativne efekte i kada je u pitanju razvoj samopoštovanja i emocionalne kompetentnosti, koja kasnije negativno doprinosi samopoštovanju, kada proizilazi iz dezangažovane porodične atmosfere. Kod dimenzija porodične fleksibilnosti, postoji indirektni pozitivni efekat balansirane fleksibilnosti na samopoštovanje ($b=0,09$; 95% CI $[0,04, 0,14]$), dok haotičnost ostvaruje i direktni ($E=-0,29$; $p<0,00$) i indirektni negativni efekat ($b=-0,04$; 95% CI $[-0,09, -0,01]$). Organizovanost, definisane uloge i pravila koja su u funkciji regulacije odnosa unutar porodice, imaju značajnu ulogu u razvoju samopoštovanja osobe, tako što doprinose razvoju emocionalne kompetentnosti koja je u funkciji razvoja samopoštovanja. Prenaglašenost uloga i pravila unutar porodičnog sistema stvara nepovoljnu situaciju za razvoj samopoštovanja, pored posrednog efekta koji ostvaruje nedovoljnom emocionalnom kompetentnošću osobe, proistekle iz takve sredine. Teorijske i praktične implikacije rada ističu važnost postojanja optimalnih porodičnih odnosa s obzirom na to da utiču na razvoj emocionalne kompetencije osobe, i to da oba ispitivana konstrukta ostvaruju važne efekte na razvoj samopoštovanja osobe.

Ključne reči: porodična fleksibilnost, porodična kohezija, samopoštovanje, emocionalana kompetencija, medijacija

USMENA SAOPŠTENJA: OPŠTA PSIHOLOGIJA I PSIHOLOGIJA LIČNOSTI

UNIVERZALNOST MEĐUNARODNE BAZE AFEKTIVNIH FOTOGRAFIJA IAPS (INTERNATIONAL AFFECTIVE PICTURE SYSTEM): REZULTATI SRPSKE I MAĐARSKE GRUPE IZ SRBIJE

Beata Grabovac

Univerzitet u Novom Sadu, Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku u Subotici
beagrabovac2@gmail.com

Anita Deák

Naučni Univerzitet u Pečuju, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju | deak.anita@pte.hu

Afektivni prostor je pojam povezan sa dimenzionalnim teorijama emocija, a one opisuju emocionalni doživljaj svodeći ga na određeni broj dimenzija koje im stoje u osnovi. Vrednosti na različitim kombinacijama dimenzija produkuju uvek drugačija emocionalna iskustva. Prostor se, po autorima Piteru Langu i Margaret Bredli, sastoji od tri različite dimenzije: valence (ona se odnosi na kvalitet emocionalnog doživljaja), arousala ili pobuđenosti (pokriva intenzitet doživljaja) i dominantnosti (što podrazumeva osećanje kontrole, dominacije ili podređenosti u datoj situaciji).

Predmet ovog rada je prikupljanje normativnih ocena fotografija iz međunarodne baze afektivnih fotografija IAPS-a (International Affective Picture System), koja sadrži fotografije različitog afektivnog sadržaja. One, kao stimulusi, izazivaju emocionalne reakcije varirajuće po kvalitetu i intenzitetu, kao i kontroli. IAPS baza je validirana i često korišćena širom sveta u raznim zemljama: između ostalog u Americi, Belgiji, Čileu, Mađarskoj, Bosni.

Cilj rada je bio da proveri vrednosti procene šezdeset fotografija na tri dimenzije, izabranih iz baze, tako da dobro predstavljaju sve delove afektivnog prostora, a iste su se koristile i u određenom broju prethodnih validacionih studija. Fotografije su iz baze odabrane tako da postoje sve moguće kombinacije visokog, srednjeg i niskog nivoa valence, arousala i dominantnosti. Želeli smo da uporedimo rezultate američkog uzorka kao polazne osnove i rezultate mađarske i srpske grupe iz Srbije.

U istraživanje je uključena mađarska grupa studenata sa Učiteljskog fakulteta na mađarskom nastavnom jeziku u Subotici i mađarska i srpska grupa studenata sa Visoke tehničke škole u Subotici. Istraživanja su rađena u manjim grupama, prikazivanje fotografija se vršilo pomoću Power Point prezentacije, a odgovori su prikupljeni u papir-olovka formi. U mađarskoj grupi je bilo sedamdeset, a u srpskoj pedeset učesnika.

Za davanje odgovora upotrebljena je vizuelna devetostepena skala sa piktogramima, malim čovečuljcima koji postoje u tri vrste, a predstavljaju tri gore navedene dimenzije afektivnog doživljaja. Na skali su učesnici označili svoje emocionalno iskustvo pri gledanju svake fotografije: konkretno kog je kvaliteta ono što osećaju i kolika je uzbuđenost i dominantnost koju doživljavaju.

Rezultati pokazuju da je kvalitet, tzv. valenca fotografije stabilna dimenzija, koja se ne razlikuje u tri poređene grupe, dok pobuđenost i dominantnost pokazuju varijacije.

Ključne reči: fotografije, IAPS baza, srpska grupa, mađarska grupa, Srbija

STRUKTURA PRIDEVSKIH OPISA LIČNOSTI U PISANOM JEZIKU

Milan Oljača

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija | milanoljača@ff.uns.ac.rs

Dušica Filipović-Durđević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija | dfdurdevic@gmail.com

Petar Čolović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija | petar.colovic@uns.ac.rs

Osnovni cilj ovog istraživanja je identifikacija latentne strukture bazičnih osobina ličnosti primenom kvantitativno-lingvističkih tehnika distribucione semantike, u ovom slučaju vektorski zasnovane semantičke analize. Sekundarni cilj istraživanja je poređenje faktorskog rešenja identifikovanog na osnovu vektorsko-semantičkog modela sa jedne strane, i faktorskog rešenja identifikovanog nad podacima prikupljenim unutar tradicionalne psiholeksičke paradigme u oblasti psihologije ličnosti.

Analize su sprovedene na dva seta podataka. Lingvističko-semantički set podataka predstavlja matrica frekvencija zajedničkog pojavljivanja (co-occurrence) prvog reda, formirana na osnovu 180 pridevskih opisa ličnosti (reči meta) i 1363 kontekst reči (dimenzija vektora). U ovoj matrici, značenje reči mete predstavljeno je vektorom kojeg čine frekvencije zajedničkog pojavljivanja reči mete sa svakom od unapred odabranih kontekst reči u kontinuiranom tekstu, a unutar prozora veličine ± 3 pozicije u okolini reči mete. Za potrebe formiranja ovog seta podataka upotrebljena je medijska baza digitalnih tekstova EBART-a, koja obuhvata tekstove iz dnevne štampe. Psiholeksički set podataka predstavljaju samoprocene 1575 ispitanika (58% ženskog pola) sa teritorije Republike Srbije, na identičnom setu pridevskih opisa. Starost ispitanika se kretala u opsegu od 18 do 60 godina ($AS = 29.28$; $SD = 11.74$).

Na osnovu binarno kodiranih podataka iz semantičke baze identifikovano je trofaktorsko rešenje. Faktori su imenovani kao Negativno konotirani opisi ličnosti (npr. osoran, posesivan, hvalisav), Pozitivno konotirani opisi ličnosti (npr. odgovoran, samostalan, realan) i Amoralnost (npr. prezriv, gramziv, razmetljiv), u skladu sa primarnim predmetom merenja. Na osnovu psiholeksičkog seta podataka je identifikovano pet dimenzija: Introverzija, Negativna valenca, Prijatnost, Intelpekt i Impulsivnost.

Preliminarne deskriptivne analize su ukazale na brojne razlike između istih pridevskih opisa unutar dva seta podataka. Pored razlika u parametrima distribucija, zabeleženo je i da struktura korelacija između različitih pridevskih opisa u psiholeksičkom i leksičko-semantičkom setu podataka ne prati sličan obrazac relacija, što je rezultovalo niskim kongruencijama faktorskih rešenja između dva seta podataka. Drugim rečima, latentna struktura bazičnih osobina ličnosti unutar ova dva seta podataka nije identična, pa čak ni slična.

Ovo istraživanje predstavlja prvi pokušaj identifikovanja bazičnih dimenzija ličnosti na osnovu zajedničkog pojavljivanja reči u tekstu. Uprkos tome što se ne mapiraju u potpunosti na faktore izolovane tradicionalnim pristupima u psihologiji ličnosti, faktori koji su izolovani iz teksta odslikavaju interpretabilne i socijalno relevantne dimenzije. Ostaje pitanje generalizacije na strukture dobijene iz drugačijih tekstova, kao i brojna druga pitanja.

Imajući sve ovo u vidu, verujemo da tehnike distribucione semantike nose potencijal za primenu u ispitivanju latentne strukture bazičnih osobina ličnosti, koji tek treba da bude detaljno ispitan.

Ključne reči: distribuciona semantika, vektorski zasnovana semantička analiza, bazična struktura ličnosti, psiholingvistika, psihologija ličnosti

MRAČNA TRIJADA I FAKTORI HEXACO MODELA LIČNOSTI KAO PREDIKTORI VREMENSKE PERSPEKTIVE

Jovan Uzelac

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić | uzelacjovan32@gmail.com

Denis Zlatković

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić | denis.zlatkovic97@gmail.com

Vremenska orijentacija objašnjava naše vrednosti i stav prema dosadašnjim i budućim događajima u životu. Istraživanja pokazuju da je taj stav delom određen ličnosnim dispozicijama. Do sada je analiziran značaj HEXACO osobina ličnosti, kao i onih Mračne trijade u opisu dimenzija vremenske perspektive, ali je njihov međusobni odnos u toj predikciji nedovoljno istražen. Osnovni cilj rada je bio da utvrdimo da li je Mračna trijada inkrementalno validna u predviđanju dimenzija vremenske perspektive uz prisustvo HEXACO osobina.

Istraživanje je sprovedeno na 198 ispitanika (starost: $AS=22$). Korišćene su tri skale: HEXACO – 60, za merenje mračne trijade SD3 i ZTPI – kratka skala vremenske perspektive koja meri negativnu (NP) i pozitivnu (PP) prošlost, hedonističku (HS) i fatalističku (FS) sadašnjost i pozitivnu (PB) i negativnu (NB) budućnost. Za obradu podataka korišćena je hijerarhijska regresiona analiza.

HEXACO osobine ličnosti značajno objašnjavaju sve dimenzije vremenske perspektive, a osobine Mračne trijade su inkrementalno validne u predviđanju NP i FS. Šest bazičnih osobina u prvom bloku objašnjavaju 26% NP, a uvođenje Mračne trijade dovodi do značajne promene u koeficijentu determinacije ($\Delta R^2=.06, p<.01$), te one zajedno opisuju 32% varijanse kriterijuma. Kada je u pitanju FS, HEXACO osobine opisuju 9% varijanse, a uvođenje Mračne trijade, takođe, dovodi do značajne promene u predikciji ($\Delta R^2=.05, p<.05$), te ona ukupno iznosi 14%. Za oba kriterijuma značajnoj promeni doprinosi makijavelizam i to kao pozitivan prediktor. Kada su u pitanju HEXACO osobine ključni doprinos u predikciji ostvaruju ekstraverzija i savesnost. Ekstraverzija je negativan prediktor NP i NB, a pozitivan PP, HS i PB. Savesnost negativno predviđa obe dimenzije sadašnjosti i NB, a pozitivno PB.

Može se zaključiti da značajni inkrementalni doprinos Mračna trijada, uz HEXACO osobine, ima samo kada su u pitanju negativna prošlost i fatalistička sadašnjost, a ključna crta je makijavelizam. Razlog za to je verovatno u tome što makijavelisti imaju negativan stav prema ljudskoj prirodi i svetu, što nije obuhvaćeno u potpunosti prostorom bazičnih HEXACO osobina. Kada su u pitanju HEXACO osobine, može se primetiti očekivana tendencija da ekstraverti imaju optimističan pogled na svet, a da kod savesnih pojedinaca dominira verovanje u svoje snage i sklonost ka unutrašnjem lokusu kontrole.

Ključne reči: HEXACO, Mračna trijada, Vremenska perspektiva

POVEZANOST INTEGRITETA I NADE U BUDUĆNOST ČOVEČANSTVA U NOVOM PAZARU

Mirsan Fehratović

Državni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za filozofske nauke | mirsenfehratovic@gmail.com

Dajana Sendrić

Državni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za filozofske nauke | sendricdajana@gmail.com

Ivan Melentijević

Državni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za filozofske nauke | ivan.melentijevic@hotmail.com

Milica Veljović

Državni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za filozofske nauke | milicaveljovic95@gmail.com

Predmet našeg istraživanja je ispitivanje odnosa između integriteta i nade u budućnost čovečanstva. Želeli smo da saznamo da li je integritet ličnosti povezan sa percepcijom budućnosti čovečanstva i da li je ta povezanost pozitivna ili negativna. Pod integritetom se podrazumeva osobina ličnosti koja se izgrađuje tokom celog života i koja predstavlja integrisan sastav svih do sada stečenih iskustava pojedinca, njegovih delova ličnosti i svih osobina koje poseduje i koje se kombinuju na jednom višem nivou, sa odlukama i postupcima koje želi da ostvari tokom života, dok nada u budućnost čovečanstva predstavlja određeno poverenje individue u ljudsku vrstu i njena delovanja, a koje je okrenuto ka boljoj budućnosti društva i budućih generacija. U ranijim istraživanjima je utvrđeno da osobe sa višim stepenom integriteta imaju pozitivniji stav prema svojim postignućima, iskustvu i prošlosti u globalu. Cilj našeg istraživanja je utvrditi da li je integritet povezan sa nadanjima vezanim za budućnost čovečanstva, i da li postoje statistički značajne razlike u vrednostima skorova integriteta i nade u budućnost čovečanstva kod ispitanika različitog pola i starosne dobi. Uzorak našeg istraživanja je činilo 102 stanovnika Novog Pazara, različite dobi (rano odraslo doba – 39 ispitanika, srednje odraslo doba – 33 ispitanika, kasno odraslo doba – 30 ispitanika) i pola (muški – 49 ispitanika, ženski – 53 ispitanika). Prosečna starost ispitanika je iznosila 45.7 ± 17.9 godina (minimalna starost iznosi 20 a maksimalna 78 godina, što znači da je raspon 58 godina). U istraživanju su korišćene Skala integriteta i Skala nade u budućnost čovečanstva koja je namenjena ispitivanju druge stavke komponente vere u vrstu, a to je nada u bolju budućnost. Ustanovljeno je da postoji statistički značajna pozitivna povezanost visokog stepena između integriteta i nade u budućnost čovečanstva ($r=0.712$; $p=0.000$). Takođe, utvrđen je statistički značajno veći skor integriteta kod ispitanika rane odrasle dobi u odnosu na ispitanike kasne odrasle dobi ($p<0.05$), dok u odnosu na pol nije zabeležena statistički značajna razlika. Budući da se skala nade u budućnost čovečanstva delom odnosi i na uverenje da je život vredan življenja i da ljudsko delovanje i trud imaju smisla, ne iznenađuje njena značajna korelacija s rezultatima na skali integriteta koja ispituje doživljaj smislenosti i koherentnosti ranijeg života.

Ključne reči: integritet, nada u budućnost čovečanstva, vera u vrstu

PROVERA OSNOVNIH METRIJSKIH KARAKTERISTIKA UPITNIKA TRIPM

Aleksandra Anđelić

Fakultet tehničkih nauka | alekandraandjelic@gmail.com

Aleksandra Sitarević

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić | sicasanjasandra@hotmail.com

Natalija Anđelić

Fakultet tehničkih nauka | alekandraandjelic@gmail.com

U literaturi nailazimo na veliki broj instrumenata i modela koji pokušavaju da daju egzaktn teorijski i statistički okvir za procenu psihopatije. Savremeni modeli psihopatije, uključujući i trijerarhijsku teoriju (Patrick et al., 2009) oslanjaju se na Herovu teoriju i instrument - Psychopathy Checklist - Revised (PCL-R; Hare, 2003), koji, kako se pokazalo u istraživanjima ne izdvaja jasno faktor smelost (Evans & Tully, 2016). Pre nekoliko godina, trijerarhijski model psihopatije iznedrio je za upotrebu instrument TriPM (Patrick et al., 2010) koji se sve češće uključuje u psihopatološkim ispitivanjima kriminala.

Triarchic Psychopathy Measure (TriPM; Patrick et al., 2010) je upitnik baziran na samoopisu. U nizu prethodnih istraživanja, procenom tri dimenzije obezbeđena je konstruktna validnosti instrumenta na različitim govornim područjima (Drislane et al., 2013; Marion et al., 2013; Patrick, 2010; Sellbom & Phillips, 2013; Stanley et al., 2013). U ovom istraživanju, utvrđivala se latentna struktura upitnika na populaciji stanovnika Srbije, nakon čega se vršila provera pouzdanosti i reprezentativnosti upitnika TriPM (Patrick et al., 2010). Problem istraživanja definisan je pitanjem: „Da li upitnik TriPM (Patrick, et al., 2010) predstavlja dobru polaznu osnovu za procenu psihopatije u Srbiji?" Istraživanje je sprovedeno od avgusta do oktobra 2017. godine na slučajnom uzorku od 146 ispitanika, ujednačenih po polu. Ispitivanjem obuhvaćeno je 73 (50%) muškaraca i 73 (50%) žena. Prosek godina iznosio je $M=36,91$. Za procenu psihopatije korišćen je upitnik TriPM (Patrick et al., 2010) koji u originalnoj verziji meri tri dimenzije, a to su: smelost, zloba i dezinhibiranost. Upitnik se sastoji od 58 ajtema, uređenih petostepenih kategorija.

Latentna struktura modela koji su ponudili Patrick i saradnici (Patrick et al., 2010) proveravan je sa EFA gde su izdvojena tri faktora, kao i u originalnoj verziji upitnika. Faktori objašnjavaju 35,657% varijanse. Na osnovu faktorskih zasićenja izbačeno je 4 ajtema iz originalne verzije upitnika ($<.30$). U ovakvoj postavci modifikovani upitnik je pokazao dobre metrijske karakteristike: pouzdanosti (α , λ_1 i $\lambda_6 >.80$) i reprezentativnosti ($KMO >.70$). PCL-R (Hare, 2003) u istraživanjima ne temu psihopatije je i dalje vrlo aktuelan. Međutim, na osnovu rezultata ovog istraživanja, zaključuje se da je i TriPM (Patrick et al., 2010) dobar izbor za merenje i razumevanje konstrukta psihopatije. Ovo istraživanje značajno doprinosi temeljima dobrog alata za procenu psihopatije, te omogućuje adekvatnu procenu psihopatije ispitanika na teritoriji Srbije.

Ključne reči: TriPM, faktorska analiza, pouzdanost, reprezentativnost.

USMENA SAOPŠTENJA: KLINIČKA PSIHOLOGIJA I PSIHOTERAPIJA

SOMATIZACIJA I NJENI PREDIKTORI: ISTRAŽIVANJE NA STUDENTSKOJ POPULACIJI

Nikola Rokvić

Medicinski fakultet Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu | nikola.rokvic@mf.uns.ac.rs

Tamara Jovanović

Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | tamarajovanovicpmf@gmail.com

Aleksandar Tomašević

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | atomashevic@gmail.com

Somatizacija predstavlja jedan od najvećih problema za današnje sisteme zdravstvene zaštite i kvalitet života pojedinaca. PHQ-15 skala je razvijena kao klinički alat za utvrđivanje stepena somatizacije koji je zatim validiran na opštoj populaciji. Cilj našeg istraživanja je bio utvrditi valjanost srpskog prevoda PHQ-15 upitnika, kao i odnos dobijenog skora somatizacije sa povezanim konstruktima u studentskoj populaciji. Kao prediktori somatizacije korišćeni su depresivnost, anksioznost i stres (DASS-21) i zadovoljstvo životom (SWLS). Uzorak se sastojao od 250 ispitanika, 76.8% ženskog pola, prosečne starosti 22.47 godina (SD=2.25; min=19; max=30). Vrednosti zakošenosti i spljoštenosti krive vrednosti ukupnog skora PHQ-15 upitnika su ispod graničnih vrednosti od 1, dok je vrednost Krombahove alfe .636 odnosno niža od zadovoljavajuće. Srednja vrednost PHQ-15 skora je 5.93 (SD=3.115; minimum 0; maksimum 13). Prema sistemu skorovanja 83 (33.2%) ispitanika ima vrednosti ukupnog skora između 0 i 4, odnosno minimalne somatske tegobe. Male somatske tegobe, vrednosti skora od 5 do 9, ima 130 (52%) ispitanika, dok umerene somatske tegobe (skor od 10 do 14) oseća 37 (14.8%) ispitanika. U grupi ispitanika sa malim somatskim tegobama PHQ-15 skor je značajno viši kod pripadnika ženskog pola ($p=.025$). Somatizacija pozitivno korelira sa depresivnošću ($r=.366$), anksioznošću ($r=.453$) i stresom ($r=.557$), a sa druge strane postoji slaba negativna korelacija ($r=-.219$) između somatizacije i zadovoljstva životom. U regresionom modelu, gde je kriterijumska varijabla somatizacija a prediktori depresivnost, anksioznost i stres i zadovoljstvo životom objašnjavaju 33% varijanse. Prediktivna vrednost zadovoljstva životom je $\beta=-.047$ ($p=.462$), depresivnosti $\beta=-.55$ ($p=.494$), anksioznosti $\beta=.173$ ($p=.012$) i stresa $\beta=.469$ ($p=.000$). Stepenn somatizacije na našem uzorku je viši u odnosu na kriterijume za nekliničku populaciju. Od merenih konstrukata, stres i anksioznost su najbolji prediktori somatizacije na studentskoj populaciji. Potrebno je dalje istraživanje na kliničkoj i nekliničkoj populaciji radi dobijanja normativnih vrednosti za našu populaciju i dalje provere valjanosti prevoda.

Ključne reči: somatizacija (PHQ-15), depresivnost, anksioznost, stres, zadovoljstvo životom

PSIHOMETRIJSKE KARAKTERISTIKE I RELACIJE PID-5 I TCI-5 INVENTARA NA KLINIČKOM UZORKU

Dragana Đurić Jočić,

Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum u Beogradu | gagapsy@hotmail.rs

Tamara Džamonja Ignjatović

Filozofski fakultet i Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu | tamara.dzamonja@gmail.com

Ivana Jakšić,

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu | ivanamjaksic@gmail.com

Procena poremećaja ličnosti predstavlja jedan od najvećih problema za psihijatrijsku klasifikaciju mentalnih poremećaja, uključujući i poslednju DSM-5 klasifikaciju. Pokušaj da se očigledni nedostaci kategorijalnog modela zamene dimenzionalnim pristupom, rezultirali su predlogom novog 5-dimenzionalnog modela, koji je operacionalizovan inventarom PID-5 (Krueger, Derringer,

Markon, Watson, & Skodol, 2012). Razvijen je kao klinički instrument za procenu pet ključnih maladaptivnih, patoloških crta ličnosti. Sastoji se od 220 ajtema koji se procenjuju na 4-stepenoj skali, procenjujući 25 aspekata grupisanih u 5 osnovnih domena: Negativni afekat, Otudenje, Antagonizam, Dezinhibicija i Psihoticizam. Moglo bi se reći da model delimično predstavlja negativne, neadaptibilne polove Petofaktorskog modela. Ciljevi našeg istraživanja odnosili su se na proveru psihometrijskih karakteristika (pouzdanosti) srpskog prevoda PID-5 upitnika na kliničkom uzorku, poređenje razlike u skorovima kliničkog u odnosu na uzorak iz opšte populacije i poređenje osnovnih dimenzija ličnosti merenih PID-5 sa dimenzijama ličnosti merenih TCI-R upitnikom koji predstavlja operacionalizaciju Klonindžerovog Psihobiološkog modela. Klinički uzorak se sastojao od 158 ispitanika, 69% ženskog pola, prosečne starosti 43.88 godina ($SD=11.27$; min=18; max=65), a podaci su upoređeni sa podacima dobijenim na nekliničkom uzorku 402 ispitanika (48.5% muškog pola), prosečne starosti 41.5 godina ($SD=11.9$) iz istraživanja Božović, Knežević i Lazarević, 2017. Analiza interne konzistencije pokazala je da svih 5 skala PID-a imaju visoku pouzdanost, a koficijenti se kreću od .87 za Dezinhibiciju do .95 za Psihoticizam, slično kao i na nekliničkom uzorku. Razlike u izraženosti skorova na PID skalama na kliničkom i nekliničkom uzorku ispitane su pomoću t-testa za jedan uzorak. Utvrđene su statistički značajne razlike na svih 5 skala: na kliničkom uzorku izraženiji su skorovi na skalama Negativni afekat ($M_k=1.37$, $M_{nk}=0.98$, $t(157,1)=10.53$, $p<.001$), Otudenje ($M_k=1.28$, $M_{nk}=0.79$, $t(157,1)=11.11$, $p<.001$), Dezinhibicija ($M_k=1.21$, $M_{nk}=0.94$, $t(157,1)=8.24$, $p<.001$) i Psihoticizam ($M_k=0.96$, $M_{nk}=0.63$, $t(157,1)=6.35$, $p<.001$), dok je skor na skali Antagonizam nešto viši na nekliničkom uzorku ($M_k=0.61$, $M_{nk}=0.75$, $t(157,1)=-4.87$, $p<.001$). Skorovi na svih pet skala negativno koreliraju sa skalama Self-direktivnost (u rasponu od $r=-.46$ do $-.69$) i Kooperativnost ($r=-.38$ do $-.49$). Sve skale su pozitivno povezane sa Izbegavanjem štete, a najviše Negativni afekat i Otudenje ($r=.60$). Specifične pozitivne korelacije su utvrđene između skala Antagonizam i Potraga za novinama ($r=.32$), kao i Psihoticizma i Self transcedencije ($r=.65$). Rezultati potvrđuju dobre metrijske karakteristike PID-5 inventara, diskriminativnu validnost u razlikovanju kliničke i nekliničke populacije, i u skladu su sa ranijim nalazima da su Self-direktivnost i Kooperativnost generalno povezane sa psihopatologijom, dok druge skale ukazuju na specifičnost psihopatoloških manifestacija.

Ključne reči: DSM-5, maladaptivne crte ličnosti, PID-5, Psihobiološki model ličnosti, TCI-R

DIMENZIJE LIČNOSTI PACIJENATA SA DIJAGNOZOM DEPRESIJE I SUICIDALNIM POKUŠAJIMA

Milena Jovičić

Klinika za psihijatriju, Klinički Centar Kragujevac, Srbija | limena27@gmail.com

Darko Hinić

Prirodno-matematički fakultet, Filološko-umetnički fakultet, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujevac, Srbija
dhinic@np.ac.rs

Dragana Ignjatović-Ristić

Fakultet medicinskih nauka, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujevac, Srbija
Klinika za psihijatriju, Klinički centar Kragujevac, Srbija | draganaristic4@gmail.com

Samoubistvo predstavlja ozbiljan zdravstveni problem u svetu. Blizu 90% osoba koje su izvršile samoubistvo imalo je dijagnostikovani neki mentalni poremećaj u trenutku smrti. Uzimajući u obzir sve vrste mentalnih poremećaja, suicidalni pokušaji kao i realizovani suicidi se u najvećem procentu vezuju za pacijente sa dijagnozom depresije. Dosadašnja istraživanja pokazuju da određene dimenzije ličnosti predstavljaju značajne faktore rizika za ispoljavanje suicidalnih oblika ponašanja kod depresivnih pacijenata. Agresivnost, impulsivnost, neuroticizam su crte ličnosti koje se najčešće spominju u kontekstu suicidalnosti.

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje potencijalnih razlika u izraženosti dimenzija ličnosti prema modelu Velikih pet plus dva kod pacijenata sa i bez suicidalnih pokušaja sa dijagnozom depresije.

Uzorak je činio ukupno 251 pacijent, 109 (43,4%) muškaraca i 142 (56,6%) žena, prosečnog uzrasta $49,13 \pm 13,09$ godina, na ambulantnom ili hospitalnom tretmanu u okviru dve Univerzitetske psihijatrijske klinike u Srbiji, kod kojih je postavljena dijagnoza depresije prema MKB-10. Pacijenti su podeljeni u dve grupe: 83 pacijenta koji su imali i 168 pacijenata koji nisu imali pokušaj samoubistva u svojoj istoriji. Svi pacijenti su popunjavali upitnik o sociodemografskim karakteristikama, kao i upitnik ličnosti VP+2-70.

Skala VP+2-70 pokazala je visok koeficijent interne konzistentnosti ($\alpha=.90$), sa koeficijentima podskala od $\alpha=.80$ do $\alpha=.88$.

Kod neuroticizma ($t(249)=-4.881$; $p=,000$; $\eta^2=0.09$), agresivnosti ($t(249)=-3.754$; $p=,000$; $\eta^2=0.05$) i negativne valence ($t(249)=-3.562$; $p=,000$; $\eta^2=0.05$), više vrednosti zabeležene su u grupi suicidalnih pacijenata u odnosu na grupu nesuicidalnih, dok je kod ekstraverzije ($t(249)=3.274$; $p=,001$; $\eta^2=0.04$) i savesnosti ($t(249)=3.464$; $p=,001$; $\eta^2=0.05$) više rezultate beležila nesuicidalna grupa. Efekat razlike je visok samo kod neuroticizma. Prema polu jedina razlika u grupi suicidalnih je zabeležena kod negativne valence, koja je izraženija kod muškaraca ($t(81)=2.614$; $p=,011$; $\eta^2=0.08$), a u grupi nesuicidalnih kod savesnosti, koja je izraženija kod žena ($t(166)=2.677$; $p=,008$; $\eta^2=0.04$). Kada se u binarnu logističku regresiju uvedu varijable iz VP+2, model je značajan ($\chi^2(7)=37.805$; $p<.01$), a predviđanje pokušaja samoubistva iznosi 73,3% tačno klasifikovanih pacijenata (naspram inicijalnih 66,9%), pri

čemu se izdvajaju samo neuroticizam i negativna valenca. Model predviđa između 14 i 19% varijanse kriterijumske promjenjive.

Rano identifikovanje izraženosti neuroticizma i negativne valence kod depresivnih pacijenata, bio bi značajan korak ka prevenciji suicida.

Ključne reči: Velikih pet plus dva, dimenzije ličnosti, suicidalnost.

STADIJUM PROMENE, BALANS ODLUKE I SELF-EFIKASNOST KOD OSOBA UKLJUČENIH U ONLINE PROGRAM REDUKCIJE TELESNE MASE

Dragana Brdarić Leka

Psihološki centar za savetovanje, edukaciju i istraživanje – SELF | draganabrdaric@gmail.com

Milica Lazić

Filozofski fakultet Novi Sad, Odsek za psihologiju | lazic.milica44@gmail.com

Vesna Gavrilov Jerković

Filozofski fakultet Novi Sad, Odsek za psihologiju | jerkovso86@gmail.com

Transteorijski model promene ponašanja je često korišćena teorijska baza za kreiranje tretmana redukcije telesne mase. Po ovoj teoriji osobe postepeno postaju spremne da sprovedu promenu ponašanja koje će dovesti do redukcije telesne mase. U početnom stadijumu prekontemplacije osoba ne razmišlja o promeni ponašanja, u stadijumu kontemplacije počinje da razmišlja o eventualnoj promeni, u stadijumu pripreme planira kako da promenu sprovede, u stadijumu akcije počinje da sprovodi željeno ponašanje i u stadijumu održavanja učvršćuje navike koje je stekla u stadijumu akcije. Po ovom modelu je očekivano da su raniji stadijumi promene praćeni nižim doživljajem self-efikasnosti i negativnim balansom odluke, odnosno većim isticanjem poteškoća u odnosu na prednosti promene, a da sa napretkom ka kasnijim stadijumima raste i procena self-efikasnosti i procena prednosti promene u odnosu na poteškoće. Cilj ovog istraživanja je da proveri postojanje razlika u vrednostima self-efikasnosti i balansa odluke u odnosu na stadijum promene na uzorku ispitanika koji učestvuju u online programu redukcije telesne mase konstruisanom od strane stručnog tima Odseka za psihologiju u Novom Sadu. Uzorak čine 504 osobe iz Vojvodine prosečne starosti 35,5 god. ($SD=11,28$), od kojih je 80% žena sa prosečnim BMI od 27,47. Ispitanici su na početku korišćenja programa odgovorili na samoopisne upitnike: Stadijum promene za redukciju telesne mase, Balans odluke za redukciju telesne mase sastavljen od dve subskale od kojih se jedna odnosi na potencijalne prednosti, a druga na potencijalne teškoće tokom redukcije telesne mase i Self-efikasnost vezana za ishranu. Rezultati MANOVA-e pokazuju da postoje značajne razlike u nivou self-efikasnosti ($F(3,450) = 9.11, p < .01; \eta^2 = .08$) i u slučaju potencijalnih prednosti ($F(3,450) = 5.56, p < .01; \eta^2 = .05$), odnosno poteškoća ($F(3,450) = 3.63, p < .01; \eta^2 = .03$) u odnosu na stadijum promene. Ispitanici u stadijumu akcije imaju viši nivo self-efikasnosti od onih u stadijumu kontemplacije i pripreme. Što se tiče balansa odluke, ispitanici u stadijumu pripreme više percipiraju potencijalne prednosti promene od onih u stadijumima prekontemplacije i kontemplacije. Osobe u stadijumu akcije postižu značajno niže vrednosti na percipiranim nedostacima promene od onih u stadijumima kontemplacije i pripreme. U radu će biti diskutovane teorijske i pratkične implikacije rezultata, sa fokusom na važnost usklađivanja intervencija tretmana redukcije telesne mase u odnosu na stadijum promene.

Ključne reči: transteorijski model promene ponašanja, stadijum promene, balans odluke, self-efikasnost, redukcija telesne mase

KREIRANJE ZAJEDNIČKOG CRTEŽA

U ART BRUT STUDIOJU VMA

Tatjana Stojanović

Klinika za psihijatriju VMA | tatjanast@me.com

U Dnevnoj bolnici Klinike za psihijatriju VMA u saradnji sa Udruženjem Art Brut Serbia u martu 2015.g. osnovan je Art Brut Studio. Kroz analizu procesa kreiranja zajedničkog crteža, pokušaćemo da ustanovimo na koji način ovaj grupni rad doprinosi sagledavanju i razrešavanju problema naših pacijenata. U okviru integrativnog pristupa koji uključuje individualnu i grupnu terapiju, radnu terapiju, farmakoterapiju, koristimo i likovne radionice sa psihološkom analizom crteža. Na radionicama su prisutni ispitanici heterogeni po polu, između 20 do 65 godina, različitih dijagnostičkih kategorija. Broj pacijenata varira između 15 i 20. Radionice traju tri sata, a potrebno je odraditi tri da bi nastao zajednički crtež. Način rada osmišljen je u okviru saradnje diplomiranog slikara Gorana Stojčetića i kliničkog psihologa Tatjane Stojanović. Primjenjuje se kroz individualni i zajednički oblik rada. Grupno crtanje na tabli podrazumeva da pacijenti jedan za drugim šaraju dok se ne dobije mnoštvo isprepletenih linija, nakon čega počinju da uobličavaju ono što u tome prepoznaju, pri čemu treba da se dogovaraju i uvažavaju zapažanja drugih. Za to vreme dešavaju se brojni procesi na intrapsihičkom i interpersonalnom planu kojih pacijenti nisu dovoljno svesni. Pored grafomotornog izražavanja, percipiranja, kognitivnog procesiranja, emocionalnog reagovanja, neophodna je i saradnja i usaglašavanje sa ostalim članovima grupe i voditeljima radionice. Aktiviraju se strahovi vezani za gubitak identiteta, problemi sa autoritetom, borba za pronalaženje mesta u grupi, rivalitet, agresivne tendencije nasuprot zahtevu za konstruktivnom saradnjom. Svaki potez na tabli se snima da bi se na kraju napravio film koji pokazuje celokupan proces. Projekcija filma na poslednjoj radionici, uz analizu procesa i nastalog rada, te lični rad na onome što kod svakog izaziva najveću pažnju doprinose razumevanju grupne i individualne dinamike. Analizira se ponašanje pacijenata za vreme radionice prilikom likovnog izražavanja, završni rad, kao i ponašanje posle radionica i na drugim psihoterapijskim seansama. Na taj način mogu se primetiti: 1. karakteristike funkcionisanja grupe: dinamika, kohezivnost, otvorenost za rad, odbrambeni stilovi; 2. karakteristike funkcionisanja pojedinaca: rigidnosti, fleksibilnosti, otvorenost za učenje, odbrambeni mehanizmi, ponašanja u grupi, osetljive zone, neprorađene traume; 3. univerzalne teme: kolektivni simboli, arhetipovi. Po završetku radionica primećuju se promene kako u grupnom funkcionisanju, tako i na individualnom planu koje uključuju prevazilaženje otpora, konkretniji rad na problemima i napredak na psihoterapijskom planu. S obzirom na zapažene rezultate potrebna je preciznija evaluacija kroz istraživački rad i razmatranje mogućnosti dalje primene metode.

Ključne reči: analiza crteža, art terapija, Art Brut Studio

KOMORBIDITET PSIHOORGANSKOG SINDROMA I GRANIČNOG POREMEĆAJA LIČNOSTI

Helena Rosandić

JZU Opšta bolnica Nikšić i Filozofski fakultet, Univerzitet Crne Gore | roshelena@t-com.me

Ljubiša Šćekić

Studijski program Psihologija, Filozofski fakultet, Univerzitet Crna Gora

Jovan Martinović

Studijski program Psihologija, Filozofski fakultet Univerzitet Crne Gore

Granični poremećaj ličnosti predstavlja još uvek nedovoljno razjašnjen konstrukt, koji usled trajnosti i visoke prevalence zahteva kontinuiran i intezivan tretman.

U skladu sa tim, cilj ovog rada se odnosio na procenu prisustva psihoorganskog sindroma unutar grupe pacijenata dijagnostikovanih kao granični poremećaj ličnosti, s obzirom da slične fenomenološke manifestacije mogu imati različito etiološko poreklo.

Uzorak je činilo 230 ispitanika, hospitalizovanih na psihijatrijskom odeljenju u periodu od septembra 2010. do kraja 2017. godine, čije su istorije bolesti retrospektivno analizirane. U sastav uzorka su pored pacijenata sa graničnim poremećajem ličnosti (GPL) uključeni i pacijenti koji su činili kontrolnu grupu, u čiji sastav su ušli oni sa drugim psihijatrijskim dijagnozama (shizofrenijom, psihozom, depresijom i drugim afektivnim poremećajima) na osnovu psihijatrijske dijagnoze u istoriji bolesti, u skladu sa kriterijumima ICD X klasifikacije. Eksperimentalni uzorak je činilo 63. 48% ispitanika muškog pola.. Sličan odnos prema polnoj strukturi bio je zastupljen u kontrolnoj grupi, gde je bilo 60.87% ispitanika muškog pola,.

Tokom hospitalizacije svaki ispitanik je podvrgnut standardizovanom neurološkom pregledu, koji je podrazumevao objektivnu dijagnostičku proceduru, kompjuterizovanu tomografiju (CT) endokranijuma, neuropsihološku procenu i kod nekih ispitanika magnetnu rezonanca (MR). Istraživanjem su u ovoj fazi identifikovane dve grupe: 1. neorganska i 2. organska. Grupu organske patologije činili su pacijenti sa istorijom traumatskih moždanih povreda i oni kod kojih je registrovan razvojni organicitet. Istraživanje je otkrilo da 53% pacijenata sa GPL i 23% od pacijenata iz kontrolne grupe imaju oštećenje mozga u prošlosti, razvojno (32%) ili stečeno (56%) ili oboje (18%). Studija ukazuje na dominantnu disfunkciju frontalnog režnja koja se odražava preko kognitivne impulsivnosti, nefleksibilnosti mišljenja, kompromitovane intropsekcije i sklonosti perservaciji.

Podaci ove studije doprinose razmišljanju u pravcu da je granični poremećaj ličnosti kompozit ponašanja koja se često prepliću, pre nego poremećaj sa jedinstvenom etiologijom. U skladu sa rečenim, put daljeg istraživanja treba da bude i izvan GPL, usmeren na dokaze za oštećenja mozga koji se prepliću sa poremećajem.

Tretman osoba sa graničnim poremećajem ličnosti uključuje medikamentozni tretman kombinovan sa psihoterapijom, dok je kod pacijenata sa komorbiditetom GPL i organskog poremećaja potreban drugačiji pristup u lečenju, zasnovan na preciznoj neuropsihološkoj dijagnostici.

Ključne reči: granični poremećaj ličnosti, mentalni organski poremećaji, etiologija

RADIONICE I SEMINARI

BUDUĆNOST PSIHLOGIJE U SRBIJI – POKRETAČI, TRENDVI, SCENARIJA I VIZIJE

Ivana Milojević,

direktorka *Metafuture* - konsultantske kuće za predviđanje i planiranje | imilojev@gmail.com

Mirjana Beara

Departman za filozofske nauke, Državni univerzitet u Novom Pazaru

Na radionici će se putem metoda, tehnika i alata studija budućnosti (Futures Studies) analizirati i vizionirati potencijalni pravci razvoja psihološke nauke i struke u našoj zemlji. Razmotriće se kakva je budućnost psihologije kao i to kakvu budućnost psihologija može da kreira, koji su pokretači razvoja, kakva je njena uloga u razvoju društva i putem kojih scenarija se mogu ostvariti vizije razvoja psihologije i njene uloge u razvoju društva kakvo želimo.

Cilj radionice: Istražiti alternativne i željene budućnosti psihologije i poglede na svet u Srbiji, radi boljeg razumevanja i kreiranja budućnosti pojedinaca i društva.

Minimalan i maksimalan broj učesnika: 12 – 30

Predviđeno trajanje: 120min

HAJDE DA RADIMO NA SEBI – ASERTIVNOM KOMUNIKACIJOM DO USPEHA⁵

Valentina Ninić i Darija Radović Krčmar

Opšta bolnica, Vrbas | valentina.niniev@gmail.com

Najvrednija veština je veština komunikacije i ona se može učiti celog života. Kvalitet života i veština komunikacije su u tesnoj vezi. Što je komunikacija adekvatnija mi smo zadovoljniji, a ako nije bivamo isfrustrirani i može doći do profesionalne greške, mobinga, Burnaut sindroma i nasilja. Zdravom komunikacijom lakše se nosimo sa svakodnevnim stresovima. Dobro upućena poruka i razmena mišljenja gradi kvalitetne odnose koji su osnov za očuvanje mentalnog zdravlja. Asertivnost je deo emocionalne i socijalne inteligencije. Asertivnost ne podrazumeva samo način ponašanja već i kako se osoba oseća. Odsustvo osećaja krivice i straha i osećaj da se postupa ispravno, čine emocionalnu komponentu asertivnosti. Emocionalni odnos prema socijalnim situacijama zapravo i određuje kako će se neka osoba ponašati. „Ja se ovako osećam, ja to želim“, izrečena je bez ponižavanja, ugrožavanja ili degradiranja druge osobe.

Asertacija je izražavanje misli, osećanja i uverenja na direktan, pošten (iskren) i adekvatan način uz uvažavanje prava drugih ljudi. Kod asertivnog ponašanja neverbalno ponašanje je u skladu sa verbalnom porukom, podržava ga, jača i naglašava važnost onog što je rečeno.

Cilj seminara: (1) Povećanje komunikacijskih kompetencija. (2) Osnaživanje psihologa za lakše nošenje sa svakodnevnim stresovima, smanjenje profesionalnih grešaka, Burnaut sindroma i mobinga. (3) Preuzimanje odgovornosti za sopstvene emocije kao kamen temeljac ličnog rasta i razvoja. (4) Jačanje samopouzdanja, tolerancije i prihvatanje svojih i asertivnih prava drugih ljudi. (5) Otvaranje mogućnosti za psihički samorazvoj.

Minimalan i maksimalan broj učesnika: 10 – 50

Predviđeno trajanje: 5h i 15min (sa pauzama od 15min)

⁵ Seminar je akreditovan kod Saveza zdravstvenih radnika Vojvodine, avgusta 2017.

PSIHOLOG U PREDUZETNIŠTVU - OD NAUČENE BESPOMOĆNOSTI DO KONKURENTNOG BIZNISA

Boris Popov

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | boris.popov@ff.uns.ac.rs

Preduzetništvo predstavlja proces započinjanja sopstvenog poslovnog poduhvata, ili drugim rečima, proces pretvaranja ideja u konkurentan i održiv biznis. Iako psihološka struka nije prepoznata kao struka sa snažnom preduzetničkom orijentacijom, sve je više psihologa koji se odlučuju za započinjanje sopstvenog poslovnog poduhvata (i to ne nužno u domenu profesije psihologa).

Teme koje će biti pokrivene radionicom:

1. Šta je preduzetništvo? Definicija i određenje preduzetništva i prikaz glavnih oblika preduzetništva
2. Ko su preduzetnici?
 - Prikaz najvažnijih osobina potrebnih za pokretanje sopstvenog biznisa i kako ih razvijamo (one koje možemo)
 - Ko nisu preduzetnici? Najčešći mitovi o preduzetnicima
3. Faze razvoja preduzetničkog poduhvata:
 - Šta je to dobra poslovna ideja i kako je prepoznati?
 - čemu je potrebno dobro razmisliti pre otpočinjanja biznisa (a o čemu baš i ne)?
 - Šta je to biznis plan i kako ga sastaviti?
 - Kako nastupiti na tržištu? Značaj gerila marketinga za početnike u biznisu
4. „Tips & tricks“ i „do's & don'ts“ u preduzetništvu: još par kratkih saveta za one koji žele da se otisnu u preduzetničke vode.

Cilj radionice: Da na interaktivan način prikaže osnovne koncepte preduzetništva i pruži zainteresovanim učesnicima psihološka znanja i osnovne smernice koje bi im olakšale put ka pokretanju sopstvenog biznisa.

Minimalan i maksimalan broj učesnika: 8 – 20

Predviđeno trajanje: 90min

TERAPIJA POSVEĆENOSTI I PRIHVATANJA (ACT) - RAZUMEVANJE I PRIMENA OSNOVNIH KONCEPATA

Dragan Žuljević i Nikolija Rakočević

Fakultet za pravne i poslovne studije Dr Lazar Vrkić | drzuljevic@gmail.com

Terapija posvećenosti i prihvatanja ili ACT (Acceptance and Commitment Therapy) je novi model psihološke promene nastao kao mudra integracija klasičnog bihejviorizma, savremenih kognitivnih modela i tehnika dalekog istoka. ACT predstavlja potpuno originalan spoj savremenih naučnih teorija poput Teorije relacionih okvira, vežbi pune svesnosti, emocionalne prorade psihičkih sadržaja i planiranja ciljem usmerenog ponašanja. U narastajućoj ponudi psihoterapijskih modela, ACT se izdvaja specifičnom osnovnom paradigmom - proširuje klasični medicinski model neposrednog terapijskog rada na psihičkom problemu daleko više insistirajući na kontekstu problema, kontaktu sa sadašnjim trenutkom i ponašanju u skladu sa usvojenim vrednostima.

Cilj radionice: Upoznavanje sa osnovnom logikom, modelom i tehnikama ACT kroz lično iskustvo i putem kontrastiranja sa vodećim psihoterapijskim modelima promene ponašanja. Učesnici će pored upoznavanja sa ACT i iskustvenog kontakta sa osnovnim tehnikama biti upućeni na originalne izvore, mogućnosti dodatne edukacije i integracije sa dosadašnjom savetodavnom i psihoterapijskom praksom.

Minimalan i maksimalan broj učesnika: 10 – 25

Predviđeno trajanje: 60 – 90min

PROMOCIJE

PROMOCIJE KNJIGA

S. Radetić Lovrić, O. Ninković i D. Đurić
DIJETE U PRAVOSUDNOM POSTUPKU: PSIHOLOŠKI PRISTUP

P. V. Jeknić
MEMENTO MORI – PRIRUČNIK ZA PSIHOLOGE U PALIJATIVNOJ MEDICINI

J. Veljković
KROZ LAVIRINT PSIHODRAME

PROMOCIJE TESTOVA

M. Biro, Z. Novović i M. Jevđević Milutinović
ADOLESCENT

S. Smederevac
VP+2 (dopuna za adolescente)

K. Momirović, Z. Džamonja i T. Džamonja Ignjatović
SOCIO 4

SASTANCI SEKCIJA

PROGRAM RADA SEKCIJE VOJNIH PSIHOLOGA 2018-2019.

Sekcija vojnih psihologa

VODITELJKA:

Mirjana Veljković

Predsednica Izvršnog odbora Sekcije | veljkovicmirjana@yahoo.com

Aktivnosti članova Sekcije, psihologa zaposlenih u sistemu odbrane, biće rezimirane po ključnim oblastima rada - učešću na Kongresu psihologa 2018 (oblici rada, pojedinačna saopštenja) i aktivnostima obeležavanja jubileja 70 godina rada psihologa u vojsci. Planirano je i razmatranje predloga aktivnosti za 2019. godinu i održavanje redovne godišnje Skupštine sekcije. Očekuje se prisustvo oko 20 vojnih psihologa članova sekcije. Jedna od tema biće i tekuće aktuelnosti značajne za rad psihologa u sistemu odbrane.

Dnevni red sastanka:

1. Realizacija programa rada sekcije u 2018. godini i učešća vojnih psihologa na Kongresu psihologa Srbije
2. Aktivnosti obeležavanja jubileja 70 godina rada psihologa u vojsci
3. Tekuće aktuelnosti o radu psihologa u MO i VS

Ključne reči: sekcija vojnih psihologa, plan i program rada, aktuelnosti

OSNIVANJE SEKCIJE PSIHOLOGA U SOCIJALNOJ ZAŠTITI

Sekcija psihologa u socijalnoj zaštiti

VODITELJKA:

Ivana Koprivica

Centar za porodični smeštaj i usvojenje Novi Sad | koprivica.ivana@gmail.com

Tema sastanka: osnivanje sekcije

Oblik sastanka: diskusija

Ključne reči: psiholozi, socijalna zaštita

POSTERI

STAVOVI PREMA TRAŽENJU PSIHOLOŠKE POMOĆI STANOVNIKA VAROŠI I GRADA

Valentina Ninić

Opšta bolnica, Vrbas | valentina.ninicv@gmail.com

Sonja Gajić

Dom zdravlja, Grocka, Beograd

Osnovni cilj našeg istraživanja je da ispitamo kako stanovnici varoši i grada procenjuju psihologiju kao struku koja može biti od koristi u očuvanju mentalnog zdravlja. Interesovalo nas je kako doživljavaju posete psihologu, da li su im saveti korisni, da li kada osećaju potrebu za psihološkom pomoći. i da li prednost daju psihologu u odnosu na (psihijataru, izabranog lekara, prijatelja – rođaka). Podaci su prikupljeni anketiranjem odraslog stanovništva u čekaonicama Doma zdravlja Vrbas i Domu zdravlja u Beogradu.

Korišćena metoda ankete. Formiran je upitnik od 7 pitanja koji je sproveden metodom slučajnog uzorka kod 217 ispitanika u varoši 155 (71,42%) žena uzrasta 17 do 76 godina prosečna starost je 46 god. A u Beogradu 183 ispitanika 102 žene (65,57%) raspon godina od 21 do 76 godina; prosečna starost 48 godina. Rezultati su posmatrani u odnosu na varijable, mesto stanovanja, pol i obrazovanje. Što se tiče obrazovanja oni sa srednjom školom (varoš - grad) (32%), statistički značajno više biraju za podršku izabranog lekara u odnosu na psihologa. (17,5%) ispitanika sa srednjim obrazovanjem traže podršku od psihologa. Kod visoko obrazovanih (varoš - grad) ne postoji statistički značajna razlika - visoko obrazovani se podjednako opredeljuju za pomoć psihologa (14,25%), a za izabranog lekara (7,5%). U vezi sa polom, može se reći da su žene (varoš grad) (36 %) statistički značajno više orjentisane na traženje pomoći od psihologa, dok muškarci (13,2%) traže podršku od istog. Muškarci (46%) traže oslonac u izabranom lekaru. Isto se može objasniti u svetlu različitosti, tradicionalnog vaspitanja, rodni uloga. Moguće da su žene emocionalno pismenije i otvorenije za saradnju. Što se tiče korisnosti saveta psihologa u vezi sa polom stanovnika varoši - grada možemo konstatovati sledeće: muškarci i žene grada (41,93%) se statistički značajno razlikuju u odgovorima u odnosu na stanovnike varoši (16,93%). Većina stanovnika grada smatra savet psihologa korisnim. U većoj sredini stručna pomoć je dostupnija i manji je strah od obeleženosti, a moguće je da ljudi nemaju predrasude u odnosu na traženje pomoći od psihologa. U vezi sa obrazovanjem, osobe sa srednjom i osnovnom školom varoši - grada ne razlikuju se statistički značajno u odnosu na osobe sa visokim obrazovanjem (28,5%), u vezi sa izborom podrške prijatelja rođaka. U vezi sa polom, postoji statistički značajna razlika u obraćanju istom. Stanovnici varoši se više obraćaju prijatelju ili rođaku (20,73%) u odnosu na stanovnike grada (9,83%).

Ključne reči: stavovi; mesto stanovanja; korisnost psihološke usluge

EFEKTI DIMENZIJA HEXACO MODELA I MRAČNE TRIJADE NA KOGNITIVNU I AFEKTIVNU EMPATIJU

Katarina Radić

Filozofski fakultet, Novi Sad | katradic.ns@gmail.com

Bojana Dinić

Filozofski fakultet, Novi Sad | bojana.dinic@gmail.com

Ranija istraživanja su pokazala da je dimenzija Emocionalnost iz HEXACO modela najviše povezana sa empatijom, kao i da je nedostatak empatije jedna od ključnih karakteristika Mračne trijade kao konstelacije socijalno averzivnih osobina. U ovom radu, ispituje se predikcija kognitivne i afektivne empatije s obzirom na bazične dimenzije ličnosti HEXACO modela i osobine Mračne trijade, pri čemu se ispituje inkrementalni doprinos dimenzija Mračne trijade povrh doprinosa koji ostvaruju bazične osobine ličnosti. Na uzorku od 618 ispitanika (47.8% muških) starosti između 18 i 78 godina ($AS = 36.60$, $SD = 12.79$) primenjeni su: 1. HEXACO-60 koji meri šest leksičkih dimenzija ličnosti, 2. Kratka skala Mračne trijade (SD3) koja meri Makijavelizam, narcizam i psihopatiju, i 3. Mera afektivne i kognitivne empatije (ACME) kojom se meri kognitivna empatija, afektivna rezonanca i disonanca. Za potrebe ovog istraživanja, sprovedena je hijerarhijska regresiona analiza s dimenzijama empatije kao kriterijumima. U prvom koraku analize, uvrštene su HEXACO dimenzije, dok su u drugom pridodate i dimenzije Mračne trijade. U slučaju predikcije kognitivne empatije, rezultati pokazuju da samo dimenzije HEXACO modela imaju značajan doprinos ($R^2 = .21$), ali ne i dimenzije Mračne trijade ($\Delta R^2 = .01$). Sve dimenzije HEXACO modela ostvaruju značajan doprinos, osim Poštenja, pri čemu najviši doprinos ima Otvorenost. U slučaju afektivne rezonance, značajan doprinos imaju i dimenzije HEXACO modela ($R^2 = .36$) i Mračne trijade ($\Delta R^2 = .04$). Značajan doprinos imaju sve dimenzije HEXACO modela, osim Savesnosti, pri čemu Otvorenost ponovo ima najviši doprinos. Od dimenzija Mračne trijade, značajni negativni doprinos ostvaruju psihopatija i Makijavelizam. Sličan rezultat je dobijen i za afektivnu disonancu (HEXACO: $R^2 = .24$, Mračna trijada: $\Delta R^2 = .12$), pri čemu od HEXACO dimenzija, sve ostvaruju značajan doprinos, osim Prijatnosti i Otvorenosti, a u slučaju Mračne trijade ponovo negativni doprinos imaju psihopatija i Makijavelizam. Na osnovu ovih rezultata može se pretpostaviti da su dimenzije Mračne trijade važne za afektivni aspekt empatije, ali ne i kognitivni. Pritom, narcizam nije povezan sa empatijom, što ukazuje na njegovu distinkciju u odnosu na preostale dve dimenzije Mračne trijade. Rad je nastao u okviru projekta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (179006).

Ključne reči: kognitivna empatija, afektivna empatija, Mračna trijada, HEXACO

SHORT MEASURES OF PERSONALITY AS CORRELATES OF DARK TRIAD

Petar Mrđa

Filozofski fakultet, Banja Luka | petar.mrdja@hotmail.com

Đorđe Čekrlija

Filozofski fakultet, Banja Luka | djordje.cekrlija@unibl.rs

Lana Vujaković

Filozofski fakultet, Banja Luka | lanav1357@hotmail.com

Dijana Đurić

ZFMR „Dr. Mirtoslav Zotović“, Banja Luka | dijanadj1706@gmail.com

Stela Purić

Although psychometrically inferior to multiple-item scales, short personality measures do have some advantages: time sparing, short scale less burn out participants, and elimination of item redundancy. In the present study short personality measures were analyzed as correlates of dark triad.

In this study correlations between dark triad dimensions and short measures of personality traits and self-concept were examined. The purpose of the study was to analyze possibility to use shortened scales in dark triad considerations.

Sample was collected online using the „snowball“ technique of data collection. 420 participants took part in a study (320 female) between 18 and 76 years old ($M=23.15$, $SD=6.13$). Respondents completed the online version of the questionnaire.

The BFI-10 was used to assess Big Five dimensions (Neuroticism, Extraversion, Agreeableness, Conscientiousness, and Openness). Dark personality traits (Machiavellianism, Psychopathy, and Narcissism) were assessed using SD3 scale. Self-efficacy was estimated by General Self-Efficacy Scale. The Single-Item Self-Esteem Scale was used as one-item measure of global self-esteem. Scale SC-6 was used to assess self-satisfaction on sex self-concept primary domains (Competence SC, Family SC, Social SC, Physical SC, Emotional SC, and Academic SC) were assessed using SC-6 scale. Relationship between short personality measures and dark triad personality traits were analyzed using Pearson correlation coefficient.

Results show that Machiavellianism and Psychopathy negatively correlates with Agreeableness and Conscientiousness, while Narcissism negatively correlates with Neuroticism ($-.22^{**}$), and positively with Extraversion ($.35^{**}$) and Openness ($.12^{**}$).

Machiavellianism is negatively correlated with FSC (-.16**), PSC (.11*) and ESC (-.16**). Narcissism positively correlates with CSC (.20**), SSC (.11*) and ASC (.14**), and Psychopathy correlates negatively with all primary domains except CSC.

Machiavellianism and Psychopathy correlates negatively with SC6 score, while Machiavellianism positively correlates with GSE. Narcissism is positively correlated with all global self-concept measures GSE.

Findings on negative association between short personality measures and Dark Triad Personality traits are in accordance with results obtained with longer BFI questionnaire. Expectedly, Machiavellianism and Psychopathy are higher at persons with negative self-concept, while individuals with positive self-concept are more Narcissism.

Obtained results suggest that short personality measures can be used as correlates of dark triad personality traits.

Ključne reči: Dark triad, personality traits, self-concept, short measures, correlation

MRAČNA TRIJADA I SOCIJALNA INTELIGENCIJA KAO FAKTORI ANTISOCIJALNOG I KRIMINALNOG PONAŠANJA

Kristijan Jovanović

Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkić, Univerzitet UNION | bughuul665@gmail.com

Jelena Dostanić

Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkić, Univerzitet UNION | jelena.dostanic.sm@gmail.com

Željka Krpović – Bojanić

Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkić, Univerzitet UNION | zeljka.Bojanic@vojvodina.gov.rs

Mračna trijada je konstrukt koji označava socijalno averzivni karakter, amoralno i maladaptivno ponašanje. Određen je delovanjem tri konceptualno nezavisne i bliske osobine ličnosti—psihopatije, narcizma i makijavelizma, u njihovoj subkliničkoj formi. Istraživanja su pokazala da postoji značajna povezanost mračne trijade sa antisocijalnim ponašanjem, dok su rezultati analize odnosa sa uspehom u socijalnim odnosima kao merom socijalne inteligencije, kontradiktorni. Osnovni cilj istraživanja je bio utvrditi da li postoji povezanost socijalne inteligencije i crta mračne trijade u odnosu prema antisocijalnom i kriminalnom ponašanju. Zbog toga, povezanost je ispitivana na dva uzorka: osuđenima koji su počinili nasilnička krivična dela ($N=70$) iz KZ Sremska Mitrovica i neosuđenima ($N=94$ muškaraca sa teritorije Vojvodine). Korišćena je SD3 skala (Jones & Paulhus) za merenje Mračne trijade, kao i TSIS skala (Silvera et al.) koja meri: procesiranje socijalnih informacija, socijalne veštine i društvenu svest.

Utvrđena je različita povezanost merenih osobina na dva uzorka. Kod osuđenika, makijavelizam je pozitivno povezan sa procesiranjem socijalnih informacija ($r=.37, p<0.01$), a negativno sa društvenom svešću ($r=-.47, p<0.01$). Narcizam je negativno povezan sa socijalnim veštinama ($r=-.29, p<0.05$), a psihopatija negativno sa socijalnim veštinama ($r=-.32, p<0.05$) i društvenom svešću ($r=-.33, p<0.05$). Kod neosuđenika, sve tri mračne osobine su nisko i pozitivno povezane sa ukupnom socijalnom inteligencijom i sa procesiranjem socijalnih informacija. Makijavelizam je pozitivno povezan i sa društvenom svešću ($r=.28, p<0.01$), a narcizam sa socijalnim veštinama ($r=.22, p<0.05$).

Ključni nalaz je da je povezanost osobina averzivnog karaktera sa niskom socijalnom inteligencijom odlika pojedinaca koji ispoljavaju antisocijalno i kriminalno ponašanje. Odnosno, pozitivna povezanost averzivnih osobina i socijalne inteligencije određuje pro društveno ponašanje. Čini se da socijalna inteligencija značajno oblikuje način ispoljavanja i ishoda delovanja averzivnih osobina u smeru ne antisocijalnog ponašanja. Efikasno korišćenje socijalnih veština, pravilna interpretacija informacija i razvijena društvena svest, održavaju osobine mračne trijade u okvirima socijalno prihvatljivog ponašanja. Slabije razvijene socijalne sposobnosti, posebno nedostatak društvene svesti, mogu voditi averzivne osobine u kriminalno ponašanje. Rezultate bi svakako trebalo dodatno proveravati daljim istraživanjima.

Ključne reči: Mračna trijada, Socijalna inteligencija, osuđenici, neosuđenici

OBLIKOVANJE POSLA I ANGAŽOVANOST NA RADU: MEDIJATORSKA ULOGA MOTIVIŠUĆIH KARAKTERISTIKA POSLA

Mina Vukotić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za psihologiju | mina.vukotic93@gmail.com

Milica Vukelić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za psihologiju | mbvukeli@f.bg.ac.rs

Svetlana Čizmić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za psihologiju | svetlana.cizmic@sbb.rs

Oblikovanje posla odnosi se na mogućnost zaposlenih da prave promene, kako bi balansirali zahteve i resurse posla i prilagodili ih svojim potrebama. Angažovanost na radu je pozitivno, ispunjavajuće mentalno stanje koje karakteriše energičnost, posvećenost i uronjenost. Angažovani zaposleni su efikasni, motivisani za rad i lojalni kompaniji. Istraživanja su pokazala da postoji pozitivna korelacija između oblikovanja posla i angažovanosti zaposlenih. Oblikovanjem posla zaposleni povećava motivacioni potencijal posla, a time i angažovanost. Cilj ovog rada je da se ispita medijatorska uloga motivišućih karakteristika posla (kao što su autonomija, varijacija veština, povratna informacija, značaj i identitet zadatka) na odnos između oblikovanja posla i angažovanosti na radu, odnosno da se ispita da li oblikovanje posla posredno deluje na angažovanost povećavanjem motivišućih karakteristika posla. Za ispitivanje angažovanosti, korišćena je Utreht skaskala za ispitivanje angažovanosti na radu Bakera i saradnika od 17 stavki (Utrecht Work Engagement Scale, UWES-17), oblikovanje posla je ispitano Skalom oblikovanja posla (Job Crafting Scale, JCS) Timsa i saradnika (21 stavka), dok je za ispitivanje motivišućih karakteristika posla korišćena Skala opaženih intrinzičkih karakteristika posla (Perceived Intrinsic Job Characteristics) Vara i saradnika, ukupno 10 stavki. Uzorak je činilo 158 ispitanika, oba pola, uzrasta od 23 do 64 godina, zaposlenih u različitim sektorima rada u Srbiji. Rezultati pokazuju pozitivne korelacije između oblikovanja posla i angažovanosti ($r = .598$, $p < .01$), između motivišućih karakteristika posla i angažovanosti ($r = .614$, $p < .01$) i između oblikovanja posla i motivišućih karakteristika posla ($r = .477$, $p < .01$). Potvrđeno je da motivišuće karakteristike posla imaju medijatorsku ulogu u odnosu između oblikovanja posla i angažovanosti na radu ($b = 0.355$, BCa CI [0.219, 0.539]). Oblikovanje posla deluje na angažovanost tako što povećava motivacioni potencijal posla. Dobijeni nalazi sugerišu da zaposlene treba obučavati kako da oblikuju svoj posao i time povećaju njegove motivišuće aspekte.

Ključne reči: angažovanost na radu, oblikovanje posla, motivišuće karakteristike posla

OBLIKOVANJE POSLA - HIJERARHIJSKA POZICIJA

I NIVO OBRAZOVANJA ZAPOSLENIH

Mina Vukotić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za psihologiju | mina.vukotic93@gmail.com

Milica Vukelić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za psihologiju | mbvukeli@f.bg.ac.rs

Svetlana Čizmić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za psihologiju | svetlana.cizmic@sbb.rs

Oblikovanje posla (eng. job crafting) su sve one aktivnosti koje zaposleni preduzimaju kako bi zahteve i resurse posla uskladili sa svojim mogućnostima i potrebama. Oblikovanje posla se obično realizuje na četiri načina: povećanjem strukturalnih resursa posla, povećanjem socijalnih resursa posla, povećanjem izazovnih zahteva posla i smanjenjem ometajućih zahteva posla. Istraživanja su pokazala da oblikovanje posla utiče na angažovanost zaposlenih, povećava njihovo zadovoljstvo i sprečava sagorenost. Kako mogućnost zaposlenih da oblikuju svoj posao zavisi od samog dizajna i tipa posla koji pojedinci obavljaju postavlja se pitanje da li postoje razlike između zaposlenih koji se nalaze na različitim hijerarhijskim pozicijama, tačnije postoje li razlike između neposrednih izvršioca i zaposlenih na menadžerskim pozicijama. Takođe, postavlja se pitanje da li postoje razlike u mogućnosti oblikovanja posla zaposlenih različitog obrazovnog nivoa. Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita da li postoje razlike u oblikovanju posla između zaposlenih različitog hijerarhijskog nivoa i različitog obrazovanja. Oblikovanje posla je ispitano Skalom oblikovanja posla (Job Crafting Scale, JCS – 21 stavka), Timsa i saradnika, a ispitanicima su postavljena i pitanja višestrukog izbora koje se odnose na obrazovanje i hijerarhijski nivo. Uzorak je činilo 158 ispitanika, oba pola, uzrasta od 23 do 64 godina, zaposlenih u različitim sektorima rada u Srbiji. Rezultati pokazuju i da se neposredni izvršioci i menadžeri jednako angažuju u oblikovanju svog posla. Sa druge strane, pokazalo se da postoji razlika između zaposlenih različitog obrazovnog nivoa i to u vezi sa smanjenjem ometajućih zahteva posla. Tako zaposleni sa srednjom školom, većoj meri oblikuju svoj posao, tako što smanjuju njegove ometajuće zahteve u odnosu na zaposlene sa visokoškolskim obrazovanjem ($F= 2.64$, $p< 0.05$). Dobijeni nalazi sugerišu da, iako oblikovanje posla predstavlja široko primenjivu i efikasnu intervenciju, postoje i izvesne razlike u tome koje strategije oblikovanja posla koriste zaposleni različitog nivoa obrazovanja.

Ključne reči: oblikovanje posla, hijerarhijska pozicija, nivo obrazovanja

POVEZANOST KREATIVNOSTI I OSOBINA MRAČNE TRIJADE

Radojka Šolak

Fakultet za pravne i poslovne studije „Dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad | sho.lak.r@gmail.com

Andela Kralj

Fakultet za pravne i poslovne studije „Dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad | whippet95@gmail.com

Kreativnost kao kognitivni proces podrazumeva sposobnosti stvaralačkog, metaforičkog, fleksibilnog i originalnog mišljenja. Istraživanja su ukazala na to da su natprosečno kreativne osobe često asocijalne, ali ne i antisocijalne. Poseban tip asocijalnog ponašanja, koji visoko korelira sa antisocijalnim, vezuje se za socijalno averzivni karakter, kojeg odlikuje zajedničko dejstvo tri osobine – narcizma, makijavelizma i psihopatije. Jedna od kognitivnih odlika ovog karaktera je kognitivna rigidnost i nedostatak interesovanja. Naš cilj je bio da proverimo kakav je odnos između kreativnosti i osobina mračne trijade, kao i da li se taj odnos značajno razlikuje u odnosu na pol ispitanika. Testirano je 165 maturanata iz Novog Sada (88 mladića i 77 devojaka) primenom Skale kreativnosti (CPAC Scale; Miller, 2009) koja meri šest dimenzija (inkubacija, promena perspektive, metaforičko-analogijsko mišljenje, imaginacija, „oluja mozgova“ i zanos) i Skale za merenje mračne trijade (SD3; Jones & Paulhus, 2013).

Rezultati pokazuju da nema statistički značajne povezanosti ukupnih skorova kreativnosti i mračne trijade. Međutim, psihopatija negativno korelira sa ukupnim skorom kreativnosti ($r = -.31, p < 0.01$), kao i sa četiri od šest faktora kreativnosti – promenom perspektive ($r = -.30, p < 0.01$), metaforičkoanalogijskim mišljenjem ($r = -.31, p < 0.01$), imaginacijom ($r = -.24, p < 0.01$) i zanosom ($r = -.23, p < 0.01$). Kada je u pitanju ukupan skor na Skali SD3, utvrđeno je da postoji negativna povezanost sa promenom perspektive ($r = -.20, p < 0.05$) i metaforičko-analogijskim mišljenjem ($r = -.18, p < 0.05$). Narcizam i makijavelizam nisu značajno povezani ni sa jednom od dimenzija kreativnosti. Što se tiče polnih razlika, devojke su u statistički značajno većoj meri kreativnije od mladića ($t = -3.02, p < 0.01$), dok mladići u statistički značajno većoj meri imaju izražene osobine mračne trijade ($t = 3.76, p < 0.01$), što je u skladu sa većinom prethodnih istraživanja.

Zaključak je da, na našem uzorku, kreativnost generalno nije odlika osoba sa izraženim socijalno averzivnim karakterom. Međutim, ove osobe odlikuje rigidan kognitivni stil i slabija sposobnost metaforičko-analogijskog mišljenja, posebno ukoliko dominiraju psihopatske osobine. Naime, psihopatija je značajni negativni prediktor kreativnosti. Izgleda da afektivni deficit, koji je u srži psihopatije, definiše i specifičnu formu kognitivnog deficita, što bi valjalo proveriti i dalje istražiti.

Ključne reči: kreativnost, mračna trijada, CPAC, SD3

HEXACO OSOBINE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI PREDANOSTI ORGANIZACIJI

Jelena Dostanić

Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkić, Univerzitet UNION | jelena.dostanic.sm@gmail.com

Vesna Gojković

Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkić, Univerzitet UNION | vesna_gojkovic@vektor.net

U vreme kada se zaposleni sve više okreću svojoj karijeri, pred organizacijama je poseban izazov da zadrže najbolje i ključne radnike. Studije pokazuju da je predanost organizaciji faktor koji značajno utiče na rezultate zaposlenih i njihov ostanak u kompaniji. Pretpostavka je da pored situacionih okolnosti, na predanost organizaciji značajno utiču osobine ličnosti zaposlenih. Cilj rada je bio utvrditi da li i na koji način osobine HEXACO modela ličnosti, predviđaju dimenzije predanosti prema modelu Mejera i Alenove (1991).

Ispitano je 350 zaposlenih osoba u R. Srbiji, prosečno starih 40 godina. Primenjen je Upitnik HEXACO-60 (Ashton & Lee, 2009), koji pretpostavlja šestofaktorsku strukturu ličnosti. Afektivna i normativna dimenzija predanosti je merena primenom skale Mejera i saradnika (1993), a dve dimenzije instrumentalne: malo alternativa- ostanak u organizaciji jer nema alternativa za zaposlenje; i velika žrtva - ostanak u organizaciji jer je uložena velika žrtva, skalom Pavela i Mejera (2004).

HEXACO osobine ličnosti objašnjavaju 6% varijanse afektivne predanosti ($R^2=.06, p<.01$), a pozitivni prediktori su Ekstraverzija, Prijatnost i Savesnost. Osobine ličnosti objašnjavaju oko 5% varijanse normativne predanosti ($R^2=.05, p<.01$), i to su negativan pol osobine Poštenje, kao i pozitivni polovi osobina Emocionalnost i Prijatnost. HEXACO osobine ličnosti, sa oko 7% varijanse, značajno predviđaju i instrumentalnu predanost – malo alternativa ($R^2=.07, p<.01$). Značajni prediktori su niska Ekstraverzija i niska Savesnost. Instrumentalnu predanost – veliku žrtvu predviđaju značajno negativni polovi osobina Poštenje i Ekstraverzije, kao i pozitivni polovi osobina Emocionalnost i Prijatnost ($R^2=0.8, p<.01$).

Zaključak je da HEXACO osobine ličnosti značajno predviđaju sve dimenzije predanosti organizaciji. Prijatnost se pokazala kao pozitivan prediktor svih dimenzija, što govori da je kooperativnost i saradljivost uslov da pojedinac bude na bilo koji način vezan za organizaciju. Međutim, Ekstraverzija i Savesnost su ključne osobine koje diferenciraju motive predanosti organizaciji: introvertne i nesavesne osobe ostaju u organizaciji jer veruju da nemaju drugog izbora, dok su ekstravertne i savesne osobe predane usled afektivne razmene sa organizacijom. Zaposlene koji su predani iz osećanja dužnosti ili zato što misle da su već puno uložili u organizaciju, odlikuju manipulativnost, plašljivost i sklonost ka preuveličavanju svoje važnosti ili prikazivanje sebe kao žrtve.

Ključne reči: predanost organizaciji, model predanosti Mejera i Alenove, HEXACO model ličnosti

STRUČNI SARADNIK - PSIHOLOG KAO POKRETAČ PROMENA U VRTIĆU - PRIKAZ REALIZACIJE PROJEKTA U OKVIRU ERAZMUS+ PROGRAMA

Milana Jovićević

Predškolska ustanova „Naša radost“, Subotica | milanajovicevic@yahoo.com

Cilj rada je prikaz aktivnosti psihologa u pokretanju promene u Predškolskoj ustanovi „Naša radost“ u Subotici, kroz realizaciju projekta „Evropski put“ u okviru Erasmus+ programa. Po uzoru na program „Neverovatne godine“, koji se realizuje u Norveškim vrtićima, započet je rad sa timom vaspitača u jednoj vaspitno-obrazovnoj grupi, koji su imali teškoće u pružanju podrške detetu sa problematičnim ponašanjem, kao i u vođenju cele grupe dece petogodišnjeg uzrasta. Zapocet je ciklus sastanaka na kojima je psiholog imao ulogu kritičkog prijatelja kako bi osnažio vaspitače da krenu u promenu. Prvi korak je bio usmeren na zajedničko razumevanje savremene koncepcije detinjstva, deteta, igre, vrtića. Iz ovih diskusija su uočene potrebe za promenama u organizaciji prostora, aktivnosti i u pristupu deci. Rešavanju problematičnog ponašanja i rešavanju disciplinskih problema se pristupilo na osnovu analize osujećenja dečijih potreba i prava. Fokus smo premestili na promenu ponašanja i akcija odraslog kroz diskusije na teme: šta je to problematično ponašanje i za koga je problematično, šta je deci potrebno da bi se osećala dobro u vrtiću i bila zdrava, da li je vrtić priprema za školu ili priprema za život, koje mogućnosti pružamo deci, da li aktivnost dece u vrtiću mora da bude vođena od strane odraslog, da li je samo vođena aktivnost smislena i važna i sl. Vaspitačima je pružena podrška i kroz edukaciju o funkcionalnim pravilima i tehnikama vođenja grupe i o podsticanju socijalnih i emocionalnih kompetencija dece. Psiholog je izradio instrumente za samorefleksiju vaspitača i instrumente za podsticanje socioemocionalnih veština kod dece.

Glavna promena u praksi vaspitača, koja se desila po uzoru na norveški model, je pristup rešavanju problema kroz diskusiju i refleksiju o sopstvenoj praksi. Akcenat je pomeren sa vrednovanja deteta i njegove porodice na vrednovanje odnosa u vaspitno-obrazovnoj grupi, što je dovelo do čitavog niza promena kao što su: bolja atmosfera u grupi, veća sloboda dece u izboru aktivnosti, više kontakata jedan na jedan između vaspitača i svakog pojedinačnog deteta, manje aktivnosti koje direktno vodi vaspitač, bolji odnos vaspitača sa roditeljima itd. Dalja podrška psihologa promenama u vrtiću odvijaće se kroz pokretanje akcionog istraživanja „Prostor iz ugla deteta“, čiji cilj je negovanje istraživačkog pristupa praksi u smeru stvaranja zajednice koja uči, gde su svi učesnici važni i ravnopravno doprinose poboljšanju kvaliteta rada vrtića.

Ključne reči: predškolsko vaspitanje i obrazovanje, vaspitač, psiholog, refleksivna praksa, projekat u predškolskoj ustanovi

NIVO PROFESIONALNE INFORMISANOSTI UČENIKA OSMOG RAZREDA OSNOVNIH ŠKOLA

Aleksandra Štrbac

Nacionalna služba za zapošljavanje - Filijala Zrenjanin | aleksandra.strbac@nsz.gov.rs

Marija Balkovoj

Nacionalna služba za zapošljavanje - Filijala Zrenjanin | marija.balkovoj@nsz.gov.rs

Durdina Mačak

Nacionalna služba za zapošljavanje - Filijala Zrenjanin | djurdjina.macak@nsz.gov.rs

Za kvalitetnu odluku o izboru ili promeni zanimanja potreban je set različitih informacija koje bi trebalo da budu aktuelne, potpune, pružene blagovremeno i na učenicima prihvatljiv način, koje učenike podstiču na aktivnu ulogu i na dalje traganje za potrebnim podacima. Prilikom formalnog opredeljivanja učenika za upis u srednje škole, preduslov za donošenje realne odluke o profesionalnom izboru jesu saznanja učenika o svetu rada i zanimanja, kao i o činiocima izbora. Istraživanja ukazuju na neobaveštenost ili površnu obaveštenost učenika o zanimanjima i o činiocima adekvatnog izbora. Cilj ovog rada je utvrđivanje nivoa profesionalne informisanosti učenika koji se nalaze pred izborom srednje škole. Analizirali smo podatke koji su prikupljeni u okviru rada na profesionalnoj orijentaciji učenika osmog razreda tokom školske 2017/18. godine. Uzorak je činilo 308 učenika osmog razreda (124 sa područja srednjobanatskog okruga i 184 iz Novog Sada). Pitanja u upitniku korišćenom za ovu svrhu odnosila su se na: obrazovni profil koji učenici žele da upišu, alternativni smer, najvažnije nastavne predmete od značaja za željeni obrazovni profil, na prednosti i nedostatke zanimanja za koje žele da se školuju, šta se koristi u radu, koje zahteve postavlja zanimanje, anticipiranje eventualnih poteškoća u školovanju, mogućnosti zapošljavanja sa izabranim zanimanjem. Za obradu podataka smo koristili deskriptivne statističke metode. Utvrđena je oskudna profesionalna informisanost učenika: u uzorku iz Srednjeg Banata odgovor na pitanja u vezi sa relevantnim informacijama o željenom zanimanju je izostao u 46% slučajeva, a u 77% slučajeva kod učenika iz Novog Sada. U okviru 54% evidentiranih odgovora učenika iz Srednjobanatskog okruga, odgovori su često nepotpuni, parcijalni, irelevantni, te svega 25% odgovora ukazuje na zadovoljavajuću informisanost učenika. U novosadskom uzorku odgovori na ova pitanja evidentirani su u 23% slučajeva, a svega 15% odgovora ukazuje na adekvatnu informisanost učenika. To znači da su profesionalne orijentacije učenika osmog razreda zasnovane na nepotpunim informacijama, što može da vodi ka pogrešnom profesionalnom izboru koji se tokom obrazovanja manifestuje kroz neprilagođenost, nezadovoljstvo, neuspeh i prekid školovanja. Rešenje problema je u intenziviranju profesionalnog informisanja učenika kroz redovnu nastavu i vannastavne aktivnosti, uz kvalitetnije angažovanje nastavnika i podsticanje učenika na eksplorativno ponašanje.

Ključne reči: profesionalna orijentacija, profesionalno informisanje, profesionalni izbor, učenici osmog razreda

MATEMATIČKA ANKSIOZNOST I POSTIGNUĆE NA RANOM OSNOVNOŠKOLSKOM UZRASTU: STRUKTURA I MEDIJATORSKA ULOGA MOTIVACIJE ZA UČENJE MATEMATIKE

Ilija Milovanović, Jasmina Pekić, Jasmina Kodžopeljić,

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | ilijamilovanovic@ff.uns.ac.rs

Rezultati dosadašnjih istraživanja relacija matematičke anksioznosti i postignuća na ranom osnovnoškolskom uzrastu ukazuju na nedosledne zaključke. U pojedinim studijama, pokazan je negativan doprinos faceta anksioznosti matematičkom postignuću, dok u većem broju studija ova značajnost izostaje. Jedno od potencijalnih objašnjenja nepostojanja ovog efekta odnosi se na zanemarenu ulogu medijatorskih varijabli koje posreduju u ovoj relaciji, pri čemu se najčešće govori o motivaciji za učenje. Cilj rada usmeren je na ispitivanje strukture i medijatorske uloge motivacije za učenje matematike u relaciji između matematičke anksioznosti i matematičkog postignuća na ranom osnovnoškolskom uzrastu. Uzorak je činilo 176 učenika (52.3% dečaka), ranog osnovnoškolskog uzrasta (II-IV razred), prosečne starosti 8.76 godina, sa teritorije Srbije. Primenjeni su Modifikovana kratka skala matematičke anksioznosti, namenjena proceni anksioznosti pri učenju matematike i pri evaluaciji znanja iz matematike, kao i Upitnik motivacije za učenje matematike. Matematičko postignuće je izraženo kao prosečna ocena učenika iz matematike sa polugodišta i kraja školske godine. Paralelna analiza sugerise postojanje dve glavne komponente Upitnika motivacije za učenje matematike: Pozitivni stavovi (41.17% objašnjene varijanse; $\alpha = .87$) i Angažovanost (17.26% objašnjene varijanse; $\alpha = .65$), pri čemu ove dve dimenzije ostvaruju pozitivnu korelaciju ($r = .44$, $p < .01$). Rezultati multiple simultane medijacije ukazuju na značajnu medijatorsku ulogu pozitivnih stavova prema matematici ($a = -.16$, CI $[-.27, -.04]$; $b = .20$, CI $[.07, .34]$; $ab = -.05$, $[-.11, -.01]$) u relaciji između matematičke anksioznosti prilikom evaluacije znanja i matematičkog postignuća, pri čemu je medijatorski efekat parcijalan. U slučaju anksioznosti pri učenju, medijatorski efekti faceta motivacije za učenje matematike nisu detektovani. Čini se da u evaluativnim situacijama učenici pokazuju negativan stav prema matematici i izbegavaju mogućnost pravljenja grešaka. Ova kombinacija negativnih stavova i senzitivnosti na greške može da predstavlja odraz visoke matematičke anksioznosti, što je u skladu sa prethodnim nalazima. Nasuprot tome, izgleda da u situacijama učenja matematike učenici odražavaju pozitivne stavove i u slučaju neuspeha, te ponovo pristupaju učenju. Na taj način, postavljeni ciljevi učenja dovode do adaptivnog ponašanja u nastojanju da se ostvari pozitivan rezultat, koji nije determinisan nivoima anksioznosti.

Ključne reči: matematička anksioznost, motivacija za učenje matematike, matematičko postignuće, osnovna škola

FAKTORSKA STRUKTURA I PSIHOMETRIJSKE KARAKTERISTIKE SKALE STILOVA UČENJA

Jasmina Pekić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | jpekic@ff.uns.ac.rs

Ilija Milovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | ilijamilovanovic@ff.uns.ac.rs

Jasmina Kodžopeljić,

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | jasmina.kodzopeljic@ff.uns.ac.rs

Stilovi učenja se uopšteno definišu kao način na koji pojedinac uobičajeno pristupa zadacima u kontekstu učenja. Vermuntov Integrativni model stilova učenja potonji koncept pojašnjava preko četiri komponente koje se tiču: kognitivnog procesiranja, regulacionih strategija, orijentacija u učenju i uverenja o prirodi učenja. Kombinacijom ovih komponenti izdvajaju se četiri stila učenja: usmerenost na razumevanje, usmerenost na reprodukciju, usmerenost na primenu naučenog i odsustvo usmerenosti prilikom učenja. Sprovedeno istraživanje imalo je cilj da ispita faktorsku strukturu i psihometrijske karakteristike novokonstruisane skale čijih 48 stavki, sa petostepenom skalom odgovora, operacionalizuje četiri pomenute komponente Integrativnog modela stilova učenja. Vermuntov model se učinio najprimerenijim teorijskim polazištem za konstrukciju skale, zbog svoje obuhvatnosti i iscrpnosti u naznačavanju relevantnih konstituenata stilova učenja. Skala je primenjena na uzorku od 398 srednjoškolaca sa teritorije Srbije (49% ispitanika muškog pola, prosečna starost 16.8 godina). Primenom komponentne faktorske analize sa Promax rotacijom uz Kaiser normalizaciju izdvojena su četiri faktora, koja po svom sadržaju odgovaraju sledećim stilovima učenja: usmerenost na razumevanje i primenu naučenog, usmerenost na reprodukciju sa ciljem ispunjavanja školskih obaveza, usmerenost na reprodukciju sa ciljem samopotvrđivanja i odsustvo usmerenosti prilikom učenja. Izvesna odstupanja u odnosu na Vermuntov model očituju se u sažimanju usmerenosti na razumevanje i usmerenosti na primenu naučenog u jedan faktor, što je moguće objasniti saznanjima da je razumevanje novih znanja nužan preduslov njihove primene. Sa druge strane, dekomponovanje usmerenosti na reprodukciju na dve zasebne dimenzije, koje se razlikuju u aspektu orijentacije u učenju, najverovatnije ima ishodište u najvećoj zastupljenosti ovog stila učenja na svim nivoima školovanja. Ispitivanje metrijskih karakteristika skale obavljeno je primenom SPSS makroa RTT9G. Pouzdanost merena Kronbahovim alfa koeficijentom iznosi 0.822, mera pouzdanosti pod Gutmanovim modelom merenja je $RHO=0.851$, KMO mera reprezentativnosti ajtema iznosi 0.861, Kajzerova mera reprezentativnosti skale $Psi^2=0.834$, dok je mera homogenosti $H1=0.227$, a $H2=0.737$. Dobijeni koeficijenti pouzdanosti, reprezentativnosti i homogenosti pružaju uvid u to da se radi o instrumentu dobrih psihometrijskih karakteristika, a njegova multifaktorska struktura ukazuje na mogućnost identifikacije različitih stilova učenja. Praktične implikacije dobijenih nalaza tiču se utvrđivanja predominantnog stila učenja, što je od naročitog značaja u slučajevima kada učenici pribegavaju manje efikasnim pristupima u učenju.

Ključne reči: stilovi učenja, faktorska analiza, psihometrijske karakteristike

PREDVIĐANJE STILOVA REŠAVANJA KONFLIKATA U PARTNERSKIM ODNOSIMA NA OSNOVU ASERTIVNOSTI I OSOBINA LIČNOSTI

Marija Pašić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | marijapasic@yahoo.com

Vinka Žunić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | vinkazunic992@gmail.com

Dušanka Mitrović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu | dusanka.mitrovic@uns.ac.rs

Osnovni problem ovog istraživanja odnosi se na predviđanje stilova rešavanja konflikata u partnerskim relacijama na osnovu osobina ličnosti i asertivnosti, uzimajući u obzir i demografske varijable: pol i starost ispitanika kao i trajanje partnerske relacije. Prethodna istraživanja pokazuju nedosledne rezultate u povezanosti stilova rešavanja partnerskih konflikata i osobina ličnosti. Na području Srbije i Crne Gore, nije rađeno slično istraživanje, pa je ovo istraživanje pre svega imalo eksplorativni cilj. Istraživanje je izvršeno na uzorku od 194 ispitanika (77 ispitanika muškog pola (39,7%)) sa područja Srbije i Crne Gore, a uslov za učestvovanje u istraživanju je bio da su ispitanici u partnerskoj vezi ili braku i da su minimalno šest meseci u partnerskoj relaciji. Prosečna starost ispitanika iznosi 38,5 godina, dok je dominantni uzrast ispitanika u uzorku 24; najmlađi ispitanik ima 19 dok najstariji ima 68 godina ($SD=12,5$). Upitnik koji je korišćen za identifikovanje stilova suočavanja sa konfliktima kod partnera je „Romantic Partner Conflict Scale“ autora Zahilija i Henrika. Analizom glavnih komponenti u prostoru merenja ove skale izdvojeno je pet faktora: Kompromisi, Konfrontacija, Razdvajanje, Dominacija i Submisivnost. Za procenu asertivnosti primenjena je A-skala autora Tovilović, Okanović i Krstić; a za procenu osobina ličnosti Upitnik Velikih Pet plus Dva-70 autora Smederevac, Mitrović i Čolović. Podaci su obrađeni multivarijatom analizom kovarijanse u kojoj su kriterijumske varijable faktorski skorovi ispitanika na pomenutim dimenzijama stilova suočavanja sa konfliktima, dok su prediktorske varijable bili sumacioni skorovi na dimenzijama ličnosti, asertivnosti kao i pol i starost ispitanika i trajanje partnerske relacije. Ključni rezultati pokazuju da je asertivnost u negativnoj korelaciji sa Submisijom i Dominacijom kao stilovima suočavanja sa konfliktima, kao i da je dimenzija ličnosti Otvorenost ka iskustvu u visokoj pozitivnoj korelaciji sa Kompromisima kao stilom rešavanja konflikata. Osim toga- Pozitivna valenca značajno predviđa i Submisivni i Dominantni stil suočavanja sa problemskim situacijama. Muški pol pokazuje veću sklonost ka Submisivnom pristupu konfliktima sa svojim partnerkama, dok su žene sklonije Razdvajanju. Stariji ispitanici su skloniji Submisivnom pristupu u rešavanju konfliktnih situacija sa svojim partnerima i strategiji Razdvajanja od partnera.

Ključne reči: osobine ličnosti, asertivnost, partnerski konflikti, pol, starost, trajanje partnerske relacije.

OPISIVANJE STRUKTURE SIMPTOMA SHIZOTIPIJE

ANALIZOM MREŽE

Vinka Žunić

Filozofski fakultet Novi Sad | vinkazunic992@gmail.com

Marija Pašić

Filozofski fakultet Novi Sad | marijapasic@yahoo.com

Dušanka Mitrović

Filozofski fakultet Novi Sad | dusanka.mitrovic@uns.ac.rs

Koncept shizotipije u nauci postoji duže od sto godina, no iako se o fenomenu dosta saznávalo u tom dugom periodu, neke dileme sa početka nisu rešene ni danas. Savremena struja u nauci kritikuje način na koji su do sada ispitivani psihopatološki fenomeni, pozivajući se na neadekvatnost medicinskog modela, redukcionizam klasifikacionih sistema i sl., i predlaže novi okvir za razumevanje poremećaja, kao manifestacije kompleksnih relacija između simptoma i sindroma u dinamičkom sistemu mreže. Cilj ovog istraživanja bio je da ispita dinamičku strukturu jedne takve mreže shizotipije, na nekliničkom uzorku iz opšte populacije. U istraživanju je učestvovalo 217 ispitanika, sa teritorije Republike Srbije, prosečne starosti 30 godina ($SD = 9.65$). Polna struktura uzorka je ujednačena (48% ženskih i 50% ženskih ispitanika). Za prikupljanje podataka korišćen je instrument SPQ - BR (Schizotypal Personality Questionnaire – Brief Revised – SPQ-BR; Cohen, Matthews, Najolia, & Brown, 2010). Statistička obrada podataka je rađena u programskom jeziku za statistička izračunavanja R (R: The R Project for Statistical Computing). Rezultati potvrđuju postojanje dvosmernih pozitivnih relacija između sindroma u mreži, uz to sugerišući da Zaravnen afekat i Odsustvo prijatelja čine jezgro mreže, odakle putanja, preko Sumnjičavosti i Ideja odnosa, vodi do patološki opterećenijih sindroma: Ekscentričnog ponašanja, Neobične percepcije Magijskog mišljenja. Takođe, dobijen je i nalaz da shizotipiju, kao crtu ličnosti čine Interpersonalni sindromi, zatim sindrom Neobična percepcija i sindrom Ideje odnosa. U njihovom središtu je sindrom Sumnjičavost. Postoji jača povezanost u mreži između negativnih sindroma i Socijalne anksioznosti, nego između klastera pozitivnih sindroma i Socijalne anksioznosti. Kako je istraživanje eksplorativnog karaktera, ponuđene interpretacije nalaza treba posmatrati u tom svetlu. Dobijeni nalazi su komentarisani sa osvrtom na metodološke prednosti i ograničenja analize mreže.

Ključne reči: shizotipija, shizotipski poremećaj, analiza mreže, neklinička populacija, SPQ - BR

UNAPREĐENJE MENTALNOG ZDRAVLJA U JUŽNOBAČKOM OKRUGU KROZ INTERDISCIPLINARNI I INTERSEKTORSKI PRISTUP I OSLANJANJE NA SOCIJALNE ASPEKTE MENTALNOG ZDRAVLJA

Dragica Jovišević

Institut za javno zdravlje Vojvodine | jovisevic.d@gmail.com

Violeta Popović

Institut za javno zdravlje Vojvodine | violeta.popovic@izjzv.org.rs

Olja Nićiforović Šurković

Institut za javno zdravlje Vojvodine | olja.niciforovic@izjzv.org.rs

Iako se u teoriji mentalno zdravlje često definiše kao biopsihosocijalni konstrukt, najčešći pristup u praksi oslanja se na medicinski model u kom gotovo isključivu ulogu ima zdravstveni sektor, dok su intervencije usmerene na pojednca. U cilju podsticanja interdisciplinarnog pristupa i isticanja važnosti socijalnih aspekata u promociji mentalnog zdravlja Institut za javno zdravlje Vojvodine organizovao je niz aktivnosti.

Pod okriljem dve zdravstveno-promotivne kampanje („Jaka zajednica, zdravi ljudi“, 2016. i „Osloni se na mene sad ti“ 2017. godine) organizovane su brojne besplatne aktivnosti usmerene na decu, mlade, stare, ali i opštu populaciju. Kampanjama se isticala važnost razvijanja empatije, solidarnih i humanih odnosa kao osnove (mentalno) zdravog društva, a njen cilj je bio i povezivanje različitih sektora relevantnih za mentalno zdravlje na teritoriji Južnobačkog okruga: socijalna zaštita, kultura, umetnost, obrazovanje, zdravstvo. Aktivnosti su uključivale: kreativno-psihološke radionice na temu zajedništva; razvojno-edukativne psihološke radionice; seminare za zaposlene iz različitih sektora; nagradne konkurse za foto priče (teme „Susret koji znači“ i „Poverenje“); Bazar mentalnog zdravlja 2016. godine u Novom Sadu (izlaganje 40 ustanova i udruženja na štandovima sa edukativno-psihološkim sadržajima, 3 izložbe, video projekcije itd); Festival mentalnog zdravlja 2017. godine u Novom Sadu (45 izlagača na štandovima sa edukativno-psihološkim sadržajima, 4 izložbe, pozorišna predstava, živa biblioteka, itd.). Ukupan procenjeni broj osoba koja su učestvovala u pripremi aktivnosti je 350, dok se procenjuje da je samih učesnika ovih aktivnosti bilo 2500.

Aktivnosti su omogućile povezivanje aktera na teritoriji Novog Sada i pojedinih opština Južnobačkog okruga koji se, direktno ili indirektno, bave mentalnim zdravljem i povećale njihove kapacitete za udruženo sprovođenje i organizaciju aktivnosti sa ciljem promocije mentalnog zdravlja. Povećana je svest dece, mladih, starih ali i celokupne javnosti o važnosti brige o mentalnom zdravlju na nivou zajednice i promovisane su prosocijalne vrednosti kao osnova mentalno zdravog društva.

Kako bi se obezbedila kontinuirana i održiva platforma za unapređenje mentalnog zdravlja na teritoriji Južnobačkog okruga, važno je unaprediti saradnju različitih disciplina u narednom periodu osnivanjem intersektorske mreže za mentalno zdravlje.

Ključne reči: promocija, mentalno zdravlje, intersektorski pristup pristup, socijalni aspekti

POKRENI SE, PRIKLJUČI SE!

Radmila Simijonović

Druga ekonomska škola | radaisara@gmail.com

Aleksandra Stevanović

Peta ekonomska škola „Rakovica“ | aleks.stevanovic0202@gmail.com

Ivana Mihailović

Tehnička škola Beograd – Železnik | mihailovicivana180@gmail.com

Sekcija psihologa stručnih saradnika srednjih škola osnovana je sa misijom unapređivanja rada i umrežavanja stručnih saradnika. Dominantna dostignuća sekcije su redovna međusobna razmena profesionalnih iskustava članova sekcije, pravovremeno informisanje o značajnim temama i novinama u struci i obrazovanju, afirmacija primera dobre prakse i redovna promocija rada sekcije, pre svega, kroz saradnju sa redakcijom Psiholoških novina. U dosadašnjem radu sekcije prezentovan je veliki broj sprovedenih istraživanja, čime je svim stručnim saradnicima data mogućnost da, uz potrebno prilagođavanje ili primenom istih metoda i tehnika, instrumenata, rezultata ili preporuka, unaprede obrazovno vaspitni rad u svojim školama. Na poster prezentaciji biće predstavljena tri istraživanja, prepoznata kao primeri dobre prakse: 1) Podsticanje moralnog razvoja učenika kroz nastavu srpskog jezika u osnovnoj i srednjoj školi – cilj istraživanja je ispitivanje mogućnosti podsticanja moralnog razvoja učenika primenom aktivnih metoda učenja u nastavi književnosti. Za potrebe istraživanja kreirani su instrumenti za procenu moralnog razvoja – moralne dileme zasnovane na odlomcima književnih dela „Mali Princ“ i „Stranac“. Procena nivoa moralnog razvoja vršena je na osnovu Kolbergovog teorijskog pristupa zasnovanog na analizi Hajncove dileme. Istraživanjem su ispitivane vrednosti „istina-laž“ i „život-ubistvo“. Uzorak su činili učenici četvrtog i sedmog razreda osnovne škole i četvrtog razreda srednje škole. Osnovna pedagoško-psihološka implikacija ovog istraživanja je ukazivanje na značaj nastave književnosti u pojačanom vaspitnom radu sa učenicima, kao i korisnost izrade i upotrebe „moralnih dilema“ kao pokazatelja pozitivnih promena u razvoju ličnosti učenika; 2) Učenička kompanija – izazov za sve je istraživački rad u kome se ispituje uticaj programa, Učenička kompanija na usvajanje znanja i veština koje se tiču opštih i međupredmetnih kompetencija, a koje vode adekvatnoj pripremi učenika za aktivnu participaciju u društvu i razvoju ličnosti kroz celoživotno učenje. Ciljna grupa su učenici koji su pohađali program (anketu je popunilo 173 učenika) i nastavnici – mentori učeničkih kompanija u srednjim školama Srbije (anketu popunilo 95 nastavnika). Učenici procenjuju da su značajno napredovali u pogledu veština prezentovanja, komunikacije i rada u timu, u razvoju timskog duha, preuzimanju rizika i postavljanju ciljeva, a nastavnici procenjuju da je učenicima značajno poraslo samopouzdanje, da se razvijaju u timske igrače i da im se kroz program podstiče kreativnost. Zaključak je da program Učenička kompanija koji se sprovodi kao sekcija u srednjim školama Srbije, predstavlja dobar model preduzetničkog učenja; 3) Stavovi roditelja, učenika i nastavnika o inkluzivnom obrazovanju je istraživački rad koji je sproveden školske 2016/17. godine u Drugoj ekonomskoj školi sa ciljem samoprocene rada škole u oblasti inkluzivnog obrazovanja. Ispitano je 206 učenika, 165 roditelja i 47 nastavnika. Zaključak je da se mora raditi na unapređivanju školske kulture, politike i prakse. Potrebno je sveobuhvatnije i češće informisanje i uključivanje učenika i roditelja u proces planiranja i realizovanja inkluzivne prakse, a nastavnicima osnaživanje razmenom primera dobre prakse i kontinuirano stručno usavršavanje.

Poster prezentacijom Sekcije želimo da ukažemo na višestruki značaj učešća u radu sekcije, da upoznamo širu stručnu javnost sa dominantnim dostignućima, pozovemo ih da se uključe ili nas uključe u svoja istraživanja i projekte.

Ključne reči: stručno delovanje, okupljanje, iskustveno učenje, osnaživanje i profesionalni razvoj

ESTETSKE DIMENZIJE FRAKTALNIH STIMULUSA

Nebojša Miličević

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet | nebojsa.milicevic@filfak.ni.ac.rs

Ana Jovančević

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet | jutarnjakafa15@gmail.com

Fraktali su geometrijski oblici koji se mogu razložiti na manje delove od kojih svaki predstavlja, makar i približno, umanjenu kopiju celine. U prirodi brojni oblici aproksimiraju fraktale (oblaci, planine, obale, cvetovi i biljke, pahulje, električne munje i dr.). Takođe, u umetnosti imamo brojne primere gde su umetnici u svojim delima nagovestili ove složene forme. Za konstrukciju algebarskih fraktala koriste se iterativne nelinearne funkcije čija zadivljujuća lepota postaje vidljiva tek sa razvojem kompjuterske grafike.

Naš rad se bavi istraživanjem procena estetskih dimenzija tri vrste fraktalnih stimulusa u svetlu Martindejlove evolucione teorije. Takođe, ispitivana je povezanost procenjenih estetskih dimenzija sa subjektivnim procenama dopadanja i umetničke vrednosti prikazanih stimulusa.

Studenti psihologije ($N=45$), bez posebnog umetničkog obrazovanja, procenjivali su: tri vrste fraktalnih stimulusa i to: a) 3 kompjuterski generisana fraktala, b) 3 fotografije primera fraktala iz prirode i c) 3 reprodukcije apstraktnih slika Džeksona Poloka. Ovih 9 stimulusa je prezentovano a) u boji i b) u crno beloj tehnici. Stimulusi (ukupno 18) su prikazivani slučajnim redosledom, bez vremenskog ograničenja, svakom ispitaniku pojedinačno. Ispitanici su procenjivali svaki prikazani stimulus na sedmostepenim skalama tipa semantičkog diferencijala: U istraživanju su korišćene Martindejlove skale pobuđenosti (AP) (jednostavno-složeno, pasivno-aktivno i slabo-jako) i skale primordijalnog sadržaja (PS) (stvarno-nestvarno, ovozemaljski-nadzemaljski i prirodno-nadprirodno), kao i skale dopadanje (ND) (dopada mi se – ne dopada mi se) i doživljaja umetničke vrednosti (UV) (umetnički vredno – umetnički bezvredno).

Rezultati u pogledu procena pobuđenosti (AP) pokazuju razlike između procena tri vrste fraktalnih stimulusa ($F(2,786)=246,13$, $p<0,01$). Post hoc analizom je nađena statistički značajna razlika između procena (AP) primera fraktala iz prirode (naniže procene) sa jedne strane u odnosu na ostale dve vrste fraktalnih stimulusa (najviše procene). Razlike u procenama (AP) kompjuterski generisanih fraktala i reprodukcija Polokovih slika nisu statistički značajne. Fraktalni stimulusi u boji izazivaju veću pobuđenost (AP) u odnosu na crno bele stimuluse ($F(1,786)=6,711$, $p<0,05$).

U odnosu na na procene primordijalnog sadržaja (PS) takođe postoje razlike u procenama tri vrste fraktalnih stimulusa ($F(2,786)=1074,6$, $p<0,01$). I ovde, fotografije primera fraktala iz prirode dobijaju najniže procene. Ne postoji statistički značajna razlika između fraktalnih stimulusa u boji i crno belih u procenama (PS). Postoji značajna interakcija između vrste stimulusa i obojenosti ($F(2,786)=7,957$, $p<0,01$).

Najniže vrednosti (AP) i (PS) imaju prirodne forme. Međutim, suprotno, najviše vrednosti u pogledu procena dopadanja (ND) i umetničke vrednosti (UV) dobijaju upravo prirodne forme. Ovaj podatak je u skladu sa Berlajnovim nalazima o odnosu između pobuđenosti i hedonističke vrednosti i njegovom (obrnuto U) krivuljom. Naime, hedonistička vrednost stimulusa raste sa povećanjem pobuđenosti, ali samo do izvesne granice, nakon čega opada.

Stimulusi sa ekstremno višim vrednostima pobuđenosti izazivaju manje zadovoljstvo ili čak mogu da budu neprijatni. Podaci koje navode Tejlor i saradnici da Polokove apstraktne slike, posebno iz kasnijih perioda, (koje smo koristili u istraživanju) u startu imaju više fraktalne vrednosti ali i izazivaju visoku pobuđenost (Taylor et al., 2003) u skladu su sa našim nalazima. Slično možemo pretpostaviti i za kompjuterski generisane fraktale. Iz tog razloga bilo bi korisno u kasnijim istraživanjima uključiti matematičke fraktalne vrednosti (D) stimulusa i ispitati njihov odnos sa stepenom pobuđenosti (AP), dopadanjem (ND) i procenom umetničke vrednosti (UV).

Ključne reči: estetske dimenzije, fraktali, apstraktna umetnost, arousal potencijal, primordijalni sadržaj

LIČNA INICIJATIVA I PREDUZETNIČKI UZORI KAO FAKTORI IZBORA PREDUZETNIČKE KARIJERE KOD SREDNJOŠKOLACA

Slavica Ševkušić

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Radmila Simijonović

Druga ekonomska škola, Beograd

Ljubomir Stojanović

3OŠ „Vojvoda Stepa“, Beograd

Iako je preduzetništvo u Republici Srbiji, tokom poslednje decenije, postalo važna tema u različitim sektorima i pokrenute su značajne aktivnosti u vezi sa preduzetničkim obrazovanjem, u našoj psihološkoj i pedagoškoj literaturi skoro da nema radova posvećenih ovoj temi. Polazeći od Ajzenove teorije o planiranom ponašanju, prema kojoj se pojedinci ne opredeljuju za preduzetništvo slučajno već namerno i planski, predmet ovoga rada predstavlja proučavanje faktora koji određuju nameru mladih da izaberu samozapošljavanje kao karijernu opciju. Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se utvrdi da li lična inicijativa i preduzetnički uzori tokom odrastanja predstavljaju determinante preduzetničke namere srednjoškolaca u Srbiji. Uzorak je prigodan i čini ga 222 učenika četvrtog razreda iz pet srednjih škola u Srbiji. Konstrukt lične inicijative meren je skalom Robičekove, PGIS-II. Vrednost Kronbahovog alfa koeficijenta za celu skalu iznosi 0.89. Varijabla preduzetnički uzori ispitivana je pomoću pitanja, „Da li je neko u tvojoj porodici imao sopstveno preduzeće/firmu?“ Naveli smo četiri kategorije značajnih osoba iz okruženja ispitanika (roditelji, babe i dede, bliski rođaci i bliski prijatelji porodice), pri čemu je svaka kategorija predstavljala zasebnu varijablu. Kao posebna varijabla posmatrana je suma kategorija značajnih osoba koje su ispitanici označili da se bave preduzetništvom, a koju smo nazvali širina preduzetničkog iskustva. Zavisna varijabla, preduzetnička namera, ispitivana je tvrdnjom „Kada zamišljam svoju budućnost vidim sebe kao osobu koja pokreće svoju sopstvenu firmu/posao“, a alternative za odgovor date su u obliku petostepene Likertove skale slaganja. Dobijeni nalazi potvrđuju rezultate prethodnih istraživanja o značajnoj pozitivnoj povezanosti inicijative za lični razvoj i preduzetničke namere ($r = 0.29$, $N = 218$, $p = 0.01$). Ustanovili smo i da postoji značajna pozitivna korelacija za kategoriju roditelji preduzetnici ($r = 0.17$, $N = 219$, $p = 0.01$), kao i između varijable širina preduzetničkog iskustva i varijable preduzetnička namera ($r = 0.16$, $N = 218$, $p = 0.02$). Dobijeni nalazi razmatraju se u kontekstu potrebe za koncipiranjem programa preduzetničkog obrazovanja koji bi bili usmereni na podsticanje učeničke inicijative i preduzetničke orijentacije, a u kojima bi mentorski rad od strane uspešnih preduzetnika bio jedna od poželjnih nastavnih strategija.

Ključne reči: preduzetničko obrazovanje, lična inicijativa, preduzetnički uzori, mentorski rad

Извор: локална база података COBISS.SR/NBS

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

159.9(497.11)(048)(0.034.2)

КОНГРЕС психолога Србије (66 ; 2018 ; Златибор)

Futurizam u psihologiji - psihologija u zoni budućeg razvoja
[Elektronski izvor] : knjiga rezimea / 66. Naučno-stručni skup Kongres psihologa [Srbije], Zlatibor, 30. 5.-2. 6. 2018. ; [organizator skupa Društvo psihologa Srbije]. - Beograd : Društvo psihologa Srbije, 2018 (Beograd : Centar za primenjenu psihologiju). - 1 elektronski optički disk (CD- ROM) ; 12 cm

Sistemske zahteve: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovne strane dokumenta. - Tekst na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 300. - Registar

ISBN 978-86-89377-33-0

1. Друштво психолога Србије (Београд)

а) Психологија - Србија - Апстракти

COBISS.SR-ID 264185612